

Özgür Düşün

Aylık Dergi Yıl: 1 Sayı: 1 Nisan 2002

1.500.000 TL

Baskı ve zulmün, hükümlarlığın sürdürdüğü bir dünyada, yüreklerinin coşkusu ve gözlerindeki umut ışıklarıyla buluşanlara, merhaba.

Yeni ve zor dönemlerle dolu bir yolculuğun ilk adımını atıyoruz. Bu adım, yürümeyi henüz öğrenmiş bir çocuğun kadar ucemice oldu. Özgür Düşün, yoğun bir kolektif emeğin ürünü olmayı hedefleyen çizgisine rağmen, çeşitli eksikliklerle başladı yaşamına. Dergimizin diğer adımlarını, daha kararlı ve sağlam atabilmesi, ancak tüm okurlarımızın Özgür Düşün'ü sahiplenerek, kendilerini en az bizler kadar sorumlu tutmalarıyla mümkün olacaktır. Dünyayı ve halklarımızı karanlığa sürüklemeye çalışanlara karşı mücadelemizde, insanı savunan, emekten yana her ürüne açığız.

Mücadelemizde, derginin geniş kitlelere ulaşması için, içeriğin geliştirilmesinden dağıtım ağının yaygınlaştırılmasına kadar, tüm okurlarımıza önemli görevler düşecek. Yazar - Okur ayırımının bizler için geçerli olmadığını vurgulayarak, bu yolculukta omuz omuza olacağımız, insandan ve emekten yana herkesi kucaklıyor, tüm içtenliğimizle selamlıyoruz.

İlk sayımızda, önemli olduğunu düşündüğümüz konulara ağırlıklı olarak yer vermeye çalıştık. Kendisine hedef kitle olarak toplumun ve gençliğin duyarlı, insana ve emeğe saygılı her bireyini seçen Özgür Düşün'de, eğitim ve gençlikten Filistin Direnişi ve katliamlara, ulusal sorundan özgürlük problemine, hukuk ve adalet kavramlarından 1 Mayıs'a kadar farklı konulardaki araştırma-inceleme-değerlendirme yazılarına ve birçok farklı konuya sayfalarımızı açtık.

İnsanlığın kurtuluş ve özgürlük mücadelesinde bir yapıtaşı olma kararlılığımızla, ilk sayımıza emeği geçen herkese, hak ettiklerini düşündüğümüz saygıyla sunup, ürün gönderen dostlarımıza tüm sıcaklığımızla teşekkür ediyoruz.

Özgür Düşün'den	1
Özgürlük Ama Hangisi?	2
Siyonizme Karşı Filistin Halkı Direniyor	
Savaşıyor	8
Gelecek Zinciri: Vurulamaz	13
Şiir-Vasiyet	
Özgürlüğün Gözencikleri	19
Düşünürken	22
Hukuk Adalet ve İnsan Hakları	24
Kenetlenmiş Dişlerle Özgürlük Türküsü	
Söylenemez	29
Ulusal Sorunda Dilin Önemi ve	
Kürt Gerçekliği	32
Türkiye'de Teknik Eğitim	37
Eğitim Eşitsizliği	42
Viraj ve Şarapöl	45
Ezilenlerin Pedagojisi'nin Kısa	
Değerlendirmesi	47
Bilinç	49
Gerçekçilik	53
Fast Food Aşçıları ve Mutfaklarından	
Çıkan Şiirler	56
Osmanlı Zulmüne Başkaldırımın Sesi:	
Dadaloğlu	58
Öykü:	
Yılanla İnsan Yanyana Yaşayamaz	60
Mektup	63
Yaşamın ve Mücadelenin Adı: Nikola Vaptsarov	64

Özgür Düşün

E-mail: ozgurduşundergisi@hotmail.com

KARDELEN BASIM-YAYIM REKLAM
GÖSTERİ ORGANİZASYON LTD. ŞTİ.
Sahibi ve Yazışmaları Müdürü: Mahir ZENGİN
Yönetim Yeri: Anıtkökü Bulvarı Emlak Bankası
Apt. C Blok No: 142 Kat: 6 Daire: 24/Aksaray/İst
Tel: (0212) 520 54 42 -Faks: (0212) 520 53 93
Diği: Kardelel Yayıncılık Baskı:Yıldızlar Matbaacılık

BÜROLAR

ADANA: Kuraköprü Mah. Melekçimez Çarşısı 10 Sok. No:21 Tel-Fax: (0322) 352 67 20
ANKARA: Konur Sok. 14/26 Kazlıy/Ankara Tel-Fax: (0312) 425 79 59
İZMİR: 853. Sok. Bilen İşhanı No: 27 Kat 6610 Konak/İzmir Tel-Fax: (0232) 445 86 22
KARTAL: Anıtkökü Bulvarı Dr. Saht Ahmet sk. Kardeş İşhanı No:2/25 Tel-Fax: (0216) 389 56 07
MERSİN: Bahçe mah. 111. sok. Emine Karı İşhanı No: 28 Kat:7
ATINA: Kalidoniou 30 Ekserhia 106 80 Atina/Yunanistan Tel-Fax: (0030) 10 381 45 38
YD TEMSİLCİLİĞİ: KYOTO STR. 19 50670 Köln/DEUTSCHLAND
Tel/Fax: (00 49) 221 130 13 68 E-mail Adresi: devrimci@demokrasiyurtulisi@hotmail.com

Özgür Düşün Hesap Numarası: Ümit Söğüt

Yapı Kredi İstanbul Şehzadebaşı Şb. No: 0026582-7 İş Bankası İst/Aksaray Şb. No: 044785943

ÖZGÜR DÜŞÜN'DEN

Zifiri karanlığın yüreklere ve beyinlere kanıksattırılmaya çalışıldığı, suskunluğun erdem kılındığı coğrafyamızda bir ışık, bir ses ve bir umut olabilme iddiasıyla yola koyulurken, başta emekçi halk gençliği olmak üzere, geleceğe sevdalı tüm yüreklere **MERHABA!**

Özgür Düşün, suskunluk, karamsarlık ve dağınıklık ortamına bir şekilde dur denilmesi gerektiği acil görevini bilince çıkarmış gençliğin kolektif ve demokratik ortamda iradeleştirdiği bir dergi olarak yayın hayatına başlıyor. Bunun içindir ki yayın çizgimize yön verecek olan da demokrasi kültürünü geliştirmeye paralel bir şekilde işçi, köylü ve öğrenci gençliğin sınıfsal çıkarları, siyasal olarak yetkinleştirilmesi ve ideolojik berraklaşma mücadelesi olacaktır.

Hakim sınıfların, değişime, gelişime ve yeniliklere açık olması nedeniyle siyasal-ideolojik-ahlaki erozyona uğratma noktasında kapsamlı bir yönelime girdiği halk gençliğinin bir karşı koyuş, çatışma ve arınma mevzisi Özgür Düşün.

Teori-pratik, söz-eylem diyalektik bütünselliğinin yaşamsallaştırılmadığı, hatta sakatlandığı koşullarda, siyaseti hakim sınıfların çizdiği sınıflarda yapan, iktidarı düşün dünyalarından dahi silen bir konumlanışın özgürlükten söz edemeyeceğinin farkındayız. Bunun içindir ki siyasal ve ideolojik olarak insanlığın nihai kurtuluşunu getirecek proletarya ideolojisi, bizim tutunacağımız en güçlü halka olacaktır. Komünarlardan Sovyetler'e, Sovyetler'den Büyük Proleter Kültür Devrimi'ne ve Vartnik'e uza-

nan savaşıma ve kazanma çizgisinde küçük de olsa ileriye doğru atılmış bir adımdır Özgür Düşün.

Köylerin yakılıp insanların zorla göç ettirildiği, dillerin, kültürlerin, türkülerin yasaklandığı, grevlerin, boykotların cebir ve şiddetle boğulduğu; tutsakların sessiz ölüm makinesi hücrelerinde öğütülmeye çalışıldığı, beyinlerin Türk-İslam sentezi, faşist ideoloji ile yıkanmaya zorunlu kıldığı bu ülkede, özgürlük talebimiz küçük burjuva, liberal vb. kaygılara yer bırakmayacak kadar zaruri ve yakıcıdır bizler için. Bu yakıcı talebin haykırılan çığlığıdır Özgür Düşün.

Bir sınıf ya da katman geleceğe ilişkin iddialar dillendiriyorsa, bunun ciddiyetiyle hareket etmek zorundadır. Bu ciddiyet, eskide yeniyi yaratma, yeninin çizgisini ve kurumlarını nüvesel olarak da olsa oturtabilmekte. Özgür Dünya Düşü ve Yeni İnsan Oluşumu, sınıflar çatışmasında kapitalist-emperyalist sisteme alternatif önermelerin tamda merkezindedir aslında. Hakim sınıfların "üç beş çapulcu, köylü kafalılar, dar milliyetçiler vb." yakıştırmalarına, kendi gücünün bilincinde olan halk gençliğinin düzeyli ve politik bir yanıtıdır Özgür Düşün.

Özgür Düşün, halk gençliği ve tüm anti-emperyalist, anti-faşist anti-feodal kesimlerle bütünleşme hedefiyle yola koyulmuştur. Onu geliştirip, geleceğe taşıyacak olan da okurlarının, yazınsal, düşünsel ve maddi katkılarıdır.

İkinci sayıda aynı coşku ve kararlılıkla buluşmak dileğiyle...

ÖZGÜRLÜK AMA HANGİSİ

Özgürlük salt, rahatça ve kimseye hesap vermeden hareket etmek anlamına gelmez. Bu sözcük, felsefi ve siyasal bir kavramdır. İktidar sorunuyla birlikte var olduğuna göre, bu kavramı gerekli noktalarından ayırarak ele alamayız. Soruna, parçalı bir dünya görüşüyle yaklaştığımız takdirde, bu kavramı sıkça dile getiren kapitalistlerin, tuzağına düşmüş oluruz. Bunu engellemenin yolu da yine felsefi ve sınıfsal bir kavrayıştan geçer.

İktidarın ortaya çıkmasından bugüne, insan soyunun önemli bir sorunu olan "özgürlük" meselesi, günümüzde de çeşitli biçimlerde önümüzde duruyor. Birçokları bu kavramı ağızlarından düşürmezken, bazı insanlar özgürlük uğruna ölümü bile göze alıyor. Bir başka grup insansa, "Ben özgürüm." diyerek yaşamını sürdürüyor. Birbirinden son derece farklı insan toplulukları ve bireylerin aynı kavramı kullanması, elbette bu kavramın altının benzer biçimlerde doldurulamayacağı düşüncesini akla getiriyor. Herkesin adından söz ettiği, ancak farklı şekillerde temellendirdiği "özgürlük" nedir, böyleyse? Herkes için geçerli olacak bir özgürlük tanımı yapılabilir mi? Ya da özgürlükten ne anlamalıyız? Bu soruların yanıtlarını kendimizce aramaya başlamadan önce, bu kavram için bir felsefe sözlüğünde karşımıza çıkan açıklamayı okumak yararlı olacaktır.

ÖZGÜRLÜK: 1) *Bağlı olma; dışarıdan etkilenmemiş olma; engellenmemiş olma; zorlanmamış olma.* 2) *Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi istencine, kendi yasasına, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi (seçme özgürlüğü).* 3) *insanın kendi istemesi, kendi istenci ile eylemde bulunabilme olanağı; insanın, dıştan etkilenmeden etki yapabilmesi.*" (Felsefe Terimleri Sözlüğü, Bedia Akarsu İnkilap Kitapevi)

Tanımda belirtildiği üzere, özgürlük, insan iradesiyle ilgili bir konu. Özgür olabilmek, yaşayışımızda herhangi bir baskıya maruz kalmamak olarak da açıklanabilir. Bu baskının içten ya da dıştan gelmesinin ise, çok fazla önemi yok. Demek ki özgürlüğün temel koşulunu, hem düşüncemizin hem de davranışlarımızın, her türlü kısıtlayıcılıktan arınarak insanın kendine özgü bir yaşam kurabilmesi oluşturuyor. İşte burada, asıl sorun ortaya çıkıyor.

Peki nasıl özgür olunur? Tam da bu noktada, bu soruya verilecek yanıtlar, özgürlük kavramından ne anladığımızın ayrımını koyacaktır. Kimine göre, saç uzatarak özgür olunur, kimine göre bara giderek. Peki bunlar, özgürlükle ne kadar ilişkili? Bu soruyu yanıtlamak çok kolay. Saç uzatmanın özgürlük olarak aktarılması, bu değer için boşaltmak ve ortak kavramlara farklı karşılıklar bulmak olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla, ne saç uzatmak ne de bara gitmek özgürlükle doğrudan ilişkilidir. Özgürlük, insanın ne istiyorsa, onu yapması demek değildir. Ne istediğini bilen insanın, kendi yaşamını yaratma sürecinde, ulaşmayı hedeflediği noktadır. Bir sonuçtur yani. Bu sonuca ulaşabilmekse, birbirinden çok farklı ve uzun vadede aşılacak problemlerle, yüzleşmeyi gerektirir.

"Nasıl özgür olunur?" sorusunun yanıtını ararken, özgürlüğün çeşitli aşamalardan oluştuğu fikri akla geliyor. Yani, özgür olmanın

hem düşünsel hem de davranışsal yönlerinin olması, sorunu parçalı olarak ele almamızı gerektiriyor. Özgürlüğün ilk şartı, özgür düşünceye ulaşmaktır. Fakat, bu da pek kolay bir iş değildir. İnsanın özgür düşünceyi kazanmasının da belli kademeleri vardır. Özgürlük, dilediğince yiyip, içip eğlenmek olmadığına göre; onun bir felsefi alt yapısının bulunması zorunludur. Burada ise; "düşünce" kavramından önce oluşması gereken "düşünme" eylemi ön plana çıkar. Düşünme, düşüncenin ortaya çıkma sürecindeki aşamadır. Ancak, düşünme de kapitalizmin adeta bir makine haline getirdiği günümüz insanı için, pek tanıdık bir kavram değildir. Düşünme, bireyin kendisiyle ilgili bir durumdur. Düşünemeyen birinin, düşünce üretmesi de söz konusu olmaz. Başka bir deyişle, düşünce, ancak özgür düşünmenin varlığıyla oluşur. Burada iş, kendi benliğinin bilincinde olan insana düşüyor. Özerk ve diğer insanlardan ayrı bir iradesi olduğunun farkına varmış her kişi, düşünme ve düşünce özgürlüğünden, kavraması gerekeni çıkarabilir. Düşünmeyi gerçekleştirememiş kişinin ise, özgürlük gibi bir sorunu ve söylemi olamaz, olmamalıdır.

Özgürlük salt, rahatça ve kimseye hesap vermeden hareket etmek anlamına gelmez. Bu sözcük, felsefi ve siyasal bir kavramdır. İktidar sorunuyla birlikte var olduğuna göre, bu kavramı gerekli noktalarından ayırarak ele alamayız. Soruna, parçalı bir dünya görüşüyle yaklaştığımız taktirde, bu kavramı sıkça dile getiren kapitalistlerin, tuzağına düşmüş oluruz. Bunu engellemenin yolu da yine felsefi ve sınıfsal bir kavrayıştan geçer. Özgürlük sorununu, hem

bireysel hem de toplumsal bir konu olarak görmenin zorunluluğu da burada devreye girer. Bu noktada, özgürlüğe gerektiği kadar yetkin bir bakış ortaya çıkabilir. Bu da özgürlüğün, tüm toplumsal, siyasal, ekonomik ilişkilerle birlikte ele alınmasıyla gerçekleşir. Özgürlük meselesinin, iktidar sorunuyla sıkı ilişkisi ancak bu biçimde düşünüldüğünde gözden kaçmaz. Evet, özgürlük sorunu, insan iradesine müdahalenin başlamasıyla gündeme geliyor. Peki özgürlüğün bir sorun olmaktan çıkarak, bir sonuç olması, iktidarın ve baskının tamamen ortadan kaldırılmasıyla mı sağlanacak? İşte bu soruya verilecek yanıt çok önemlidir. Özgürlüğün sorun olması iktidarla birlikte oluyor (Doğayla yapılan mücadeleyi dışta tutarsak) ama, iktidarı yok etmek, özgürlüğü tam olarak var kılmaz. Burada, özgürlüğün önemli koşullarından birinin, iktidarı yani baskıyı, sömürüyü ortadan kaldırmak olduğu açıktır, ancak bunun yerine ne koyduğunuz, asıl önemli olandır. Ünlü Alman Filozofu Friedrich Nietzsche, (1844-1900) bir kitabında "*Tanrıyı öldürdük, peki şimdi bu kanlı ellerimizle ne yapacağız?*" diyordu. İşte, bu cümle de sorunun sadece düşmanı temizlemekle çözülmeyecek bir konu olduğu gerçeğini açıklıyor.

Bu açıdan bakıldığında, özgürlüğün, kolay varılacak bir aşama olmadığı açıkça ortaya çıkar. Burada sorumuzu yinelemek gerekecek. Peki nasıl özgür olunur, ya da özgürlük ne için gereklidir? Özgürlük, insan türünün devamı için gereklidir. İnsanı, ona ait olmayan yönlerinden arındırmak için gereklidir.

Uygurluk tarihi, insanın doğasına aykırı olan, baskı ve sömürü-

ye karşı mücadele veren yığınlarla doludur. Sömürüye karşı mücadele, en az sömürü tarihi kadar eskidir. İşte bu mücadeledir insan ve doğayı özgürleştirecek olan. Ancak, bu mücadeleyi vermek, hiç kolay değildir. Büyük firtunalara karşı yürütmeyi, kızgın alevlerin içinden geçmeyi, dünyanın verili nimetlerini reddetmeyi gerektirir. Bundan dolayıdır ki insan olma sorumluluğunu taşımayan ve dünyada tek başına yaşadığını sananlar, özgür olamaz. Bundan dolayıdır ki başkalarının özgürlüğünü kısıtlayanlar hiçbir zaman kölelikten kurtulamaz, özgürlük sözcüğünü de ağzına alamaz. Oysa, bu kavramı en az özgürlük mücadelesi verenler kadar kullananların da yine bu zincir vurucular olduğunu görüyoruz. Sorunun düğümlendiği noktalardan biri de burası. Özgürlüğe gem vuranların, bu kavrama sıkı sıkıya sarılması, aynı kavramdan farklı anlamlar çıkarmayı zorunlu hale getiriyor. İnsanlığın, bugün ulaştığı noktada, özgürlüğün de kapitalizmle birlikte dile getirilmesinin altında yatan nedenlerin iyi kavranılması gerekiyor. Çünkü, o zaman özgürlükten ne anlamamız gerektiği noktasında hemfikir olabiliriz. İnsanın, insanlaşma ve insanlığını koruma serüvenine bakarsak, özgürlük uğruna ölüme gitmiş sayısız isim aklı geliyor. Kimi Spartaküs gibi, "*Zincirlerimizden başka kaybedecek neyimiz var.*" diyerek, kimi "*Diz çökerek yaşamaktansa, ayakta ölmek yeğdir.*" şeklinde, ölüme meydan okuyarak... Peki ama, tüm bunlara rağmen, dünyayı bir cehennem çeviren kapitalizmin tarihsel işlevinin tersine, özgürlükler rejimi olarak lanse edilmesinin arkasında yatan ne? Dikkat edilirse, iktidarın ol-

duğu her yerde baskı, baskının olduğu her yerde de karşı koyuş ve isyanların varlığı göze çarpar. Dünyanın birçok yerinde ve farklı zamanlarda, zulme uğrayanlardan yana olan bu karşı koyuşların, başarı kazandıkları da olmuştur. Roma İmparatorluğu'na karşı, bayrak açan Hıristiyanların, aşiret baskılarına "Dur!" demek için yola çıkan Müslümanların, Fransız Krallığı'na meydan okuyan Aydınlanmacı Jakobenlerin ve Emperyalist Dünya'ya "Artık yeter!"

nedenle, özgürlükler rejimi olarak aktarılan kapitalizmin adı, özgürlük kavramıyla bir-arada telaffuz edilemez. Çünkü, kapitalizm, bir baskı rejimidir. Özgürlük de iktidar ilişkileriyle birlikte değerlendirileceğinden, bugünkü dünyada özgürlükten söz etmek, sadece onun için emek harcıyarak mücadele edenlerin hakkıdır.

Yukarıdaki cümlelerden hareketle, sosyalistler de iktidara geldikten sonra özgürlüğe gem vurmuşlardır anlamı çıkaranlar ola-

yamadığı bir dünya düşlemişti, Fransız Burjuva Devrimi'ni gerçekleştiren Robespierreler. Marks ve Engels'in öngördüğü sosyalizmin hayata geçirilememesi, bu deneyimlerin kendilerini tüketmeleriyle sonuçlanırken, insanlığı her gün biraz daha büyük bir girdabın içine sürükleyen kapitalizm, kendi restorasyonunu gerçekleştirerek, dünyayı yaşanılmaz bir hale getiriyor. Burada durup düşünmek, yerinde olacaktır. Kapitalizm başarısız olduysa, neden ayakta? Yok başarılıysa, neden dünya, içinde yaşanılmaz bir hal alsın? Sorunun kilit noktası da burası. Bir tarihte burjuva ideolojisini kendine rehber edinmiş bir üniversite hocası da "Kapitalizm özgürlükçü ve açık toplum modelidir. Komünizm ise, özgürlüğe karşıdır." diyerek, "Kapitalizm özgürlüğe saygılıdır. Çünkü, onlar komünist partiye izin vermişlerdir Komünistlerse, tek parti ve baskıyla idarelerini sürdürmüşlerdir." diyordu. İşte burada, yine özgürlük sorunu, içi boşaltılarak karşımıza çıkıyor. Egemen sınıf, modern dünyadaki bireyin böyle düşünmesini istiyor. Görünürde komünist partiye izin vermenin özgürlük olarak algılanmasını istiyor. Tıpkı, saç uzatmayı ve gece dışarıda dolaşmayı özgürlük olarak lanse ettiği gibi, bunu da hükümlanlığını sürdürmek için kullanıyor. Vahim olan ise, üniversite kürsüsündeki bir hocanın, bu kadar sığ düşüncibilmesi. Bu durum da Türkiye'deki eğitim kurumunun ne halde olduğunu gösteriyor.

Burada, "özgürlükler rejimi kapitalizme" iki laf etmeden geçmek yanlış olur. Olgusal bilinçten kurtulup, olaylar arasında nedensellik ilişkisi kurarak diyalektik düşünebilen herkesin rahatlıkla kavrayabileceği gibi, asıl tek parti

diyen Lenin ve komünist yoldaşlarının ve bunlara eklenebilecek sayısız olayın benzer nedenlerle ortaya çıktığını görmek gerekir. Ancak, işe başlarken, zulmedene karşı, sömürülenden yana olan bu insan ve düşüncelerin, iktidar olduktan sonra, benzer sorunları genellikle çözemedikleri ve işe başlarken karşı çıktıkları birçok baskıyı, onların da uyguladığı görülür. İşte buradan bakıldığında, bugünkü kapitalistlerin öncülerinin, özgürlükten söz etme hakları olduğu savunulabilir. Ancak, takipçilerinin, hiç de istenilen bir sistem kuramadıkları ortadadır. Bu

caktır. Buradaki sorun, sistem sorunudur. Evet, sosyalist mücadele tarihinde, birçok olumsuz durum yaşanmıştır. Ancak bu sorunların, direkt olarak sosyalizm düşüncesine mal edilmesi son derece yanlıştır. Çünkü, binlerce yıllık insanlık tarihinde aşağı yukarı yüz yıl kapsayan bir dönemdir, sosyalist ve komünistlerin bölgesel iktidarları. Bununla birlikte, düşüncedeki sistemi yaşama gerekli biçimde uygulayamamalarının cezasını da çekmişlerdir. Oysa, "özgürlükler rejimi kapitalizm" hepten sınıfta kalmıştır. Hapishanelerinin boş olduğu insanların sokaklarında

rejimi, o, yere göğe sığdırılmayan kapitalizmdir. Çünkü, kapitalizmde esas olan, insan değildir. Kapitalizm, insani tüm değerlerin metalaştırılmasını öngörür. Oysa, sosyalist düşünce, insanı merkeze koyar. Kapitalizmde, görünürde kimin neyi söylediği önemli değildir. Assolistler, meydana gözükmeyen insanlık düşmanı para babalarıdır. Var olduğu söylenen hak ve özgürlükler ise, kof söylemlerden ibarettir. Böyle olmakla birlikte, vurgulanılan demokrasi ve özgürlük kavramlarının sıkça dile getirilmesinde, bunun bedelini ödemiş sömürülen sınıflar vardır. Bugün, Dünya Burjuvazisi'nin Türkiye'deki temsilcilerinin hep örnek olarak gösterdiği Avrupa'da, görünen demokrasi de kapitalizmin halklara tanıdığı olanaklar değil, özgürlük mücadelesi verenlerin dökülen kanlarıyla, elde ettikleri küçük haklardır. Bu hak kazanımları da abartılmaması gereken boyuttadır. O, herkesin öve öve bitiremediği Avrupa'da da ülkemizdeki hücre tipi cezaevlerinin örnekleri hiç az değil. Bu durum gayet doğal. İktidardaki sınıfın, sömürsünü ve hükümranlığını sürdürebilmesinin önemli koşullarındandır baskı. Onların iktidarını sarsmaya başladığımız anda, görülmemiş işkenceler ve katliamlar gerçekleştirirler. Kapitalistler şunu çok iyi biliyorlar ki iktidarlarını korumak için sayısız baskı yöntemi kullanmak zorundalar. Siyaset felsefesi için önemli bir yapıt olan Machiavelli'nin yazdığı "Prens"te, düşünür şöyle der: "Prens'in, (Hükümdarın) iktidarını sürdürmesi için iki önemli şeye ihtiyacı vardır: Bunlardan birincisi; yurttaşların sevgisini kazanmak, ikincisi de insanların presten korkmasını sağlamak." Bu satırların ardından, düşünürün

eklediği şu cümleler de günümüz dünyası için önemli olsa gerek. "Yurttaşların sizi sevmesi elbette güzel olur ama, bu pek kolay değildir. Asıl garantili olan, onların sizden korkmasıdır." Bu da gösteriyor ki iktidar ve özgürlük sorunu, ancak iç içe değerlendirildiğinde sağlıklı bir sonuca varılabilir.

İktidarın olduğu her yerde, özgürlük ciddi bir sorundur. Öyleyse çözüm nedir? Özgürlüğün, salt eylem olmadığını, ancak, bilinçli eylemle tamamlanan bir süreç olduğunu kabul ettiğimizde, meseleye doğru yaklaşmış oluruz. Özgürlük, düşünceyle başlayıp serbest davranışla gerçekleşen bir olgudur. Öyleyse, özgür olabilmenin bizim dışımızdaki etkenleri, tüm toplumsal ilişkiler ve iktidarla bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Bu noktadan yaklaşıldığında, sorunun sınıflı toplumda çözümlenemeyeceğini de eklemek gerekir. Çünkü, tüm insanlık için bir özgürlükten bahsetmemiz ancak, sınıfsız, buna bağlı olarak da sömürsüz bir düzende mümkün olur. Eğer sorunu ve çözümlerini doğru ele alabildiysek, insanın başka insana iktidarını kaldırmak gerekecektir. Bunun, yanında insanın doğayla olan iktidar mücadelesini de bir yere koymak zorunluluğuyla karşılaşırız. İşte tam burada, şimdiye kadar söylediklerimizi sistemli bir çerçevede sunmak mümkün olacaktır. Çünkü, özgürlük, yalnızca insanın diğer insan ya da insanlarla girdiği ilişkilerle sınırlı kalmıyor. Onun dışındaki doğayla da özgürlük mücadelesine girişmesi gerekiyor. Bu durum, bizi kaçınılmaz olan bir noktaya götürüyor. O da özgürlüğün zorunlulukla olan bağıntısıdır. Özgürlüğü sadece insan-insan arası bir du-

rum olarak algılamak eksik olacağından, doğanın kavranılıp, topyekün insanlık için ona egemen olunmasıyla sağlanacak bir özgürlüğün, en yararlı ve gerçek özgürlük olacağı şüphesizdir.

İnsanın özgürleşme mücadelesinde, sömürü ve baskılara karşı direngenliğin yanı sıra, doğaya egemen olma savaşı da süregelmiştir. Ancak, doğaya egemen olmak, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle oluşan teknolojiyle gerçekleşeceğinden, burada da önemli sorunlar doğuyor. Mesele, yine iktidar ve sınıf çelişkisiyle karşımıza çıkıyor. Özgürleşme mücadelesini verenler, doğaya egemen olup türlerinin verimli bir biçimde devam etmesini düşünürken, teknolojiye sahip olanlar, bunu, insanlığın karşısında bir silah olarak kullanıyorlar. Olumlu şeyler ise, her zaman olduğu gibi altı milyar aşkın insanın yaşadığı dünyamızda, çok küçük bir azınlığın yaşamını kolaylaştırıyor. O halde, ne yapmak lazım? Özgürlük probleminin, sadece kişisel bir sorun olmadığını ve tüm bağıntılarıyla birlikte düşünülmesi gereken son derece önemli bir mesele olduğunu görerek işe başlayabiliriz. Bunu başardığımız oranda, özgürlükten bahsetme hakkımız doğar. Aksi takdirde, bizler de özgürlüğün kimseye hesap vermeden dilediğince yaşamak olduğu yanlış sanısına kapılabiliriz. Özgürlük, tabii ki insanın kendi kendisinin efendisi olmasıdır. Ancak, bunu başarmak bilinçli eylemle olur. Bilinçli eylem ise, özgür düşünceyle, özgür düşünce de özgür düşünmeyle yani, özerk bir kişiliğe kavuşmuş olmakla kopmaz bağlarla bağlanmıştır. Bu ilişkiler yumağını görmediğimiz takdirde, doğru tespit yaparak, doğru çözüm üretmemiz

olanaksız hale gelir.

Bu yazının hazırlanmasındaki amaç, özgürlük hakkında bugüne kadar kimin ne söylediğini yazmak değil. Ancak, bu durum gerekli aktarımların yapılmasına engel teşkil etmemeli. Bu sayfaları, hemen herkesin biraz emek harcayarak ulaşabileceği kitap bilgileriyle donatmak, yararlı bir yöntem olmazdı. Özgürlüğün tarihsel seyri de gerektiği biçimiyle yansıdı bu yüzden. O nedenle, şimdiye kadar söylenenlerin, oturması gereken asıl zemine dikkatleri çekmenin tam sırası.

Özgürlüğün ne olduğu ya da ne olmadığına ilişkin aktarımların ardından, sorunun en can alıcı noktasının daha rahat kavranılabileceği düşüncesindeyim. Özgürlüğü, tüm toplumsal ve siyasal etkileşimlerle birlikte değerlendirdiğimizde, karşımıza kaçınılmaz olarak çıkan bir nokta var. O da özgürlüğün zorunlulukla olan ilişkisi. Düşünce tarihinde ilk kez Hollandalı Filozof Spinoza (1632-1677) "Özgürlük, zorunluluğun anlaşılmasıdır." diyerek, soruna tutarlı bir çerçevede yaklaşmıştır. Peki zorunluluğun anlaşılmasıyla özgürlük neden ilintili? Bu sorunun yanıtı özgürlük konusunun tüm yönleriyle açığa çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Çünkü, özgürlük, bir kavrayış ve eylem sorunudur. Bu açıdan ilk insanın özgürlük problemi bugünkü anlamıyla bir sorun değildir. Onun tek mücadelesi doğayla olan mücadelesiydi. Gelinek noktada ise, bütün olarak zorunluluğun anlaşılıp yorumlanması gerekiyor. Tek başına, zorunluluğu kavramak da çok anlamlı değildir. Amaç zorunluluğa yön vermek ve dönüştürmek olmalıdır. Bu da doğaya egemen olarak,

bütün olanakları insanın yararına kullanmakla mümkün kılınır. Ancak bunun yolu yine, sınıf çelişkisini ortadan kaldırmakla sağlanabilir. Bu noktayı atladığımızda, özgürlük üzerine önemli bir yapıt ortaya koyan John Stuart Mill'in (1806-1873) yaptığı hataya düşülebilir. Özgürlüğün felsefi ve bireysel yönünü ortaya koyan bu İngiliz filozofunun, sorunu iktidar çelişkisiyle yanlış ilişkilendirmesiyle, devlet ve otorite, insanların korunması için gerekli ve olumlu birer kurum olarak karşımıza çıkıyor. Kimin kimden ne için korunması gerektiği hiçbir zaman atlanmamış gereken bir konudur. İnsanın insandan korunması hissini ortadan kaldırmanın yolu da sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratmaktan geçer. Ancak bu sayede özgürlük, ulaşılması mümkün bir hedef olur.

Yazının başında, özgürlüğün bir felsefe sözlüğündeki tanımını verirken, onun birey olarak ve diğer insanlarla girdiği ilişkilerdeki yönünü ağırlıklı olarak vurgulamıştık. Şimdi insanın doğaya karşı giriştiği özgürlük mücadelesine işaret etmenin de anlamlı olacağı ortaya çıktı. İnsanın doğayla olan ilişkisindeki özgürlük, yine zorunluluk ekseninde ele alındığında, doğa karşısında edilgin olmama durumu, bir tanım niteliği taşıyarak, bu kavramın altının gerektiğince doldurulmasına katkı sağlayacaktır. Doğadaki çelişkilerin ortaya çıkarılması ve tabiat yasalarının bulunmasıyla, insan içinde yaşadığı doğaya egemen olacağından, kısıtlamalardan kurtulup özgürlüğe doğru yol alacaktır. Özgürlük-zorunluluk ilişkisinden sıkça bahseden Friedrich Engels de (1820-

1895) bu bağlantıyı şöyle dile getiriyor: "Zorunluluk, tabiat ve toplumda objektif kanunlar biçiminde var olur. Bilinmeyen kanunlar kör zorunluluk olarak kendilerini gösterirler. Kendi tarihinin başlangıcında, tabiatın sırlarını çözmeye muktedir olmayan, bilinmeyen zorunluluğun kölesi durumunda bulunan insan-*noğlu*, "özgür olmayan" insandı. Objektif kanunları tanıyarak derinleşen insan, etkinliklerinde daha özgür ve daha bilinçli oldu. İnsan özgürlüğünün sınırını belirleyen şey, özgürlüğün sadece doğaya değil, aynı zamanda onları hükme altına alan sosyal güçlere de bağımlılığıdır. Uzlaşmaz sınıflara bölünmüş bir toplumda, sosyal ilişkiler onları ezen ve onlara hükmeden ilişkilerdir. Sosyalist devrim, sınıflar arasındaki antagonizmayı (uzlaşmazlığı) ortadan kaldırır ve insanları sosyal baskıdan kurtarır. Üretim araçlarının sosyalizasyonuyla, kapitalist toplumun bağrında yer alan üretim anarşisinin yerini, planlı, amaçlı organizasyon alır. O zamana kadar, yabancılaşma biçiminde, spontane (kendiliğinden olan) kuvvetler şeklinde insanlara hükmeden yaşam şartları, insanların kontrolü altına girer. Böylelikle, zorunluluğu ülkesinden, özgürlüğün ülkesine bir sıçrama yapılmış olur." Ustanın da en doğru biçimde belirttiği gibi, özgürlük sorunu ancak ve ancak, iktisadi ve toplumsal ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle olur. Yani, mevcut, burjuva özel mülkiyetçi anlayışının ve iktidarının yerini, insanı merkeze alan sosyalist topluma bırakması, insan soyu için özgürlüğü getirirken, bilim ve tekniğin de insanlığın hizmetine girmesiyle, doğa karşısında da

özgürlük kazanılmış olacaktır. Bundan hareketle, özgürlük sorununa ilişkin yapılan diğer belirlemelerin eksik olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü sorun, ne sadece bireyin, ne de toplumdur. Sorun, bütün olarak insanlığın problemidir. Bu nedenle, özgürlük meselesini tüm çelişkileriyle birlikte değerlendiren, insanı da doğayla iç içe ele almak gerekir. Aksi durumlarda, hatalı görüşler ortaya çıkar.

Bütün bunların ardından, akla gelebilecek bir konu da şudur: Doğadaki zorunluluğu kavrayan insan, onun karşısında özgürleşir. Yani, uygarlık tarihindeki sayısız gelişme insanın özgürleşmesinin basamağıdır. Bugün de on yıllar ya da yüzyıllar öncesinde aşılması mümkün gözükmeyen sorunlar rahatlıkla aşıyor. İlerleme böyle olursa, insan doğaya hepten egemen olacak. Bu durumu kabul ettiğimizde, kapitalist dünyada da bunun gerçekleşebileceği düşünülebilir. Bu düşünüldüğünde, bu kez farklı bir özgürlük aldatmacası belirir. Tekniğin gelişmesiyle, doğa yasalarının bulunacağına kimse itiraz edemez. Ancak, bu konu da her zaman olduğu gibi bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde, gerçek ortaya çıkacaktır. Birçokları, "*Bugün bilim ve tıptaki gelişmelerle, insan ömrü yüz yılın üzerine çıkarılabilir. Bırakınız dünyayı, insan uzaya bile rahatlıkla gidebiliyor. Artık doğa karşısında özgürüz.*" şeklinde iddiada bulunabilir. İşte bu fikir de bir yanılgıdan başka bir şey değildir. Çünkü, bütünlüklü düşündüğümüzde, bilim ve teknolojiyi elinde tutanların kimler olduğu ve ne yaptıkları açıkça ortadadır. Doğaya, egemen olmak,

bu egemenliği tüm insanlık için sağlamakla, özgürlüğü getirir. Aksi durum, bir şaşırtmacadır.

Şimdiye kadar aktardıklarımızı toparlayacak olursak, "özgürlük" kavramından ne anlamamız gerektiği ve özgürlüğün ne için zorunlu olduğu iyice ortaya çıkacaktır. Farklı sınıflar ve insan toplulukları için farklı özgürlük tanımlarının yapılmasının yarattığı kafa karışıklığının, önünün nasıl alınacağı ve dahası, insanlığın özgürlüğe nasıl yürüyeceği, zannediyoruz, bunlar çerçevesinde düşünüldüğünde somutlaşacaktır. Özgürlüğü, uzun soluklu ve zor dönemlerden oluşan bir süreç sonunda varılacak bir hedef olarak algılamak, kanımca yanlış olmaz. Bundan ötürüdür ki bu mücadele sınıf mücadelesinden bağımsız, sadece bireyin kendi yaşantısıyla ilgili bir durummuş gibi algılanamaz. Özgür olmama durumunun ortadan kalkması, insanlığın el ele vererek yapacağı mücadeleyle mümkün olur. Bunun dışındaki savlar, gerçekçilikten uzaktır. Peki bu mücadelenin koşulları ve yöntemi ne olmalıdır? Yöntemi, özerk kişilik kazanmış her bireyin, kendi iç aydınlanmasını toplumsal mücadelelerle besleyerek, bunu bilince çıkarması olmalıdır. Koşulu ise, bilinçle işlenmiş bedenlerin, taşı delerek açan çiçekler gibi direngen ve ısrarcı olmasıdır. Zira, özgürlüğün bedeli hiç de hafif değildir. Bugün yaşam hakkımızın, kapitalist sistem tarafından esir alınmak istenmesine karşı yürüyen on binler, bu bedeli ödemeye gönüllü kişilerdir. Tıpkı, **Spartaküsler, Bedreddinler, Boby Sandsler, Başkan Gonzalolar,**

Clara Zetkinler ve adlarını sayamadığımız, sayısız direnişçi gibi...

Son söz olarak;

"Özgürlük" kavramına kendimizce farklı açılardan bakmaya çalıştık. Burada, tutsaklık sözcüğü dile getirilmedi. Çünkü, özgürlüğün olmadığı durumdur, tutsaklık. Yani, insanlığın özgür olmadığı bir dünyada, aslında herkes tutsaktır. Kimileri, kendi küçük dünyalarında, kimileri de küçük hücrelerde, kalırlar. Aradaki fark, kiminin bedenlen çok daha fazla kısıtlanmış olmasıdır. Kapitalizm, modern dünyayı adeta fikirlerin hapsedildiği ve bedenlerin de sadece izin verildiği ölçüde hareket alanlarıyla sınırlandırıldığı bir dünya yarattığından, günümüz için özgürlükten bahsetmek olanaksızdır. Her ne kadar birileri "Ben özgürüm." dese de tüm insanlık özgürlüğe kavuşmadan, kesin bir kurtuluştan söz edemeyiz.

Kaynakça:

- Düşünce Özgürlüğü - Hazırlayan: Hayrettin Ökpesiz (AFA Yayınları)
- Düşünce Özgürlüğünün Tarihi - John Bury (Erdini Basım ve Yayınevi)
- Düşünce Tarihi - Afşar Timuçin (İnsancıl Yayınları)
- Felsefe Sözlüğü - Orhan Hançerlioğlu (Remzi Kitabevi)
- Hürriyet - J. Stuart Mill (M.E.B. Yayınları)
- İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı - J. J. Rousseau (Say Yayınları)
- Materyalist Felsefe Sözlüğü - M. Rosenthal, P. Yudin (Sosyal Yayınlar)
- Prens - Nicolo Machiavelli (Anahtar kitaplar)

SİYONİZME KARŞI FİLİSTİN HALKI DİRENİYOR SAVAŞIYOR

Önce 23 yaşındaki Moh'd Saleh'i tutukluyorlar, şu anda bunda yanlış bir şey yok gibi.

Daha sonra, Moh'd'un üzerinde bomba olma ihtimaline karşı onu hareket edemeyeceği şekilde yere yatırıyorlar.

Bu yeterli değil mi? Şimdi üzerinde bomba olmadığına emin olmak için elbiselerini çıkarıyorlar. Yerde neredeyse tamamen çıplak, silahsız ve tepkisiz. Üzerinde bomba olmadığı gün gibi ortada.

SONUÇ

Bir halk tüm dünyanın gözünün önünde kırımından geçiriliyor. Emperyalizmin baş aktörü ABD'nin Ortadoğu'daki jandarması İsrail'e "yürü ya kulum" demesiyle birlikte Filistin halkına yönelik saldırı ve kuşatma toplu katliam boyutuna varmış durumda. FKÖ lideri Arafat "karargahında" rehin... 30 Mart'tan bu yana en az kırk Filistinlinin, Hitler'in SS'lerine rahmet okutan İsrail Ordusu'nca katledildiği haberlerini basından takip ediyoruz. 500'den fazla Filistinli tutuklandı... Hitler Almanya'sında olduğu gibi, İsrail tutuklananlar için toplama kampları inşa-sına başladı bile...

İşte, Filistin halkı üzerinde son günlerde uygulanan toplu katliamın vardıği boyutu gösteren resim kareleri. Bilmiyoruz, bu resim karelerini gördükten sonra, yiğit Filistin halkına karşı uygulanan katliamın aldığı boyutlara daha fazla değinmeye gerek var mı?! Hayır; şu anda, insanı canevinden vuran, içini burkan, gözlerinin yaşmasına neden olan gerçek tam karşımızda çünkü. Filistinli genç, İsrail askerlerinin başına sıktığı kurşunla can vermiş halde. Üstü soyulmuş, çıplak. Boylu boyunca yerde yatıyor... Filistin'de bu görüntüler artık günlük olarak yaşanıyor. Erkeği, kadını, yaşlısı, genci ve hatta beşikteki bebese bile katlediliyor. Kahrolmamak elde değil!

Bu Katliamın Sorumlusu Kim, ya da Kimler?

Şu anda İsrail'i, vakti zamanında; *"Ben uluslararası ilkelere filan bilmem. Bu topraklarda doğacak her Filistinli çocuğu yakacağıma yemin ederim. Filistinli kadınlar ve çocuklar erkeklerden daha tehlikeli; çünkü Filistinli bir çocuğun ha-*

yatta kalması, nesillerinin devam edeceği anlamına gelir, ama bir erkek çok tehlike yaratmaz. Yemin ediyorum, eğer sade bir İsrail vatandaşı olsaydım ve bir Filistinliyle karşı karşıya gelseydim onu yakardım ve acı çekmeden ölmesine izin vermezdim. Bir vuruşla 750 Filistinliyi öldürdüm. Askerlerimi Arap kızlarına tecavüz etmeleri için cesaretlendirdim, zaten Filistinli kadınlar Yahudilerin kölesidir ve onlara istediğimiz her şeyi yapabiliriz. Kimse bize ne yapacağımızı söyleyemez, ama biz başkalarına emir verebiliriz." (General Ouze Merham'a verdiği demeç, 1956) diyebilen, eli kanlı bir katil yönetiyor. Daha 14 yaşındayken siyonist kontr-gerilla çetesi üyesi olan, 1956 yılında Refah mülteci kampında 750 Filistinliyi katleden, 1967 yılında "6 Gün" savaşına katılıp kendisinin kurduğu "Özel komando birliği" ile Arap halkının canını alan, 1982 yılında Sabra ve Şatilla kamplarında 991 Filistinlinin katledilmesi emrini veren İsrail başbakanı Ariel Şaron yani.

Yüzlerce yıllık vatan hasretiyle yanıp tutuşan, tüm dünyada, yaşadığı ülkelerde her türlü zora ve aşağılanmaya uğrayan, daha ikinci emperyalist paylaşım savaşında (Nazi Almanyası tarafından katledilen) milyonlarca insanını faşizm çılgınlığına kurban veren bir ulusun; Filistin ve Arap halklarına karşı faşizm çılgınlığına başvuruyor olması, acı ama gerçektir. 1948 yılında Filistinlilerin vatanının gasp edilmesi, kırımlardan geçirilmesi yoluyla, emperyalistlerin inisiyatif ve çıkarları doğrultusunda korsan devlet olarak kurulan İsrail devleti ve egemenleri o tarihten bu yana Filistin halkına bitimsiz acılar yaşattı. Yaşatmaya da devam ediyor. Yahudileri dünyanın en üstün ırkı olarak gören, diğer inanç sahi-

bi toplulukları ve özellikle de İslam dinini benimsemiş Arapları kulu-kölesi olarak kabul eden, bundan dolayı da onlara yapılan her türlü kötülüğü mübah sayan; İsrail devletince resmi ideoloji olarak benimsenen Siyonizm ideolojisinin köktü kazınuncaya dek, Filistin ve Arap halklarına rahatsızlığı göremeyecek.

Ya diğerleri? İsrail devletinin tüm dünyanın gözünün içine baka baka toplu katliam yapma pervasızlığına başvurması, emperyalist haydutların eline-avucuna bakmasından kaynaklı.

ABD ve AB'li Emperyalistler El Ele

Filistin halkına yönelik son katliam saldırılarının, baş düşman ABD emperyalizminin genelinde tüm dünya halklarına, özelde de Ortadoğu halklarına saldırısından bağımsız olmadığı sır değil. İsrail siyonizmi ABD'nin ipini elinde tuttuğu, Ortadoğu halklarının canına kasteden bir kukladır sadece. ABD sivil ve askeri yöneticilerinin Ortadoğu, Avrasya, Uzak Asya ve Latin Amerika'da tekik dokümanları boğuna değil. Bu turların hopsi biz dünya halklarına yoksulluk, açlık, katliamlar, savaşlar olarak geri dönüyor... Bush'un Peru gezisi sırasında İsrail'in "terörizme karşı meşru müdafaa hakkı"nın olduğunu açıklaması, son toplu katliam saldırısının başlangıcıydı. Bu mesajla birlikte İsrail siyonizmi, Şaron önderliğinde Filistin halkı üzerinde uygulanmaya başlanan "korku uzlaşması" katliamcı saldırısının üst boyuta sıçradı. Filistin sorununun kendi istemi ve çıkarları doğrultusunda halen çözilememiş olması ABD açısından kabul edilemezdi. Dünya onun babasının çiftliğiydi. İsteddiği her yerde, ayağında kovboy çizmesi, elinde kırtaç, at koşturabilmeliydi. Bu betimlemeler

kimimize abartılı olarak gelebilir. Ama öyle değil. ABD 11 Eylül saldırısını da bahane ederek, "dünya imparatorluğu" hayaline dayanan, dünya halklarına ve ezilen uluslara yönelik kapsamlı saldırı projelerini bir bir devreye sokmaya başladı. "Terörizme karşı uzun süreli savaş" kılıfıyla Afgan halkının kırımdan geçirilmesi, Irak'a yönelik düşünülen savaş ve bunun meşruiyetinin sağlanmasına dönük "diplomasi turları", Sudan ve Gürcistan'a ABD askerlerinin konuşlandırılması, Kolombiya'da FARC'a ve devrimci halk güçlerine karşı Kolombiya

rütülen, emperyalist kabadayıları ve dünyadaki uşaklarını ve işbirlikçilerini korku ve paniğe sevk eden, tüm dünya ezilen halklarına ise şevk ve ilham kaynağı olan "Halk Savaşı"nın bastırılmasına dönük yapılan toplantı... Bunlar ilk etapta aklımıza gelen son aylardaki somut gelişmeler.

Filistin'de son günlerde yaşanan toplu katliam görüntülerinin; ABD'nin kendisini dünyanın efendisi, sömürge ve yarı-sömürgelelerdeki uşaklarını kahya, ezilen halk kitlelerini ise kölesi olarak görmesi ve davranmasından bağımsız değil. Filistin Halk Dire-

bu kanlı stratejinin mantıklı sonucu! Ama nafi! Filistin intifadasıyla yiğit halk kitleleri akıl almaz siyonist baskı, katliam ve kuşatmaya; kendi burjuva önderliğinin ihanetine rağmen direndi, direniyor, direnecek! Yolu yok, emperyalizmin kökü kazınmadan bu dünyada enternasyonal proletarya ve ezilen halk kitleleri rahat yüzü göremeyecek.

Avrupa emperyalist devletleri de bu katliam saldırısından ve daha önceki saldırılardan bire bir sorumludurlar. ABD ile kaçınılmaz şekilde var olan çelişki ve dalaşlarından dolayı, bazı durumlarda "Filistin halkının dostu" riyakarlığını sergilemeleri bu gerçeği gizlememeli. Zira, çok somut şekilde açığa çıktı ki, İsrail siyonizmi eliyle devreye sokulan, toplu katliamlara varan saldırıların planlanmasında onlar da var. İsrail askerlerinin Arafat'ın kapısına dayanıp tüm dünyayla ilişkilerini kesmesi, ABD ve Avrupalı emperyalistlerin hazırladıkları ortak planda var olan, Arafat'ı artık gelinen aşamada devre dışı bırakma kararının uygulanmasıdır. Arafat'ın, "Filistin direnişini bastırma" sözü vermesine rağmen, bunu yerine getirememesinin sonucu, kendi "karargahında" sıkışıp kalmak olmuştur. Katil Sharon'un son saldırı öncesi **Fas Kralı Muhammed** ve diğer ABD uşağı Arap egemenleriyle gizli görüşmeler yaptığı, Arafat'ın "Sürgüne gönderilmesi"ne onay aldığı, BM Genel Sekreteri **Kofi Annan**'ın ve diğer Avrupalı emperyalistlerin de bu plana destek verdikleri açığa çıktı. Arafat'a uygulanan tecrit, ağır baskı ve tehditlerin öncelikli somut hedefi, Filistin'i terk edip sürgüne gitmeyi kabul etmesidir. Arafat hali hazırda bunu kabul edemeyeceğini, gerekirse şhit olmayı göze alacağını ilan etmiştir.

para-militer güçleriyle birlikte bilfiil kendi askerleriyle kapsamlı bir katliam saldırısı başlatması. Filipinler'de "Ebu Scyyaf" örgütüne karşı "askeri operasyon başlatma" bahanesiyle ülkede 66 bölgede kurtarılmış alanlar yaratan Maoist **Filipin Komünist Partisi**'ne yönelik yoketme saldırının hazırlıklarının harıl harıl yapılması. Ve nihayet, bizzat ABD Dışişleri Bakanı **Powell**'in başkanlığında, **Nepal** ve **Hindistan** egemenlerinin de katılmasıyla **Nepal Komünist Partisi (Maoist)**'in önderliğinde yü-

nişi ABD'nin Ortadoğu'ya dönük çıkarlarının önündeki bir direnç unsuru olmaya devam ediyor hâlen. "Filistin sorunu çözülmeden Ortadoğu sorunu çözülemez" denklemini emperyalist devletler arasında ortak kabul gören bir önermedir. "Korku Uzlaşması", ABD'nin onayı ve desteği ile Filistin sorununu, Filistin halk direnişini ağır baskı ve katliamlarla teslim alarak "çözme" amacıyla devreye sokulmuş kanlı bir stratejiydi. Son günlerde Filistin vatanında yaşanan toplu katliamlarda

Gerici Arap Egemenlerinin Katliamdaki Rolü

ABD'nin her türlü desteği ile ayakta durabilen, halklarını ağır sömürü ve zulüm cenderesine alan Arap gerici devletlerinin bu katliamdaki payı da ortada. Daha bir hafta önce, özünde ABD'nin Filistin halk direnişinin teslimiyetini ön gören "barış" planı olan "Suudi Planı"nın yürürlüğe girmesi için Arafat'ı onur üyesi olarak davet eden, İsrail'in buna izin vermemesini ağır sözlerle kınayan gerici-ABD uşağı Arap egemenleri; aynı günlerde Şaron'la gizli diplomasi trafiğine giriyor, Arafat'ı İsrail ve ABD'ye satıyordu! Tarihte de hep böyle olmuştu zaten... Filistin halkı uşak Arap egemenlerden de çok çekti. 1974-75 Lübnan iç savaşında binlerce Filistinliyi katleden, Filistinlilerin "kadim dostu" Hafız Esad diktatörlüğüydü. 1970 Kara Eytül katliamında Filistinli halk kitlelerini kırmadan geçirilmesi emrini veren ise Ürdün Kralı Hüseyin'di. Şimdi yaptıkları da bundan bağımsız değil. Arap gerici egemenleri bir kez daha "Arap kardeşleri" Filistin halkının haklı savaşı karşısında İsrail siyonizminin planını benimsediler. Üstelik, kendi ülkelerinde milyonlarca halk kitleleri katliam saldırıları karşısında Filistin halkını desteklemek için ayağa kalkıp, ABD ve İsrail'i lanetledikleri bir sırada. Halka, onun çıkarlarına karşı, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını garanti altına almaya dönük olarak ayakta tutulan ABD uşağı gerici Arap egemenlerinin kökü kazınmadan Ortadoğu halkları rahat yüzü görmeyecek.

Burjuva Önderliğin Hazin Durumu

Arafat'ın şu anda içinde bulunduğu durum hazindir. Zira, şu an içinde bulunduğu çaresizlik, kendi-

sinin önderlik ettiği burjuva teslimiyetçiliğin varacağı kaçınılmaz sonuçtu. Arafat'ın bir odada sıkıştırılıp hapsedildiği sıralarda, ABD Başkanı Bush ve Dışişleri Bakanı Powell "İsrail'in kendi meşru müdafası hakkı vardır. Arafat terörizme karşı daha aktif mücadele etmeliydi." açıklamasını yapmışlardır. Böyle bir ortamda, bu sözlerin anlamı gayet açık. Söylenmek istenen şu: "Filistin direnişini İsrail değil, sen bastıracaksın." Yani, kardeşi kardeşe kırdıracağını! Arafat'ın bu-

knamalıyız. Keza Arafat'ın içine düşürüldüğü durum Filistin halkına dönük adice bir aşağılama, küçük düşürme politikasıdır.

Madrid, Paris, Washington, Oslo "barış görüşmeleri" Filistin halkına hiçbir şey kazandırmadı. ABD başta olmak üzere, emperyalist haydutların insiyatifinde, İsrail siyonizminin zulmü ve sömürsünün, işgalinin kabulü üzerinden, unayurdundan vaz geçme uğruna uydu Filistin devletliği projelerini Filistin halkı kabul etmedi, etmiyor.

na cevabı ise, "Hizbullah ve İslami Cihad gibi örgütlerle daha etkin mücadele edeceği" şeklinde oldu. Ne var ki, bu açıklaması çok da etkili olmadı. İstemine olumsuz cevap verilmesine rağmen, ABD alınan karar uygulamada ısrar ediyor. İsrail Ordu sözcüsü General Ron Kitrey: "Yaser Arafat'ı fiziki saldırıda bulunmaksızın etkisizleştirme emri aldıklarını" açıkladı. Bunun ABD'nin emri olduğu kesin. Her ne olursa olsun, Arafat'ın canına kastedecek her türlü girişimi kınıyoruz. Arafat'a ve FKÖ önderliğine yönelik ağır tecrit ve baskıları kınıyoruz,

Bu "barış" planlarının mahiyetini günlük yaşamında gördü, görüyor. Ha keza, emperyalizme, İsrail siyonizmine karşı gelişen Filistin Halk Direnişi; burjuva önderliğinin seri ihanetlerine rağmen dipdiri. Özgür bir demokratik Filistin amacı halk kitlelerinin beyni ve yüreğine işlemiş durumda. Onca zulme rağmen Filistin halkına baş eğdirilememesinin esas nedeni de bu.

Ne var ki, Filistin Halk Direnişi halen komünist bir önderlikten mahrumdur ve en büyük zaafiyetini de bu oluşturuyor. Kahramanca savaşım, doğru bir ideolojik, siyasi

çizgi perspektifinden ve onun gereklerinin yerine getirilmesinden mahrum olduğu için; yanlış önderliklerin elinde eritiliyor, amacından uzaklaşıyor. Zamanında, dönemin "Sovyetler Birliği"ne karşı oluşturulan ve uygulanan "Yeşil Kuşak Projesi" konjoktürünün beslemesi Hamas, İslami Cihad gibi örgütlerin önderliğinde, Filistin halkı özgür bir demokratik Filistin'e ulaşamaz. Bu gerici-dinci örgütlerin böyle bir amacı da yoktur zaten. Kibleleri durumundaki İran'ın hali ortada. Taliban'a karşı "Kuzey İttifakı" adındaki çapucu sürüsünü destekleyen İran değil miydi? Avrupalı emperyalistlerle peşpeşe ekonomik, ticari ilişkilere giren İran değil mi? Hatemi'nin önderliğinde emperyalist ekonomiye entegrasyon hamlesini başlatan İran değil mi?

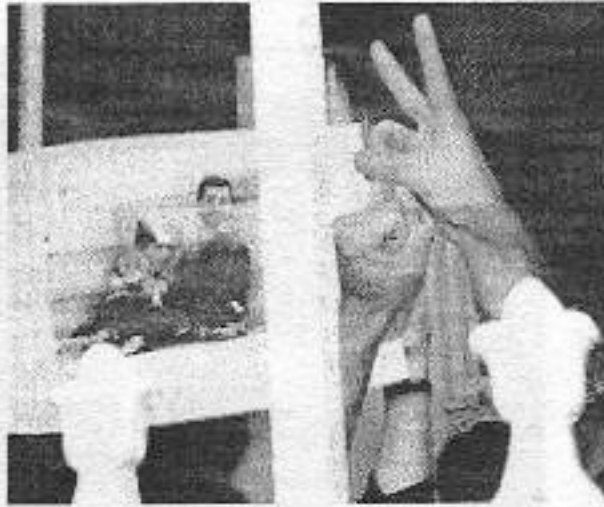
Filistin Halkı Yalnız Değil!

Tüm dünyada, özellikle de yarı-sömürgelerde halklar İsrail siyonizminin toplu katliamlarını lanetlemek için ayağa kalkmış durumda. İran, Irak, Kuveyt, Yemen, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Yunanistan, Almanya ve pek çok ülkede İsrail karşıtı eylemler yapıldı.

Ve Türkiye... Ülkemizde, yetersiz de olsa işçi sınıfı, halk gençliği, DKÖ'ler İsrail ve ABD karşıtı gösteriler, toplantılar, basın açıklamaları yaptılar, yapıyorlar.

Halk gençliği toplumsal katman olarak üzerinde barındırdığı, olay ve olguları erken kavrayıp erken harekete geçme refleksini iyi kullanmalıdır. Daha doğrusu, böyle olmasının önünde engel teşkil

eden barikatları iyi deşifre edip, üzerine yürüme cüreti göstererek yok etmelidir. Davrimci doğrultuda değişim, gelişim ve dönüşüm, ancak sınıf mücadelesi pratiğinin içinde gerçekleşir. Üniversitelerde, liselerde, işçi sitelerinde, köy ve kasabalarda irili, ufaklı, yapılabilecek ne varsa yapmalıyız. Elbetteki, irademiz dışında var olan nesnel zorluk ve zorunluluklar istenilen tarzda eylemlikleri pratiğe geçirmemizin önünde engellik teşkil edebilir. Buna rağmen, yapma

koşulumuzun olduğu eylem biçimlerini, somut gücümüzü de hesaba katarak hayata geçirebiliriz. Koşullar müsait olmasına rağmen, yapılmıyor ya da yapılamıyorsa, bu bilinç zaafiyetinin olduğuna işaret eder.

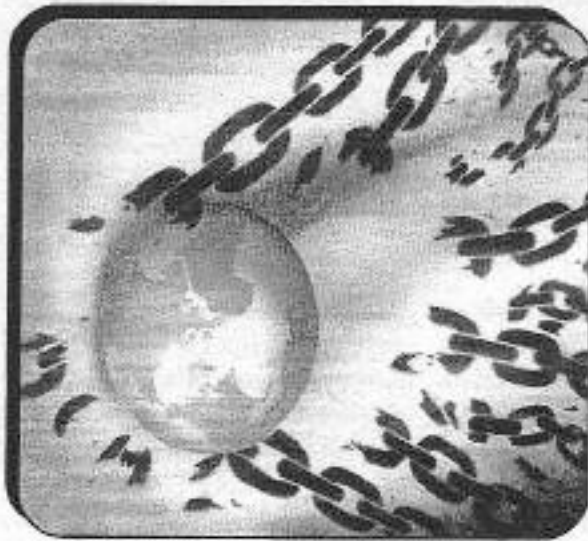
Dikkatle üzerinde durulması gereken bir diğer yön de dünyadaki güncel gelişmeleri ayrıntılarıyla, derinlemesine ele alma tarzını edinebilme sorunudur ki bu da doğru bir çalışma (inceleme-araştırma-yazını) tarzı ile alakalı bir durum. Örneğin; Filistin sorunu, tarihsel gelişimi, emperyalizm ve onun işleyiş faktörü, dünyadaki diğer gelişmelerle olan ilgisi, karşılıklı etkileşimleri-izdüşümleri, somutta "Halk gençliği"nin yapması gerekenler;

sloganlar ve şiarların belirlenmesi, uygun örgütsel araçlar üzerinde yoğunlaşma, vb. olmalıdır. Daha buna bir çok şey eklenebilir ya da daha doğru belirlemelerde bulunulabilir. Ki, dikkat çekmeye çalıştığımız nokta da doğru bir çalışma tarzının doğru değerlendirilmelere, faaliyet ve örgütsel biçimlere yol açacağıdır.

Türk devletinin İsrail katliamlarına karşı tavrı ortada. İsrail tankları Filistin halkını ezerken, o İsrail'le yüz milyonlarca dolarlık tank ihalesi anlaşması yapmaktan sakınıyordu. Efendisinin "Karşılıklı şiddet durdurulsun" sahtekarca vaazını tekrarlayıp duruyordu. İsrail siyonizmi koca Filistin yurdunu baştan başa kan gölüne çevirmiş iken, hangi karşılıklı şiddetten bahsediliyor? Bu tavır şaşırıcı değil ama. Türk devleti de devrimci tutsakları katlederken, bu katliamın adına "Hayata Dönüş" demedi mi?

Faşizmin ortak karakteridir bu. Ortadoğu ve Avrasya'da emperyalizmin koçbaşı olarak yeniden yapılanma sürecine giren Türk Devleti, elbette ki Filistin halkının kırimdan geçirilmesine ses çıkarmayacak, İsrail'le stratejik işbirliğini ilerletecek, ABD'in bir dediğini iki etmeyecektir. Pek tabii ki buna karşı çıkan halkın öcülerini ve kitleleri kurşuna dizmekten, katletmekten, zindanlara tıkmaktan çekinmeyecektir! Bu nedenle, İsrail ve ABD karşıtlığına Türk devleti de dahil edilmeli ve onun ABD uşaklığı, İsrail'le can çığı kuzu sarması olması durumu, halk düşmanlığı, emperyalizmin hizmetinde gerici savaşların piyonu olma şevki teşhir edilmelidir.

GELECEK ZİNCİRE VURULAMAZ!

İŞÇİ sınıfı için 1 Mayıs'a sahip çıkmak, tüm mücadele geleneğine ve kazanımlarına, ona bugünleri armağan eden tüm yoldaşlarının anısına sahip çıkmak sorundur. İşte bu yüzden işçi sınıfı 1 Mayıs'lardan en küçük bir ödün vermez, veremez.

1 Mayıs'ın işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak bayraklaşması ve kökleşmesi, sömürücü ve baskıcı güçlere karşı uzun bir mücadele sonucu gerçekleşmiştir. 1 Mayıs hareketi, işçilerin en başlıca isteklerinden biri olan "Sekiz Saatlik İş Günü" isteğinden doğmuştur diyebiliriz. 1880 yıllarında Amerika'da işçi sınıfı, kapitalistlere karşı ücretlerin düşürülmesini engellemek ve çalışma koşullarını iyileştirmek için amansız bir mücadeleye girişmişti. Amerikan kapitalistleri, gelişen işçi hareketini engelleyebilmek için her yola başvuruyorlardı. Polis birlikleri ve "milli mu-

hafız" adı verilen silahlı birlikler işçi hareketini kan ve ateşle bastırıyorlardı. Ayrıca profesyonel grev kırıcıları, ajan ve provokatörleri de, işçilerin birlikteliğini bozmak için kullanıyorlardı.

1884'de toplanan İşçi Sendikaları Kongresi, sekiz saatlik iş günü bizzat kendi kuvvetleriyle almaya karar verdi. Ve bunun için 1 Mayıs 1886 tarihi seçildi. Bu istek kabul edilinceye kadar **GENEL GREV** ve gösteri yapılmasına karar verildi.

Genel grev binlerce işçiyi kapsıyordu. İşçiler büyük sayılarla iş bırakıp gösterilere katılıyor. Genel grevin ilk iki günü olaysız geçti. Üçüncü gün Şikago'da on bin civarında işçi, coşku

ve heyecan içinde isteklerini haykırıyorlardı. Bu silahsız göstericilerin üzerine tabanca ve tüfeklerle ateş açıldı, ölenler, yaralananlar oldu.

Ertesi gün bu olayın protestosu için düzenlenen gösteri bitmek üzereyken nereden geldiği belli olmayan bir bomba, polis taburunun önüne düştü. Bu bomba kapitalistlerin uşağı bir provokatör tarafından atılmıştı. Polisler bunun üzerine kalabalığa ateş etmeye başladılar. Silahsız, savunmasız işçilere, işçilerin ailelerine kurşun yağdırdılar. Vura kıra, insanları öldüre öldüre, işkence makinesi gibi halkı gece yarısı evlerinden alıp, sürükleye sürükleye kuşku buldukları yüzlerce kişi-

yi tutuklayarak koşuştular, Şikago sokaklarında.

Bu arada birçok işçi önderi de tutuklandılar. Bunlardan on ikisini seçip "kasden adam öldürmekle" suçladılar. Cinayet işledikleri gerekçesiyle sekiz işçi önderi hakkında idam istendi. Her türlü hilenin ve sahtekarlığın yaptığı yargılama neticesinde bu işçi önderleri idama mahkum edildiler. Kararda şöyle deniliyor:

"Müşpet delil bizatihi olayın kendisidir. Binlerce kişinin çatıştığı bir mitingde, sizlerin bombayı attığınızda tanıklık edecek sayıda, atmadığınızda tanıklık edecek adam bulmak mümkündür. Ancak geçmişiniz ve sosyal mevkiniz, jüriye suçlu olduğunuz konusunda yeterli delil vermiştir. İDAMA MAHKUM EDİLDİNİZ!..."

Onlar bu karar karşısında sınıflarının burjuvaziyle uzlaşmaz tavırlarını sürdürdüler.

İşte bu işçi liderlerinin idam kararları sonrası son sözleri :

SPIES:

"Bu mahkemenin önünde ve devletin temsil etmesi gereken halkın önünde Eyalet Başsavcısı ve Şikago Polis Müdürünü,

cinayet işlemek üzere uydurma bir dava tezgahlamakla suçluyorum..."

SCHWAB :

"İdealimizin bu yıl, ya da gelecek yıl gerçekleşmeyeceğini biliyorum, ama mümkün olduğu kadar yakın bir gelecekte, ileriki bir yılda gerçekleşeceğini biliyorum."

FISCHER :

"Ölüme mahkum edilmemi protesto ediyorum, çünkü cinayet işlemedim. Ancak, sosyalist olmam sebebiyle öleceksem, bir sözüm yok"

LINGG :

"Bir yanım var ki öldüremezsiniz...."

ENGEL :

"Hakları yalnız imtiyazlı sınıflara göre ayarlayan ve işçilere hiç hak tanımayan hükümete karşı kim saygı duyabilir? Böyle bir hükümete saygım yok benim...."

Halk bu kararı tepkiyle karşıladı. Bunun üzerine üçünün cezası müebbede çevrildi, böylece halk susturulmak istendi. Fakat diğer işçi önderlerinin idamlarının durdurulması için yürütülen

çabalar durdurulamadı. Toplu gösteriler, dilekçeler başka ülkelerden mesajlar...

İşte tam bu arada idama mahkum edilenlerden LINGG hücre sinde ölü bu

lundu. Suratının yarısı dinamitle parçalanmıştı, hücresi küçük bombalarla doluydu. Vahşi bir şekilde katledilen LINGG'in intihar ettiği iddia edildi. Bu olayda

kısmen de olsa halkın işçi önderlerini "BOMBACI" diye gösterme amacının yattığı açıktı.

Ama bütün bunlar, emekçilerin işçi önderlerini (özellikle PARSONS adli lideri) savunmasını engellemedi.

Vali halkın gözünde bu derece yükselmiş birinin cezasını yetkisine dayanarak müebbet hapse çevirmek istiyordu. Ama bunun için usule göre Parsons'un özür dilekçesi vermesi gerekiyordu. Avukatı bu işçi liderine özür dilekçesi yazması için yalvardı. Ama bu yalvarış kabul edilmedi. PARSONS hayatı pahasına da olsa özür dilemeyecekti. Nedenini ise şöyle açıkladı :

"Haklı olduğumu biliyorum (...) ve bende çok iyi biliyorum

ki, dilekçeyi imzalarsam hüküm değiştirilecek. Ama bunu daha fazla üstelememenizi rica edeceğim. Ben suçsuzum, jürinin beni suçlu bulduğu suçu işlemedim. Bütün dünya biliyor suçsuz olduğumu, eğer asılırsam canı olduğumdan değil, sosyalist olduğumdan asılacağım, geçmişte öğretmiş, söylemiş ve yazmış olduğum şeyler yüzünden asılacağım. Illinois halkı, kendisini gönüllü olarak yetkilerine sunmuş bir suçsuzun asılması karşısında susmayı göze alırsa, ben de savunduğum fikirler ve davam uğruna asılmayı göze alabilirim."

Ve 11 Kasım 1887 günü Albert PARSONS, August SPIES, Adolp FISCHER ve George ENGEL idam edildiler. Bu dört işçi lideri işçi sınıfına yarasız kararlılık ve yiğitlikle öldüler. Burjuvazi onların boyunlarına ilmiği geçirebilmişti ama başlarını eğememişti.

Ve sehpada şunu haykırdılar :

"ÖYLE BİR ZAMAN GELECEK Kİ: BİZİM SUSKUNLUGUMUZ SİZİN BU GÜN İPE ÇEKİTİĞİNİZ SESLERDEN DAHA GÜÇLÜ OLACAKTIR..."

Bir süre sonra mahkeme kararının geçersizliği ispatlanmış ve bu işçi liderlerinin suçsuzluğu ortaya çıkmıştır.

1889 yılında toplanan II. ENTERNASYONAL'de (İşçi Sınıfı Partilerinin Uluslararası Birliği), bir taraftan bu vahşi saldırıları protesto etmek, diğer taraftan da 8 saatlik iş günü isteğini daha büyük bir kuvvetle savunmak için, bütün ülkelerin işçilerinin katılımıyla uluslararası bir gösteri yapılmasına karar verdi.1890 yılı 1 Mayıs'ında yapılan bu uluslararası genel grev ve gösterilen bütün ülkelerde öylesine coşkuyla kutlan-

dı ki; 1891'de II. ENTERNASYONAL'in ikinci kongresinde bu gösterinin her yıl aynı günde yapılmasına karar verdi.

Dünya işçi sınıfının Şikago işçileriyle uluslararası dayanışmasının ulaştığı boyutlar, 1 Mayıs katliamının burjuvaziye karşı çevrilerek 1 Mayıs'ın , bütün dünyada işçi sınıfının burjuvaziye karşı sınıf kininin bilenererek ona korku saldığı, mücadele azminin yükseldiği, ulusal ve uluslararası düzeydeki mücadele hedeflerinin vurgulandığı ve bu hedefler doğrultusunda işçi sınıfının birliğinin pekiştirildiği bir güne dönüşmesini sağladı.

Böylece 1 Mayıs, bir yandan proleter enternasyonalizminin, diğer yandan da işçi sınıfının tüm emekçi kitlelere öncülüğünün simgesi haline dönüştü. 1 Mayıs'ın her yıl bütün ülkelerde işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak kutlanması, işçi sınıfının burjuvaziye, tüm sömürücü güçlere karşı uzlaşmazlığının ve yüksek ideallerine bağlılığının bir ifadesi

haline geldi.

1 Mayıs'ın gelenekselleşip kökleşmesi, dünya ölçüsünde yaygın ve derin etkiler yarattı. İşçi sınıfının 1 Mayıs mücadeleleri, emperyalizme, gericiliğe ve faşizme karşı dövüşen tüm dünya güçlerine, tüm ulusal kurtuluş hareketlerine örnek oldu ve 1 Mayıs onların da mücadele geleneğinde kökleşti.

1 Mayıs'ların her yıl dünyanın bütün ülkelerinde ne pahasına olursa olsun yığmsal olarak kutlanması, giderek bu kutlamaların burjuvaziye ve onun iktidarlarına karşı bir kazanım olarak dayatılmasıyla sonuçlandı. 1 Mayıs'ın kutlanmasını burjuvaziye dayatma mücadelesi, işçi sınıfının gücünün ve onun kurtuluş mücadelesinin durdurulamazlığının burjuvaziye kabul ettirilmesinin bir simgesi oldu. Örneğin 1906'da Fransa'da iktidarda bulunan Clemenceau hükümeti, tıpkı 1979'da Türkiye'de olduğu gibi 1 Mayıs gösterilerini engelleyebilmek için Fransa işçi sınıfının devrimci sendikal örgütü CGT'nin yöne-

ticisi Nermier'in tutuklanması emrini vermişti. Ne var ki bütün bu engellemeler, Fransa'da olduğu gibi dünyanın diğer ülkelerinde de 1 Mayıs'ın kutlanmasını durduramadı.

Her 1 Mayıs'ta dünyanın tüm işçilerini tek bir mücadelede birleştiren ortak hedefler olmuştur. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında dünyayı aralarında paylaşmak için yarışmaya tutuşan emperyalist güçlerin başlattığı sömürge savaşlarına son verilmesi, işçi sınıfının burjuvazinin savaş planlarına ortak edilmesini amaçlayan militarizmin ve şovenizmin püskürtülmesi, 1 Mayıs mücadelelerinin başlıca hedefleriydi. Ekim Devrimi sonucu dünyanın ilk sosyalist devletinin kurulmasıyla birlikte Sovyetler Birliği'yle dayanışma, Sovyet iktidarının emperyalist güçlerin silahlı saldırısına karşı korunması ve emperyalist kuşatmanın dağıtılması, 1 Mayıs'ların birinci sloganı haline döndü.

1930'lara doğru faşizm tehlikesinin bütün Avrupa'yı sarması, bu tehlikeye karşı tüm dünyada demokratik bir cephenin oluşturulmasını, Alman ve İtalyan yurtseverlerinin Hitler ve Mussolini faşist diktatörlüklerine karşı direnişinin desteklenmesini, faşist rejimlerin savaş hazırlıklarının bozulmasını, İspanya'da Franko'cu faşistlerin başlattığı iç savaşta cumhuriyetçi güçlerle dayanışmayı, işçi sınıfının 1 Mayıs mücadelelerinin en yüksek hedefi haline getirdi.

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı yıllarında 1 Mayıs'lar faşizm karşı uluslararası bir direnişin örgütlenmesi, faşist işgal altındaki halkların kurtarılması ve Sovyet halkının Hitler faşistlerine karşı kahramanca direnişinin desteklenmesi mücadelesiyle bütünleşti. Savaş yıllarında işgal altındaki ül-

kelerde hatta Nazi toplama kamplarında bile bilimsel sosyalistler, ilerici güçler, partili yada partisiz, sendikacı ya da sendikasız tüm işçiler 1 Mayıs'ları kutlamaktan bir nebze bile ödün vermediler.

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan sonraki yıllarda Avrupa'da ve tüm dünyada faşizmin kökünün kazanması, savaş sırasında oluşan demokratik dünya cephesinin korunması, yeni bir savaş tehlikesine karşı kolektif bir güvenlik sisteminin oluşturulması, kapitalizmin kalelerinde işçi sınıfının kazandığı demokratik mevzilerin sağlamlaştırılması, 1 Mayıs'larda işçi sınıfının önde gelen uluslararası hedefleri oldu.

1950'lerde uluslararası emperyalizmin dünya halklarına yeni bir saldırısı olan "soğuk savaş" belasının püskürtülmesi, emperyalizmin blok politikasına son verilmesi, sosyalist ülkeleri kuşatma politikasının yenilmesi ve dünya sosyalist sisteminin sağlamlaştırılması, sömürge sisteminin dağılmasıyla ortaya çıkan genç ulusal devletlerle dayanışma bu dönemde 1 Mayıs'ların belli başlı uluslararası hedefleri arasında yer aldı.

Yine aynı yıllarda emperyalizmin dolaylı ya da doğrudan saldırı ve tehditleriyle karşı karşıya kalan Kore, Cezayir, Vietnam, Küba ve Ortadoğu'daki Arap devletlerinin halklarıyla uluslararası ve yığmsal dayanışma 1 Mayıs'ların vazgeçilmez ilkelerine dönüştü.

1970'lerle birlikte Amerikan emperyalizminin Vietnam halkına yönelik saldırısının püskürtülmesi, başta Yunanistan ve Şili olmak üzere faşizmin saldırısına uğrayan halklarla dayanışma genel ve tam bir silahsızlanmanın sağlanması, 1 Mayıs'larda tüm dünya işçilerinin ortaklaşa haykırdığı sloganlar oldu.

Görüldüğü gibi emperyalizme,

faşizme ve her türlü gericiliğe karşı mücadelenin tarihi, 1 Mayıs'larda işçi sınıfının mücadele hedeflerinin içeriğini ve kapsamını da zenginleştirdi. 1 Mayıs'lar giderek dünyadaki tüm anti-emperyalist ve demokratik güçlerin dayanışmasının sergilendiği, her ülkede de işçi sınıfının ulusal düzeydeki mücadele hedefleri için kararlılığının bir simgesi haline geldi.

Kapitalist ülkelerde her 1 Mayıs, işçi sınıfının sosyalist ülkelerle ve ulusal kurtuluş hareketleriyle dayanışmasının, tekellere ve onların hükümetlerine karşı güncel mücadele hedeflerinin, faşizm tehlikesini önlemekteki kararlılığın, sosyalizme giden yolda işçi sınıfının tüm emekçi katmanlara öncülüğünün ve tekelci kapitalizmin uluslararası düzeydeki politikasına karşı işçi sınıfının uluslararası birliğinin bir simgesidir.

Sosyalist ülkelerde ise 1 Mayıs'lar, sosyalist ülkelerin bütünlüğünün ve enternasyonalizmin ulaştığı düzeyin kutlandığı, sosyalizmin kazanımlarına bağlılığın güçlendirildiği, işçi sınıfıyla tüm emekçi halk katmanları arasındaki birlik ruhunun yüceltildiği ve dünyadaki tüm anti-emperyalist mücadelelerle dayanışma azminin haykırıldığı günlerdir.

Kısacası 1 Mayıs, tüm dünya işçi sınıfının ve anti-emperyalist güçlerin sömürsüz bir dünya için mücadele boyunca yaşadıkları kazanımların ve kayıpların yazıldığı bir mücadele bayrağıdır. İşçi sınıfı için 1 Mayıs'a sahip çıkmak, tüm mücadele geleneğine ve kazanımlarına, ona bugünleri armağan eden tüm yoldaşlarının anısına sahip çıkmak sorunudur. İşte bu yüzden işçi sınıfı 1 Mayıs'lardan en küçük bir ödün vermez, veremez.

1 MAYIS YAKLAŞIRKEN

Somut hedefimiz, ilişkiye geçtiğimiz insanları 1 Mayıs'ta alanlara çekmeye dönük olmalı. 1 Mayıs kutlamasında atılacak sloganlar ve şiarlar; dünyada ve coğrafyamızda ön planda olan meselelerin, halk gençliğinin sorunlarının teşhirine dönük, doğru alternatifini gösteren tarzda belirlenmelidir.

Türkiye'de 1 Mayıs geleneğinin ortaya çıkmasından günümüze dek gelişimi, başlı başına bir araştırma konusu olup geniş yer tutacağı için değinmeden geçmek durumundayız. Türkiye'deki emekçiler; 76, 77, 78 ve 96'da 1 Mayıs alanlarını yüzbinlerin doldurmasına ve bu alanlarda katliamların yapılmasına tanıklık etmişlerdir. Ne var ki, özellikle uzun yıllardan sonra kitleselliği ve militanlığıyla hafızalara kazınan 96 1 Mayıs'ından sonra, kitle hareketlerindeki daralma 1 Mayıs kutlamalarına da yansdı. Bu olumsuz sonuç, elbette ki bir yönüyle irademiz dışında var olan nesnel koşullardan kaynaklıydı. Ama, bir yönüyle de ve esas olarak, Türkiye Devrimci Hareketi'nin zaafiyetinden kaynaklıydı. Halk gençliğinin bir kesimini oluşturan bizlerde bu zaafiyetlerden kendimizi muaf tutmuyoruz. Önemli olan, zaafiyetlerimizin bilincinde olmak, bunu gidermeye dönük doğru adımlar atmaktır. Özgür Düşün bu yönelimin somut meyvesi olarak vücut buldu. Halk gençliğinin, diğer tüm halk sınıf ve kesimlerinin sorunlarını kendi sorunumuz olarak ele almalı, bir dizi genel ve özel politikalarla halk hareketinin gelişmesine katkı yapmayı hedeflemeliyiz. Özellikle de işçi sınıfı ve yoksul köylülük ile sınıf mücade-

lesi pratiği içerisinde birleşip bütünleşme özel amacını her zaman için bilincimizde diri tutmak gerekiyor. Dünyada ve coğrafyamızda meydana gelen tüm gelişmelere, somuttaki gücümüzle uygunluk içerisinde bu bakış açısı ile refleks göstermeliyiz. Başta ABD olmak üzere emperyalist haydutlar ve dünyadaki işbirlikçilerince ederek emperyalist-gerici terör dalgasını üst boyuta sıçratmış durumda. Enternasyonal proletarya ve ezilen halklar son yılların en karanlık günlerini yaşıyor. Ezilen ülkelerin olduğu bölgeler kan gölü. Emperyalist hegemonya-tahakküm amaçlı, bilinçli olarak çıkartılıp kızıştırılan bölgesel savaşlarda halk kitleleri dinsel, mezhepsel, ırksal farklılıklarını emperyalistler tarafından kaşınması sonucu birbirlerini boğazlamaya itiliyor. Önce Afganistan'da, şimdi de Filistin'de emperyalist çıkarlarla "tüm dünyada terörizmle sürecek uzun mücadele" gerekçesiyle halklar toplu katliamlardan geçiriliyor. Coğrafyamızdaki durum da pek farklı değil. En sıradan ekonomik-demokratik talebi, hele ki sokakta dile getirmek büyük bir cüret gerektiriyor. Lakin, hakim sınıflar kendisi açısından koşulların uygunluğunu da kullanarak çıplak zulmü uygulamaktan çekinmiyor. Açlık ve sefalet üst boyutta. İşçi sınıfının ve kamu emekçilerinin geçmişteki kan-can pahasına kazanılmış hakları İMF'nin direktifiyle, hakim sınıflar tarafından peş peşe ve süratle ellerinden alınıyor. Milyonlarca köylü yine uygulanan IMF patentli tarım politikalarıyla aç ve açıkta, perişan durumda. Kürt ulusuna yönelik Türk hakim sınıflarının jenoside ve etnisiteye dayalı politikaları hızından bir şey kaybetmiş değil. Öğrenci gençlik, örgütsüzlüğün üst boyutta olup geçer akçe sayıldığı bu dönemde son yılların en ağır saldırılarıyla karşı karşıya. YÖK tarafından hazırlanıp, hakim sınıflar tarafından şimdilik biraz yumuşatılan yeni YÖK yasa tasarısı geri püskürtülemezse halk gençliğinin üniversite-

te eğitimini alma olanağı artık hayal oluyor. Soruşturmalar ise artık tam bir devlet terörü olarak uygulanmakta. Olur olmaz her şeye saçma sapan gerekçelerle soruşturma açılıyor. Düşünün ki, "ideolojik halay" çekildiği gerekçesiyle bile soruşturma açılabilir!

Tüm bunlara rağmen, dünyada da, coğrafyamızda da halk kitleleri emperyalist-gerici saldırılara karşı direnmiyor, tepki gösteriyor. İşte, ABD destekli İsrail siyonizminin toplu katliamlarına maruz kalan Filistin halkı baş eğmiyor, tüm dünya halklarını başkaldırı ve isyana çağırıyor. Dünyanın bir çok ülkesinde ABD emperyalizmi ve İsrail siyonizmi kitlesel protestolarla kınanıyor. Geçenlerde İtalya'da milyonlar kapitalizme, "küreselleşme" adına yapılan saldırılara karşı protesto gösterisi yaptı. Coğrafyamızda da, yetersiz de olsa devlet zulmüne, emperyalistlerin direktifiyle devreye sokulan sömürü politikalarına karşı halk kitleleri direnç gösteriyor. Son aylarda kitle hareketlerinde belirgin şekilde bir derlenip toplanma yaşanıyor.

1 Mayıs'ı dünyada ve coğrafyamızda kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu koşullarda kutlamaya hazırlanıyoruz. Bu 1 Mayıs'a halk gençliği olarak kitlesel ve militan bir katılımı sağlamaya dönük çalışmaların, kısa bir zamanın kalmış olmasına rağmen yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Üniversitelerde, liselerde, işçi gençliğin yoğun olarak çalıştığı bölgelerde, semtlerde, köy ve kasabalarda 1 Mayıs'ı tarihsel yönünü ve güncel olarak nelerin yapılması gerektiğine ilişkin konuşmalar, toplantılar vb. etkinlikler yapılabilir. Somut hedefimiz, ilişkiye geçtiğimiz insanları 1 Mayıs'ta alanlara çekmeye dönük olmalı. 1 Mayıs kutlamasında atılacak sloganlar ve şiarlar; dünyada ve coğrafyamızda ön planda olan meselelerin, halk gençliğinin sorunlarının teşhirine dönük, doğru alternatifini gösteren tarzda belirlenmelidir.

1 MAYIS OLAYLARINDAN ÖTÜRÜ İDAM EDİLEN İŞÇİ LİDERLERİNDEN ALBERT R. PARSONS 'UN ÇOCUKLARINA SON MEKTUBU

Çok Sevgili, Değerli Çocuklarım ;

Albert R. Parsons Jr. ve kardeşi Lulu Eda Parsons'a:

Bu kelimeleri yazarken , adlarınız üstüne göz yaşlarım damlıyor. Bir daha hiç karşılaşmaya-
cağız. Ah, sevgili çocuklarım , nasıl içten, de-
rinden seviyor sizi babacığınız. Sevdiklerimiz
için yaşamakla gösteririz sevgimizi ve gerekti-
ğinde sevdiklerimiz için ölmekte gösteririz
sevgimizi. Benim hayatımı ve doğal olmayan
haksız ölümlümü, başkalarından öğreneceksi-
niz. Babanız özgürlük ve mutluluk uğruna gön-
üllü olarak canını vermiş bir kurbandır.

Size, miras olarak şerefli bir ad ve yapılmış bir
görev bırakıyorum. Onu koruyun, bu yolda yü-
rüyün. Kendinize karşı doğru olun , o vakit
başkalarına karşı sahte olamazsınız. Yaratıcı ,
uyanık ve neşeli olun. Anneniz! O kadınların
en yücesi, en şerefliisidir. Onu sevin , sayın ve
öğütlerine uyun.

Çocuklarım , değerli varlıklarım bu mektubu,
yalnız sizin için değil, daha doğmamış çocuk-
lar için de ölen bir kişinin ölüm yıldönümlerini
de okumanızı istiyorum. Yavrularım, elveda.

Babanız, **Albert R. Parsons**

TÜRKİYE'DE İLK "1 MAYIS" ŞİİRİ

Türkiye'de ilk "1 Mayıs" şiiri 1923 yılında
yazıldı. Yoksul bir kantarcının kızı olan ve tram-
vay işçilerinin grevine de katılarak bir konuşma
yapan Yaşar Nezihe' nin yazdığı "1 Mayıs İçin"
başlıklı aşağıdaki şiir 1923 Haziranında
"Aydınlık " dergisinde yayınlandı.

Ey işçi...

Bugün hür yaşamak hakkı seninken
Patronların o hakkı senin almışlar elinden
Sayınla edersin de "tufeyli"leri zengin,
Kalbinde niçin yok ona karşı yine bir kin?
Rahat yaşıyor, işçi onun emrine mülkad;
Lakin seni fakir etmede günden güne berbad.
Zenginlere pay verme, yazıktır emeğinden,
Azm et de esaret bağı kopsun bileğinden,
Sen boynunu kaldır ki onun boynu bükülsün,
Bir parça evlatlarının çehresi gülsün.

Ey işçi...

Mayıs birde bu birleşme gününde
Bişüphe bugün kalmadı bir mani önünde ...
Baştan başa işte koca dünya hareketsiz;
Yıllarca bu birlikte devam cyleyiniz siz.
Patron da fakir işçilerin kadrini bilsin
Tazim ile, hümetle sana başlar eğilsin,
Dün sen çalışırken bu cihan böyle değildi.
Bak fabrikalar uykuya dalmış gibi şimdi.
Herkes yaya kaldı, ne tren var ne tramvay.
Sen bunları kendin için hep şan-ü şeref say...
Bir gün bırakınca işi halk şaşkına döndü.
Ses kalmadı; her velvele bir mum gibi söndü.

Sayende saadetlere mazhar beşeriyet;
Sen olmasan etmezdi teali medeniyet.
Boynundan esaret bağını parçala, kes, at!
Kuvvettedir hak. Hakkını haksızlara anlat.

Yaşar Nezihe

ÖZGÜRLÜĞÜN GÖZENEKLERİ

A. Zülfikar

Güneşin yanık rengine esmerleşen tenimizin suya ve ateşe olan tutkusu, sevdalanışı ve yücelişi, damarlarımıza oluk oluk akan özgürleşme sevdasıdır. Bu seveda, insanın kendini yaratma mücadelesinin en köklü yanısıdır. Bu köklü gözeneğini iliğine kadar yaşayan birey, kendi içinde başlattığı yoğun mücadelenin ar damarını çatlatır.

İnsanı sarmalayan özgürleşme umudu, onu daha etkili ve uğruna yaşayacağı bir tutkunun peşinde sürükler. Bazen, bu kıvılcımın tohumu öyle mekanlarda, en ücra bir köşede bir bira veyahut, bir kadeh şarapta demler kafayı. Bazen de zincirlerini kırılmamanın bir nedeni olarak ananevi değerlerin peşinde sürükler

kendini. Bu gözeneğin ar damarı çatladı mı, Ağrı Dağı'nın yanağına gül kondurmak için, en güzel kızın gazabına uğrattır, dağların ulaşılması olan ovalarındaki suyu muştulattır insana. Bu öylesine bir tutkudur ki inat bu ya, uğruna bedelleri ödemeye hazırlar. Bu arzular kendi istemlerinin ve geleceğinin çelişkilerini çoğaltır. Öyle bir anda özgürlüğünün nedeni olarak, yaşadıklarını başkalarına beslediği seveda denizine atılmış bir fırtına gibi engin denizlerdeki bir yumurcağın sarhoşluğunu muştular. Ve, tek başına bu sarhoşluğun esaretinden kurtarmaya çalışır ama, başaramaz çoğu zaman. Dolayısıyla bireyin özgürleşmesi ne tek başına bir istem, ne doğanın bütün renklerini yüreğine

bezemiş bir ağıttır, ne de bu dünyanın bütün değerlerinden ve etkilerinden bağımsızdır.

Bu, insanlığın kendi değerlerini yaşatma mücadelesiyle orantılı olarak gelişip derinleşir. Bu gizem, yaratmak istediği bütün değerlerin içinde bir ateşin kuru gibi saklıdır. Bu olgu her insanın içinde var olan, dönem dönem gelişip güçlenen, hatta yaşamasına sebep olan nedenlerin üzerinde gizlenir. Bazı zamanlar, kişinin özgürleşme olgusu kendini dürttülediğinde, "benide" olgunun parçalanması mücadelesini de beraberinde gizler. "Özgürleşme" ile "benlik" olgusu öyle iç içe karmaşık bir durum ki, ne özgürleşme arzusunu katçılayan "ben" egosu, ne kendi özgürlüğünü başkalarının esareti olarak görme olgusu, ne de toplumsal ve dini baskılara karşı koyma olgusu birbirinden ayrılır. Öyle karmaşık bir istem ki, bireyin kendi özgürlüğünü, bir başkasının esaretine bağlar. Bu istem, özgürleşme olmadığı gibi, kindar ve kin besleyen duyguların diktatörlüğünü beraberinde taşır. İnsanlık tarihi, sınıflı toplumlarda, sınıf baskısının bir sonucu olarak ezilmişliğini hep içinde taşır. Kendi özgürlüğünü, toplumsal katmanlarının ve sınıfının özgürleşmesi olarak da algılar. Bu özgürleşme olgusu, öylesi bir halde ki kendi diktatörlüğünün özgürlüğünü kurtarmak için, var olan bütün toplumsal katmanların öz-

gürlüğünü baskı ve zincirlerin paslı kokularının esaretine vurur. Düşünün ki emeği ile yarattığı her değeri, her bilimsel veriyi toplumun yararına değil de kendi tahtını koruma istemine dönüştürür. İnsanın yarattığı her değeri, genelin elde ettiği emek üzerinde bir kalkan olarak kullanan bir egemenlik, özgürleşme olgusunu parçalar. Bu olguyu zincirler. Özünde sömürü kültürü, bedava yaşamın doğurduğu asalak, mutlak kölelik ve yaratılan değerleri içine sindirememeye olgusunu güçlendiren bir düşünce cenderesinden kendini kurtaramaz. Kendi demokrasisi adına (ki demokrasi de değil) başkalarına karşı kindar, düşmanca ve yaşatmama-yok etme psikolojisiyle yaşamayı onun özgürlüğü değil, anti-semitist denilen duygu birikimidir. Bu, kendi haklılığına kılıf hazırlayarak tıpkı; Kürtler, Yezidiler, Süryaniler, Asuriler, Yahudiler, Rumlar, Çerkezler gibi dini veyahut toplumsal milliyetlerin haklarını baska altına almak, onların dilini ve kültürünün yaşamasını kabullenmemek, baskı altında devamlı küçümseyerek dışlamak, sosyal ve ekonomik varlığını gasp ederek "Ya sev, ya da terk et!" gibi sloganlar etrafında örgütlenme dürtülerinin hepsi kendi özgürlüğü adına başka kültürleri yok saymadır. Farkında olsun ya da olmasın, farklı düşünceleri kendi istediği yöne çekme olgusunu güçlendirir. Şayet bu düşüncenin kabul edilmesi eyleminde, doğru ve yanlış mücadelesi değil, toplumsal varlığı yok etmeye yönelik toplumsal şiddet kullanılırsa, beraberinde faşizmi besleyen siyasal ve ideolojik bir düşünceyi doğurur. Bunun varacağı en son nokta, bilinçaltında gizlenen faşizm duygularının dışı vurumudur ki bu da faşizm ideolojisinin kendi gerçekliğidir. Bu duygu birikimi,

kendi dışındaki kültürel ve toplumsal varlıkları hiçe saydığı gibi, farklı kültürlerin yaşamasına da tahammül edemez. İnsanın, insan olma olgusunu parçalar. Kendi değerlerini kan ve intikam duygularıyla yaşatmak zorunda kalır. Bu halde gelişen ve serpiyen kindar örgütlemenin kendisi, her katledilen bir canı, "zafer kazanmış" olarak intikam alma olgusunu güçlendirir. Kitlelerin, kin, nefret ve intikam alma duygusunu güçlendirerek yapılan her katliam, toplumsal şiddeti doğurur. Dolayısıyla, şiddetin şiddeti doğurması da gayet anlaşılır bir durumdur.

Nasıl ki bir ormanda tek başına olan bir insan, önce bölgenin en güzel yerini kendine sığınma alanı olarak seçer. En sağlam ve heybetli olan ağacı istediği parçalara bölüp, çarpabilir. Hatta üst üste çoğaltabilir. Ve istediği gibi enine boyuna doğrar. Belki, doğradığı parçaları beğenmez, yeniden başka en taze ağacı tercih eder. Bu kıyım, doğanın bir kanunu olarak görülür. Bu ıssız ve sesiz kıyım, yaşamı idame etmek için ormanda var olan yiyebileceği, beslenebileceği gıda maddeleri olarak algılanır. Karnını doyuran insan, doğanın bir sonucu olarak, can sıkıntılarını gidermek için avlanmaya çıkar. Kendisinin dışında kendi soyunda birileri varsa, ona pusu atar. Öltümüne bir savaşın içine dalar onunla. Ormanın bütün renklerinin kokusuyla bezenmiş kuşların ötüşleriyle başlayan kavga, bir baykuşun scyrüsefer bakışlarıyla sonuçlanır. Yani doğası gereği insan, daima yaşam mücadelesi verir. Ancak, kime karşı, neden, niçin verir onu anlar ya da anlamaz bir mücadeleye sürükler. Ve açken başlatılan kavga, tokken daha şiddetli ve acımasız bir hal alır.

İnsanlar bazen, karınlarını do-

yurmak için başkalarının özgürlüğüne saldırır, bazen de kamu tokken, daha fazlasını alabilmek için saldırırken, kimi zaman da başkalarının köleliğiyle kendi özgürlüğünü ebedileştirir. İnsanlar, yoksulluk ve hayal kırıklığı için yaratılmamışlar. İnsan, bütün hissiyatı çok güçlü bir şekilde köle olmaya karşı gelir ve kuvvetin güçlü kollarından başka hiçbir şey esaretin boyunduruğuna insanların teslim olmasını sağlayamaz. Köleliğin boyuna konulan esaret boyunduruğundan tek bir merhamet hissi bile duymayan bir insanın, rahatı ve refahı için çalışarak bütün hayatını tüketmekten daha fazla ıstırap çekebilir. İnsanlığın utancı olan köleler, son derece konforlu bir durumda olsalar da mevcut koşullar altında kendilerine olabildiğince nazık davranırsa da şu an, içinde buldukları koşullarda kendi özgürlüklerine kavuşma hayalleri insanlığı sarmalar. İnsanlığın bu gerçek hikayesi mazlumun ahını, bilimin mücadelesini verir. Bu mücadele insanlığın özgürleşme mücadelesiyle doğru orantılıdır. Bu açıdan, sanatçı devamlı mazlumun ahının tutkalıdır. Bu tutkalın etkisi, sanatçının yeteneği, görüşü ve sentetik değerlerinin bütünüdür sarmalar. Bu durumdan kendini dışlayan sanatçı, insanlığa karşı vicdani bir esareti kendi boyunduruğuna bağlar.

Sanatçı demek ki tek yönlü eleştirip, tek yönlü çalışma yürütmemeli, kantarının adaletini devamlı haklıdan yana kullanmalıdır. Haksızlığı kendine hak sayan her saldırıyı acımasızca eleştirmeli, sanatının kantarına birazcık vicdaniyi de katmalıdır. Çevredeki etkileri ve moment gücünü de katmıyorsa, bu dar ve kısır bir dönemi kapsar. Dolayısıyla sanatın doğası gereği devamlı eleştirel yaklaşan, devamlı sisteme yönelen ve sisteme

yönelirken geri kalmış halk değerlerini eleştirip, alternatif sunan bu aracı kullanmıyor demektir. Sanatın özgürleşmesi, sanatçının özgürleşmesi, sanatçının özgürleşmesi de sanatın özgürleşmesi anlamını taşır. Sanatçının yeteneklerinin belirli bir çerçevede eğitilmesi, anlaşılır bir durumdur. Var olan nesnel gerçekler, bu nesnel gerçekliğin varlığı olan öznel gerçekliği yadsımaz. Aksine, nesnel gerçeklikleri bilimsel veriler güçlendirir ki öznel gerçeklikle, nesnel gerçeklik iç içe geçebilir. Bu durum, doğru ve yanlış mücadelesiyle doğru orantılıdır. Sanatçının içinde bulunduğu durum, onun nesnel gerçekliğinin kendisidir. Sanatçının, devamlı aynı gerçeklik içinde değişmeyeceğini savunmak, devamlı köleliği kutsayan bir mutlakiyet içinde olacağını savunmaktır. Bu durum da bilimi reddetmektir. Sanatın özgürleşmesi, hatta sanatçının özgürlüğü adına, sanatı tarafsızlık olarak algılayan anlayışların olması kadar, sanatın doğası gereği bir eleştiri, bir hiciv taşıdığı belirleyenler de vardır. Bu anlamıyla sanatçı, var olan toplumsal değerleri, bilimsel normlarda kendi yorum gücüyle işler. İster taraf olarak görülüm, isterse, tarafsız olarak. Tarafsızlık da sonuçta, bir tarafı temsil eder. Nesnel gerçekliği tersyüz etmez. Öz ve biçim noktasında biçim yanlılığına düşüp, şekillenmelere ve belirli bir kalıba oturtma yanlılığına düşer. Bu duruma düşen sanatçı arkadaşlarımızın sayıları, her geçen gün artmaktadır. Bu açıdan, sanatçının yaşadığı daralmanın nedeni özgürlük güdüsü olabilir. Ancak bu güdü, düşündüğü gibi evrenselliği değil, daralmayı ve penceresini sınırlamayı beraberinde getirir. Bu sıkıntının kendisi, evrenselleşme istemine karşı, kendi söylemlerini ve ifadelerini sı-

nırlama anlamına gelir. Bu kaygı, insanların daha popüler bir konum yakalama çabalaından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum, sadeliği, gerçekliği ve doğurganlığı dogmatikleştirir.

Bazen en uç tepede veyahut en derin uçsuz bucaksız maviliğine yüzen bir insanın her iki kolunun avuçladığı rüzgar, bazen alını bazen saç tellerini bazen de gözkapaklarına dokunmak bile, yüreğindeki coşkuyu dindiremez. Açılan kollarını daha da genişletme arzusu, maviliğin sessizliği ve serinliğine olan tutkusu bile, başka özlemleri dürtüler. Bazen avuçladığı sevincin belki sevgilisine dokunuşu, belki de özleyişi muştular. Ve özgürlüğüne bir değer biçerek, rüzgarların yanaklarına kondurduğu her gülüş, gözbebeklerindeki gözeneklerini kanatır. Bu istem ve arzu, dünyanın dış momentleri olan rüzgarın tenindeki kırılması kendi bütünselliğini ayırmaz. En tepe başında bile, kendi özgürlüğünü kısıtlayan özgürlük aşkı, ne olabilir? Arzuları ve istemlerini yenen insan, daha ne kadar bireyselleşmeyi özgürleşme olarak algılayıp, bu konuda nutuk çekebilir? O anlamıyla sanat(çı), maviliğin dalgasında her serzenişi, her çırpınışı, ritim dalgalarının kayalan okşayışı kadar sade ve dinamik, hem de sürüklediği kum kalıntılarının izleri kadar geçicidir. Bu dinamikliği reddetmek, bu gerçekliği görmezden gelmek, bireyselleşmektir. İnsanın, bireyselleşirken, yanında birilerini de sürüklemesinin nedeni; insanın biraz doğaya benzemesindedir. Başkalarının özgürlüğünü kendi özgürlüğüne hibe etmektir. Özgürleşmek, her denizin dalgasında geminin batma ihtimalini ya da, en tepe noktasından en dip noktaya kadar maviliği boylayabilme arzusunu da beraberinde ge-

tirir. Maviliği yaratan doğanın gerçekliği ve içinde barındırdığı bütün nesnelere varlığı bir zenginliğin ifadesini özümser. Maviliğe bürünen azgın sularda kulaçlarını daha diri tutarak, doğanın azgınlığına yenilmeme arzusuna kapılır. Bazen, dalgaların sürüklediği bir sessizlik deryasını yaran bir çöp parçasından güç alarak destek beklemek kadar doğal bir güdü, yaratma arzusu içinde olmalıdır. Bazen balıkların en küçüğü, otların kurumaya yüz tutmuşundan "Gel de kurtar beni bu durumdan." diyebilmektir. Bu durumu kabullenmektir. Yani, kendi dışındaki nesnelere ve varlığı yaşanır kılmaktır. En kuytu köşesinde, korkmuş bir balığın en izbe köşesinde elleri nasırlanmış Hacca Ana'nın, yanaklarında bin bir yılın acılarını gizleyen "Nakuşo" nun derinleşen insani istemlerini bü-yüterek, acılarına tuz basabilmektir. Özgürleşmek, ne tek başına, ne de birbirinden ayrı, herkesin kendi başına hareket etmele olacaktır. Bu, toplumsal bir sorunun sanatsal bir meselesidir. Sanatın özgürleşmesi, toplumu ve medeniyetleri yaratan insanlığın özgürleşmesi meselesiyle ilintili olduğundan dolaydır ki; sanatın varlığını anlamlılaştıran toplumsal motiflerin içeriğidir. Toplumsal zenginliğin kendisi de farklı oluşundandır.

Bir türkü nasıl ki o yörenin ya motifi, ya da yaşamlarının bir bölümünü kendi içinde besler ve yaşar. Bu yüzden devamlı sanatçı en üca köşelere göz kırpar ki toplumsal çelişkiler karşısında, aydınlatma görevini yerine getirebilirsin. Yani, dostluğu ve benliği iliğine kadar yaşayan insanın doğası, devamlı özgürleşme doğasıdır. Bu yüzden her kuş, kanatlarında kendi coğrafyasının izlerini taşır.

DÜŞÜNÜRKEN

A. Can ATAŞ

Baskı ve sömürü düzeni, ülkede devamlı açlık ve yoksulluğun toplumda hep yer edinmesine neden olurken; Türkiye ve benzeri tüm ülkelerde, işçi ve köylünün, emekçi ve tüm yoksul-halk sınıf tabakasından kesimlerin, yaşama dair hiçbir alanda bağımsız veya özgür olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ülkede, doğal olarak insanları zaman zaman yaşanan kötü koşulların dayanılmaz derecedeki acı ve ağırlığına öfkelenirken, insanların hak arama mücadelesine yönelmeleri kaçınılmazdır. Her, sistem karşıtı mücadele sesi, özgür ve bağımsız bir toplum olabilmenin özlemini taşımaktadır. İşçi ve köylüden, emekçi ve gecekondulusuna kadar, verilen bütün hak ve yaşama mücadelesinin toplumsal boyutta olması, ezen ve ezilenlerin sınıfsal anlamdaki uzlaşmaz çelişkilerinin hep var olmasının adıdır.

Türkiye'de her dönem ekonomik ve siyasal çelişkilerin neden olduğu krizler, ülke gündeminin ana teması olmuştur. Egemenler, ülke tarihinde her dönem en acımasız bir şekilde sömürü düzenlerini toplum tizerinde kurdukları baskı ve şiddet

mekanizmasıyla ancak sağlayabilmişlerdir. Rejimin anti-demokratik ve insanlık dışı tüm uygulama ve tutumuna karşı, toplumun değişik iş ve meslek mücadelesi adına yükselen bütün hak arama mücadelesini, dar bir alana hapsetmek mümkün değildir! Ne de verilen kavgayı mesleki talep çerçevesinde sınırlı tutmak realist olur. Sistemi hedef alan her hak arama eyleminin çıkış noktası; bağımsız ve sömürünün olmadığı bir topluma ulaşma özlemine dayanan mücadele talepleriyle donanılmamız gerekiyor. Yaşamın hiçbir alanında özgür olmadığımız Türkiye'de, verilen ekonomik ve demokratik mücadele taleplerimiz dolayısıyla iç içe geçmiştir. Bu bağlamda bizler, özgür toplumun özgür insanı olabilme gerekliliğini hedef alarak hak arama mücadelesini kesintisiz bir tarzda savunmak ve örgütlemek zorundayız.

Şüphesiz, mesleki anlamda her hak arama mücadelesi, demokrasi mücadelesinin önemli bir kesiti ve basamağıdır. Kaçınılmaz olarak verilen tüm mesleki uğraşlar sadece gerekli olduğundan değil de bu mücadele ülke rejiminin adaletsizliğinden ötürü bir zorunluluk olmuştur. Hak arama mücadelesinin mesleki

taleplerle sınırlayıp ve mesleki özgürlüğü bilimsel anlamda daha da otonomlaştırarak mesleği bağımsız kılmak, ancak ileri kapitalist ülkelerde öne çıkan toplumsal bir gerçekliktir.

Bu ülkelerde (biçimsel olsa bile) genel anlamda ekonomik bir bağımsızlık olduğu için; sosyal, kültürel, etnik, akademik ve demokratik hakların bağımsızlığı tarihsel anlamda verilen devrimci mücadelelerle alınmış ve belli sınırlamaların olmasına rağmen, artık bu talepler bugün belli yasal sözleşmelerle hukuki güvenceye bağlanmıştır. Dolayısıyla, ileri kapitalist ülkelerde mesleki anlamdaki örgütlenmeler, rejim karşıtı olarak değil de daha ziyade, mesleki alanlarda "uzman ve yeteneği" geliştirmeyi hedef alan bilimsel örgütlenmeler olarak toplum gündemindedir ve de topluma mal olmuşlardır. Mesleki örgütlenmelerin sözü edilen ülkelerde büyük ayrıcalıklara sahip olmaları, onların toplumda önemli denilebilecek derecede belli yükümlülüklerle sahip olmalarındandır.

Bu ülkelerde her şeyin mükemmel olmasına rağmen, akademik ve diğer mesleki kurum ve kuruluşların yapısal olarak belli bir ahlaki yapı-

dan hareketle, yapılanmasını koruduğunu rahatlıkla söylemek mümkün.

Aynı oluşumun Türkiye'de de olduğunu veya olabileceğini iddia etmek mümkün mü? Elbette hayır. Türkiye'de, akademik ve diğer mesleki alanlar bağımsız olmadıkları için, verimsiz ve de belli bir meslek ahlakına aykırı bir şekilde rejim ta-

sabit değildir. Onların zaman içerisinde tavır belirleme rotası, açıktan emekçiden yana değildir. Onlar, son tahlilde kendi ekonomik derecesine göre yönlerini belirlemeleri kaçınılmazdır. Sözü edilen sınıfsal sistematik, geçmişte hep böyle olmuştur ve doğal olarak gelecekte de hep böyle kalması kaçınılmazdır. Ancak sözü edilen kesim, yukarıda bahse-

rafından deforme edilmişlerdir. Türkiye'deki meslek örgütlenmeleri, tıpkı kasapta pasta satmak ya da pastanede et satmaya benzer. Doğal olarak, tüm bunların temel nedeni; yukarıda değinmeye çalıştığımız ülkede emeğiyle yaşamak isteyen (işçi, köylü, emekçi ve akademisyenler) her meslekten kişi ve kişilerin ekonomik siyasal bağımsızlıklarının (kol ve kafa emeği ayrımı yapmaksızın) olmamasındandır. Türkiye koşullarında, kişi hangi meslekten olursa olsun, eğer ekonomik ve siyasal bağımsızlıktan yoksunsa, o en genelde bir emekçidir. Yukarıdaki saptamaya sınıfsal cepheden baktığımızda, farklı bir siyasal yorumla karşı karşıya kalmamız da doğal ve kaçınılmazdır. Çünkü, akademisyeninden öğrencisine kadar, birçok sosyal ve sınıfsal karaktere sahip meslek alanların siyasal duruşları

dilen bağımlılık ve sömürü (emeğinin karşılığını almamak) düzeni onlar için de geçerli olduğu sürece, düzen karşıtıdır ve onlarla (sadece ekonomik(!) mücadelede) müttefikiz.

Zira, Türkiye'de son dönemlerde akademisyenlerin ekonomik konularından dolayı devlete şikayet etmeleri, ileri sürdüğümüz saptamaya denk düşmüyor mu?

Dolayısıyla ülkede verilen tüm hak arama mücadeleleri, toplumun bağımsızlık ve özgürlük taleplerini hedef alan sınıf çıkarını güden bir mücadele anlayışı olmak zorundadır.

Özgür Düşün Dergisi'nin demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde "gençliğin" sesi olurken; onu ülkede verilen tüm hak arama mücadelesinden ayrı düşünüp sadece "eğitim ve akademik" talepleri olan

ve gençliğin temsilcisi şeklinde düşünmek elbette mümkün değildir. Yazının başından beri dile getirilmeye çalışıldığı gibi, ekonomik ve siyasal bağımsızlığın olmadığı bir ülkede "mesleki örgütlenmelerden" bahsetmek mümkün değildir. Bu bağlamda, Özgür Düşün Dergisi'nin ulaşacağı ve hitap edeceği alanların çok yönlü olması doğal olarak kaçınılmaz olacaktır. Ülkede, emeğiyle geçinmeye çalışan her yaşta birey, gerçek anlamda bağımsız değildir. Bu çerçevede verilen tüm hak arama mücadeleleri (siyasal, ekonomik ve akademik mücadele ayrımı yapmaksızın) toplumsal angajmanı zorunlu daha doğrusu gerekli kalmaktadır. Elbette gençlik soyut bir sosyal sınıf anlamındaki kavram da değildir. Gençlik, başlangıçta (sömürü düzeninden payını aldığı sürece) belli bir sınıf temsilciliği misyonunu taşımaya bile; o, ülkenin tüm sorunlarına işaret edebilen bir dinamiktir. Yani gençlik, toplumsal içeriği olan ülkedeki sömürü ve siyasal baskıdan yeterince nasibini alan bir sosyal sınıf gerçeğidir. Gençlik ülkenin kuzeyinden güneyine ve doğusundan batısına ülkenin tüm sorunlarının dile getirilmesinde ses olabildiği bir "aksiyondur."

Türkiye'de devlet denetimindeki siyasal rejim, politik ve ekonomik uygulamalarıyla ezilen ülke halklarını erozyona uğratarken, toplumu da açıktan ahlaki bir çöküntünün içine itmiştir. Yaşanılan tüm bu insanlık dramının memleket manzarasındaki Türkiye gerçekliğinde, Özgür Düşün Dergisi'nin gelecek dönemde kendine hedef alacağı yayın politikasında, ülke gerçeğini yansıtmaya ve o anlayışa denk düşen mücadele perspektifi dileğiyle.

Özgür Düşün, bu ilk sayısıyla yayın hayatına girerken; dergiyi çepçevreleyen tüm çalışanları en içten sevgi ve dileklerle kutluyoruz...

HUKUK, ADALET VE İNSAN HAKLARI

"Özgürlüğe mahkum olan insan, bütün evrenin yükünü omuzlarında taşır; o, evrenden ve kendinden sorumludur."

J. Paul SARTRE

Hukuk kavramı etrafında yüzyıllardır süren tartışmaların temelini, "olan hukuk" ve "olması gereken hukuk" tartışmaları oluşturmuştur. İnsan, sahip olduğu felsefi bilinçle adaletin, eşitliğin, özgürlüğün özünü ortaya koymaya çalışmıştır. Tarihsel olarak değişik okullar ve düşünceler kendi dünya görüşü ve felsefeleri doğrultusunda tanımlamışlardır bu kavramları.

Hukuk felsefesi, hukukun tümel olarak ele alınıp incelenmesidir. Hukukun oluşmasında sosyal realite, topluma damgasını vuran egemen sınıfın dünya görüşü belirleyici olur. Bu dünya görüşüne bağlı olarak da bir adalet anlayışı mevcuttur. O halde, adalet anlayışını politik tercihlerin şekillendirmesi kaçınılmazdır. İdealistler ise, hukuku soyut adalet idesinin bu evrendeki gerçekleşmesi, aktüel hale gelmesi (güncelleşme) olarak görürler. Bir de maddi hukuku, yürürlükteki kodları dikkate alan, yasa koyucunun iradesinin tezahürü olan somut-

pozitif metinlerin incelenmesini öngören pozitivist-normativistler mevcuttur. Marksist felsefe, bir üst yapı kurumu olarak hukuku sosyal ve ekonomik ilişkilerin (altyapının) tezahürü ya da gücünün iradesi olarak tanımlarlar. Yani hukuk somuta dayanmaktadır.

Hukuk felsefesi de genel felsefede olduğu gibi ontoloji (varlıkbilim), bilgi kuramı (gnozoloji) ve değer kuramı (aksiyoloji) bölümlerine ayrılır. Ontolojik olarak: Hukuk nedir? Madde kökenli midir? Yoksa ideal kökenli mi? Hukuksal bilgi kuramı: Hukuka dair bilgi nasıl elde edilir? Sezgiyle mi? Deneyle mi? Yoksa akılla mı? Hukuksal aksiyoloji: Hukuk bir değer midir? Ahlak değerinin uzantısı adalet midir? Adalet nedir? Salt mıdır, görelidir?

Platon ve Kant gibi ikili evrenden hareket edenler; salt doğrular, adalet, güzellik, mutluluk ve gerçeğin olduğu ideler evreninde bu değerlerin kesin buyruklar (kategorik emperatif) halinde insana ulaştığını, tanrısal olan bu

buyruklara uymak zorunluluğunu söylerler. Adalet, üstün bir değerdir. Tanrıdan sonra gelir. "Salt iyiyi" imler. Akılla kavranabilen soyut, aşkın (transandant) ideler evreni ve yaşadığımız (fenomenal) evren, adalet tanımında odak noktadır. Böyle aşkın bir devlet anlayışını, "meşru şiddet kullanma tekeline sahip aygıt"la¹ beraber düşündüğümüzde, pratikte devlet için yapılan her şeyin mübah olduğu sonucuna varılır. Aristoteles, dağıtıcı-denkleştirici hakkaniyete dayalı adalet tanımını yapmıştır. Ona göre adalet, eşitlik esasına dayanmalıdır.

Bertrand Russel, devletin kendi başına amacı olup olmadığını sorar: "*Vatandaşlar mı Devlet için vardır, yoksa devlet mi vatandaşlar için? Hegel birinci görüşü savunur. Locke'tan esinlenen liberal felsefe ise ikincisini.*"

Gerçekten de Hegel'e göre devlet "*mutlak ve değişmez araçtır kendi içinde*" Hegel'in düşüncesinde devlet "*tanrının yeryüzündeki yürüyüşü*"dür. Bu anlamda o, "*yeryüzündeki mutlak güçtür.*"

Hegel'e göre; bireyin "gerçeğe ve etik yanına" sahip olması, devlet sayesinde olur. Bunu da "Devletin objektif tin olduğu" ve bireyle ilişkisini bunun belirlediğini söyleyerek temellendirir.

Devlet-hukuk ilişkisini, hegemonya kavramı çerçevesinde formüle eden Gramsci, hukukun ikili rolüne işaret eder. Birincisi; yöneticilerin farklı güç blokları ve kesimlerini birleştirerek yönetimin "tek biçim" halinde görünmesini sağlar. İkincisi; kitlelerin sisteme itaatini sağlayan bir araçtır hukuk. Böylece hukuk, siyasal (politik toplum) ve ideolojik (sivil toplum) düzenlerinde işlev görerek, hegemonyanın devamına katkıda bulunur. Politik toplumla sivil toplum arasındaki içiçeliği vurgulayan Gramsci, modern devlet meşruiyetini sağlama ve devam ettirmede hem zora hem de rızaya başvurduğunu, meşruluğunu yeniden üretirken sadece zora sadece rızaya dayanmadığını vurgulamıştır. Meşruluğun zorlama ve rıza boyutları iki kavramla ifade edilmektedir; Tahakküm ve hegemonya. Tahakküm, devletin zor/şiddet kullanma yoluyla sağlanmakta ve siyasal toplumu şekillendirmektedir. Hegemonya ise daha çok "entelektüel ve moral önderlik" kavramı çerçevesinde oluşan sivil topluma tekabül etmektedir.²

Marx, bireyin siyasal toplum ve sivil toplum arasındaki parçalanmışlığına dikkat çekerek şöyle der: "Kişi hakları (Fransız devrimiyle somatlanan) olarak formüle edilen siyasal özgürleşme, bireyi bir yandan egoist ve bencil bir yaratık olarak sivil toplum üyeliğine, diğer yandan da moral bir şahsiyet olarak vatandaşlığa (siyasal toplum üyelerine) indirge-

mektedir."

Hukuk Devleti ve sosyal adalet kavramlarına baktığımızda:

Hukuk devleti, liberal demokrasinin erdemlerinden biri olarak kabul edilir. "Liberalizm tacının en değerli mücevheri" diye anılır. Fakat, böyle midir? Modern siyasal teorinin birçok kavramı gibi "Hukuk yönetimi ile kişilerin yönetimi arasında aslında fark yoktur. Sadece birincisinde, daha kaba bir kölelik varken, ikincisinde hukuksal form içerisinde bir kölelik söz konusudur."

Bir ülkede geçerli hukuk kuralları, zorunlu olarak, o ülkede hakim sınıfın değerlerini yansıtır. Hukuka yapılan retorik vurgu, onu kişilerin yaptığı gerçeğini gizleyebilir. Diğer bir deyişle hukukun "mistifikasyonu" sayesinde egemen sınıfın hegemonyası devam ettirilir. Hukukun üstünlüğü ilkesi, mülkiyeti elinde bulunduran burjuvazinin çıkarlarını gizleme işlevini yerine getirir.

Devletin kendisini korumak için, hukuksal ve etik kuralları hiçe sayması, hatta gerektiğinde şiddete başvurmaya, hukukun kaçınılmaz gereği olarak algılanmaktadır. Machiavelli'den Hegel'e, Fichte'den Schmitt'e uzanan gelenek için asıl olan devletin bekasıdır. "Liberal demokrasiye" alternatif arayanların günümüzde yeniden keşfettiği Nazi ideologu Carl Schmitt'e (ki ikinci dünya savaşı sonrası Nuremberg Mahkemesinde yargılandı) göre; gerçek demokrasi, homojenliği gerektirir, gerektiğinde de heterojen unsurları yok etmekten kaçınılmamalıdır. Bu politikanın aracı "şiddet"tir. Schmitt'i büyüleyen şey "şiddet etiği"dir.³ Devleti "kendine amaç" olarak gören ve meşruluğunu kendi üreten bir si-

yasal kurum olarak algılar Hegelci gelenek.

Marksizm adına, Frankfurt Okulu temsilcileri, ekolün önemli isimlerinden Franz Neuman'ın, hukukun üstünlüğü ilkesine sınıf-eksensiz eleştirileri olmasına rağmen, hukuk devleti ilkesini Faşizm ve otoriter yönetimler karşısında güvence sağlayacağı, devletin iktidarını sınırlamaya elverişli bir kavram olduğunu iddia ederler. Bunlar ve diğer liberal Marksistler, gerçek Marksistlerin hukuk devletine yönelik radikal eleştirilerine karşı çıkarlar.

Eşitlik ve adalet, toplumsal değişim ve dönüşüme paralel olarak tarihsel planda yeni anlam ve görünümle ortaya çıkar. Aydınlanma çağında "sözleşme özgürlüğü" ilkesi savunulmakta ve bu ilke bireyler arası ilişkilerdeki sorunları da çözümleyecekti. Toplumsal sorunlar "sözleşmelerle" giderilecekti. Bunun da gerçekleşmesi subjektif bir unsur olan "pacta sunt servanda" (ahde vefa, verilen sözün tutulması) sayesinde sağlanacaktı. Zaten, devlette aydınlanmacılara göre bir akit olan "toplum sözleşmesi" ile kurulmuştu.

Buharlı makinenin kullanılmasıyla boyutlanan sanayi devrimi, işçi sınıfını ortaya çıkarıyordu. Sanayinin gelişmesiyle, kırsal alandan kentlere yoğun bir nüfus akımı oldu. 18 ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da sefalet koşulları içerisinde ucuz işgücü, burjuvazi tarafından pervasızca sömürülüyordu. Kentlere yığılan işçilerin sayılarının çok, fakat karşılığında işin sınırlı olması, sermayenin emek sömürsünün zincirlerinden boşalmasına yol açmıştı. Burjuvazi, "sözleşme özgürlü-

gü'ne sarılarak çalışmak isteyen yığınlar olduğu için, zor şartlar ileri sürüyordu. Evet, yasal olarak herkes eşitti. (ki bu da mücadele sonucu kazanılmıştı) çalışmak için özgür iradesiyle hareket ediyordu işçiler. Ama olguya baktığımızda ne özgür ne de eşitti. Aç kalmamak, ölmek için çalışmak zorundaydı. Bunun için de Burjuvazinin sözleşmelerine özgürce(!) imza atıyordu. Çünkü, işçi sınıfı güçsüzdü. Fakat ne zaman ki proletarya sınıf olarak gücünü ve gücünün örgütlü olmasından kaynaklandığını farkettiler, işte o zaman, sosyal haklarını da elde etti.

Sosyal adalet ilkesi, liberalizm tarafından bahsedilmiş değildir. Sınıf mücadelesinin keskinleşmesi, işçi sınıfının ayağa kalkması burjuvaziye telaşlandırmıştır. Sosyal haklar kazanılmıştır. Bu da "sosyal adalet" fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

"İnsan Hakları, adaletin henüz olmadığına kanıttır."

Levinas-

Hukuk ve adaletle birlikte ele alınması zorunlu olan bir diğer kavram da "insan hakları"dır. Bugün, çokça tartışmalı alanlardan birini oluşturan insan hakları sorunsalı, durmaktadır önümüzde. Biz burada daha çok "hak" boyutuna değineceğiz. Çünkü; burası aydınlatılmadan, insan hakları mücadelesi sözleşmelere yapılan atıfların ötesine geçememektedir.

İnsan haklarının, bütün zamanlar için geçerli bir kataloğunun çıkartılabileceği şeklindeki bir anlayış, zımnen "Tarihin Sonu" nun teyit ve ilam anlamına da geleceğinden, insanın hakları bir yana, doğrudan doğruya insanın kendisinin inkarı/tasfiyesinden

başka bir şey olmayacaktır. Tarihin yegane öznesi insan olduğu gibi, özneliği zaten bir veri olduğu için, tarih üretebildiği, yani başlangıç noktası itibariyle içine doğduğu doğal tekrarlanışları kendi bilinçli mücadelesiyle dönüştürme uğratabildiği oranda, insan haline gelmiştir. İnsan, doğal varlığı (olduğu şey) temelinde değil, tam tersine, yaptıkları temelinde, yani bir şeylerin öznesi olarak insan haline geldiğine göre, tür olarak yok olacağı güne kadar da tamamlanmış, nihai tanımına ulaşmış olmayacaktır. Böyle bir varlığın hakları da daha bugünden tamamlanmış değildir.

Tarihin sonu söyleminin ardındaki insan artığı, "özne olan insan" değildir. Oysa tarih, ancak insan tarafından üretilirse var olur. İnsanın nesne olmaması tarihin öznesi, tarih üretmiş olmasıyla mümkündür.

İnsan hakları kavramı, her türlü bildirge, sözleşme, yasa ya da antlaşma maddesinde bağımsız bir şekilde salt kendi içinde ele alıp tanımlamak insan haklarına ilişkin belge ve bildirgelerin "evrensellik" i bir sıfat olarak resmen taşıyor olup olmamalarından bağımsız olarak, iddiaları her türlü zaman ve mekan koordinatının ötesinde bir geçerliliğidir.

Burjuva bildiriler ile Sosyalist bildirileri karşılaştığımızda:

İnsan Hakların kökeni ve kaynağı burjuva haklar, bildirileri insan haklarını apriori haklar olarak görmektedir. İnsan hakları kendiliğinden, yani her hangi bir nedene bağlı olmaksızın, sadece öyle olduğu için vardır. Dolayısıyla insanlar, hakları doğumla birlikte getirirler ya da taşırlar. Ya tanrı tarafından verilmişlerdir ya da doğanın her zaman var olan

ürünüdürler.

1918 "Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirisi" 1917 tarihli "Rusya Halklarının Hakları Bildirisi" gibi metinlerde, haklar tarihsellikte belirlidir. Haklar, kendiliklerinden var değildirler. Tarih ve toplumla etkileşim içerisinde yeni koşullar altında yeni haklar biçimlendirilir. Dolayısıyla bir hakkın sonsuz, ölümsüz varlığından söz edilemez. Haklar, onları yaratan toplum gibi gereksinimlerle belirli olarak değişir; yani görelidirler.

İnsan için kendiliğinden ve kendi içinden evrensel olan hiçbir şey yoktur. Evrensel, evrenselden kalkarak ulaşmak temel alınacak bir nokta bulunmasını zorlaştırır.

İnsanın, neden kendisinin haklarından söz edilen bir varlık olduğunu ya da kendisinin haklarından söz edilen varlığın neden insan olduğunu ortaya koymak gerekir. İnsanın ben diyebilmesi ve bunu kendi bildiği biçimde ifade edebilmesi, aslında bir hak değil, doğrudan doğruya kendisinin haklarından söz edilebilecek varlığın bulunuyor olmasının ön koşuludur. İnsanın, haklarından söz edilmesini mümkün kılan şey, kendisinin salt kendi dışından belirlenmiş, yani sadece nesneliğinden ibaret bir varlık değil, özne olabilen, yeni determinizmlere kaynaklık edebilen bir varlık olmasıdır. İnsanın nesne yanına, yani kendi dışından belirlenmiş yanına tekabül eden hiçbir şeyin, kendisinin hakları konusunda ölçüt oluşturamayacağı gerçekliği vardır.

Hiçbir-insanın kendi kendisinin belirleyemediği cinsiyet, kafatası biçimi, deri rengi, sarışnılık-esmerlik ve bunların yanı sıra (fizyo-

anatomik olmamakla birlikte, yine birey olarak hiçbir insanın kendisi tarafından belirlenmesi mümkün olmayan) etno-kültürel, dinsel, mezhepsel aidiyet, doğum yeri anadili vb... türünden özellikler hiçbir şekilde hak ölçütü olarak ele alınamaz. Ama bunlar hak sahibi olacak öznenin varlıksal nedenini oluşturuyor olmalarından ötürü, tümüyle dokunulmaz kılmaları zorunludur.

Kişinin bedeni de insanın kendi kendisini bireysel bir özne olarak üretirken kullanmak zorunda olduğu en vazgeçilmez, en temel, olmazsa olmaz üretim aracından başka bir şey değildir. Bu gerçeği görmeden verilecek bir insan hakları mücadelesi, günümüz dünyasında işlevi, engizisyonlu bir dünyada, insanları ateşe atılmadan ya da buzlu suya sallandırılmadan önce bayılma hakkı bahşedilmesini kiliseden beklemek gibidir.⁴

Bireyin, başkasının iradesine bağlı olmadan, kendi kedisini belirlemesi, özgür iradesiyle tercihte bulunabilmesini ifade eden "otonomi" özellikle Kant'ın kategorik imperatifinden beslenir. İnsanın başkalarının arzu ve hedefleri için bir "araç" değil, kendi içinde "amaç" olduğunu ifade eden Kant'ın "moral buyruğu," bireyselden bağımsız olarak var olan, herkes için geçerli, genel soyut "kuralların egemenliği" fikrini gerektirmektedir.

"Güç, yozlaştırma eğilimlidir, mutlak güç ise; mutlak olarak yozlaştırır."

Şimdi, hukuk, adalet, insan hakları kavramlarının tarihsel evrimi çerçevesinde günümüzde aldığı biçim çağrışımları ve yüklenen anlamlarına bakabiliriz

90'lardan itibaren, YDD'nin

ilanıyla burjuvazinin ideologları, kalemlerini ve bilimün küreselleşme savanucuları, artık yeni bir dünyada yaşadığımızı bizleri ikna etmek için bütün olanaklarını seferber ettiler. Reel-sosyalizm çözüldüğüne göre, soğuk savaş dönemi de bitmişti. Hatta bunlara bakılırsa nükleer savaş tehlikesi bile kalmamıştı. Öte yandan, küreselleşme olgusu dünyayı tek birim olarak örgütleyerek, sınırları kaldırıyor, ulus devletler anlamsızlaşıyor, sermayenin sınırları kaldırmasıyla serbest ticaret gerçekleşiyordu. Bütün bu fantezilerin temelinde sanayi toplumunun, hatta kapitalizmin ötesinde bir dünyanın oluştuğunu; özgürlük, eşitlik, adalet ve demokrasi/barış vaat eden bir geleceğin varolduğu savlayarak bunun propagandası yapıyordu. Tarihin sonunun geldiğinin ilanıya, bu mevcut dünyanın ve sistemin alternatifinin varolmadığı, haksızlık ve yoksulluğa karşı çıkmanın anlamsızlığı belirtilerek, alternatif arayışların ufuklarını kapitalizm ve emperyalizmle sınırlamak istiyorlardı. Neo-liberalizm sözcülerinin temel iddiaları, kapitalizmin yeni yapılanma sürecinde mekansal ölçek sınırlarının değişimi sonucu, artık ulusal değil, küresel ölçek düzeyinin asıl belirleyen olduğundan hareketle, modern zamanlara özgü kurumlar ve bunların işlevlerinin post-modern zamanlar için değişmek zorunda olduğu imlenir. Bu yeniden yapılandırma içerisinde de devletin geçirdiği değişime paralel olarak toplumsal eşitlik ve adalet kavramlarına yaklaşımda bakıldığı yere göre biçimlenerek değişmektedir.

Küreselleşmeyi olumlayanlar, toplumsal eşitlik taleplerini yad-

sırlar. Çünkü makro düzeyde ortaya çıkan eşitsizliğin sorgulanmasını gerekli görmezler. Eşitlik ve adaletin lokal düzeyde bireysel/grupsal çıkarlarla başarılabileceğini iddia ederler. Postmodernizme eleştirel bakan bazı kesimler ise, kapitalizmi sorgulamadan, bu süreci demokrasi sorunu olarak ortaya koyup toplumsal eşitlik ve adaletin modernizmin değerlerine sahip çıkılmasıyla sağlanacağını iddia ederler. (ki bu, kapitalizmin olumlanması ve piyasa çerçevesinde sorunun çözülmesini öneriyor.)

Klasik liberalizm, piyasa-refah devleti ilişkisi açısından aydınlanmacı rasyonalizm ile pragmatist (faydacı) felsefenin bireyi merkez alan, bireysel çıkarları maksimize etmeyi hedef alan bir toplum ortaya çıkarmıştır. Pazar, ekonomi mantığı içerisinde adalet herkesin aynı kurallara uymasıdır. "Oyunun" sonuçları değil, sadece oyunun kuralları adildir bu ideolojiye göre. Kaybedenlerin durumunu düzelterek bir düzenleme neo-liberal adalet ilkesine uygun değildir. Yapılması gereken, bu mekanizmanın "doğal haliyle" çalışmasını sağlamak.⁵ Şimdi tek kutuplu, ama herkesin gücü oranında etkilemeye çalıştığı, her an değişime potansiyeli taşıyan, bölgesel veya konjoktörel güç olarak çok aktörlü ve çok kutuplu bir dünya söz konusu. Bu aktörle sosyal ve hukuki normlar koyarak, ulus devletlerin dahil oldukları (AB örneği) küresel bir hukuk sistemi oluşturma iddiasındalar. Dünyanın geri kalan kesiminde bu yapıya uyum sağlamak adına değişime zorluyorlar. Fakat gerek II Eylül sonrası ABD'nin emperyalist tutumu, gerek AB eksenli ortaya çıkan tartışmalar ve olgu-

lar, sınıfsal tutumun açık belirleyiciliğini ortaya koyuyor. İktisadi olarak "liberal pazar ekonomisi" ve bunun siyasal örgütlenmesi olan AB içerisinde, sermaye lehine bir yapılanmaya karşı "sosyal refah devleti" taraftarları mücadelelerini yükseltiyorlar. ABD'nin demir-çelik ithalatına getirdiği yüzde 30'luk gümrük vergisi, küreselleşmenin temeli olan serbest ticaretin, piyasa ekonomisinin en iyi işlediği ülke diye övülen merkezinde devletin ekonomiye müdahalesiyle dinamitlendiği tartışılıyor son zamanlarda.

Tarihsel ve toplumsal koşullar, güç ilişkilerini belirler. Toplumsal eşitsizlik ve adalet de bu farklı tarihsel ve toplumsal koşullar çerçevesinde biçimlenir.

11 Eylül eyleminin ardından, ABD Emperyalizmi, dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirmek için küresel düzeyde savaş konsepti çerçevesinde harekete geçti. Afganistan saldırısının, hemen sonrasında Filipinler'e asker çıkardı. Küresel düzeyde "teröre karşı mücadele" adına, Gürcistan'a askeri uzmanlarını gönderdi. Şimdi de Ortadoğu'ya dönük planlarının son hamlesini, yani Irak'a saldırıyı planlayarak zeminini oluşturuyor. Dünya egemenliğini tek kutuplu, tek yanlı ve ben merkezci bir şekilde tesis etmeye çalışan ABD, 11 Eylül öncesine kadar "insan hakları," "demokrasi" tandanslı bir söylemle hegemonyasını ifa ediyordu. Balkanlar ve diğer müdahale alanlarına bakılırsa, görüldüğü üzere söylem bunların üzerine kuruluydu. Petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları ve bunların buldukları bölgelerdeki (Ortadoğu ve hazar havzası) rezervlerin dünyanın geleceği üzerindeki tayin

edici etkisi, ABD emperyalizminin politikalarının bu eksen üzerine otumasını anlamlı kılıyor: "Ya benimlesiniz, ya teröristlerle." dayatmasıyla, ortaya kendi hukukunu (hukuksuzluğunu) koyarak, "ebedi adalet ve özgürlük" tınılarıyla yeni dönemde kendisine biçtiği rolü ortaya koyuyor. Hukuk, adalet, özgürlük ABD'nin emperyal çıkarları demektir. Yani bu çıkarlar dünyanın neresinde olursa olsun; ekonomik, sosyal, politik olarak zaafa uğratılırsa, saldırgan tutumun hedefi olunacak demektir. Demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükler, çıkarlarla örtüştüğü oranda vardı. Nitekim bu anlamda, gerek ABD içerisindeki özgürlükleri sınırlayan uygulamalar, gerekse Guantanamo üssü'ndeki esirlere reva görülen muameleler, gücünün kendi hukukunu uyguladığının örnekleri. Sözümona ülkeleri bağlayan uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler de bir çırpıda kenara bırakılabilir.

Diğer bir olgu: ABD silah ve petrol sanayisinin desteğiyle iktidara gelen Bush'un silahlanmaya hız vermesi, Yıldız Savaşları Projesi ve Savunma Kalkanı Projesini hayata geçirmek için start vermesi, hatta yeni "mini nükleer bombalar" geliştirildiği ve bunun ardından dünyaya yönelttiği nükleer tehdit, kapitalizm gerçeğini ortaya koyuyor. Burada bir parantez açmak gerekiyor. Küreselleşme efsanesiyle büyülenip neo-liberal söylemin etkisinde kalan önemli bir kesim, dünyada nükleer savaş tehdidinin ortadan kalktığına inanıyorlardı. Ki kapitalist-emperyalist bir dünyada yaşadığımız gerçeğini yadsıyarak.

Evet, 11 Eylül ve akabinde

yaşanan gelişmeler Emperyalist bir dünyada yaşadığımız gerçeğini, üretilen masal ve fantazileri parçalayarak ortaya koydu. Sınıf çıkarlarının belirlediği emperyalist bir dünyada da güçlü olan ilke ve kural tanımıyor, bildiğini okuyor. Yeni saldırı dalgası, bağımlı ülkeleri ekonomik olarak uluslararası sermayenin tam olarak egemenliği için çöktürken, diğer yandan da sorun yaşadığı bölge ve ülkeleri savaş tehdidi ve saldırıyla kendi egemenlik alanı içerisine alıyor. "Terörizme karşı savaş" adı altında yürütülen emperyalist saldırganlık, adalet, hukuk, özgürlük ve barış olarak adlandırılıyor. "bir imparatorluğun barışı:Pax Americana"⁶

Burada bir şeyin altını çizmekte de fayda var: "Medeniyetler çatışması" ve "doğu-batı" orijinine oturtulmaya çalışılan tartışmalar, sorunun özünü, yani sınıfsal temeli göz ardı eden durumlardır. Uygarlık adına, dünyanın ve insanlığın tehdit edilmesinin tek bir adı vardır: Emperyalizm...

Belki de son söz yerine bir soru sormak doğru olacak: Emperyalizm koşullarında, küresel hukuk ve adalet mümkün mü?

Yararlanılan Kaynaklar:

- Doğu-Batı dergisi sayı:13,2000
- M. Semih GEMALMAZ İnsan Hakları Genel Teorisi, Beta Yayınları
- 1 Max Weber
- 2 Gramsci
- 3 M.Sancar "Devlet Aklı" Kıskaçında Hukuk Devleti Değişim yayımları-2000
- 4 Kadir Cengizbay "İnsan Hakları Kavramı Üzerine"(İnsan Hakları Yazıları)Özel sayı 1998
- 5 Ahmet Insel Radikal İki 17 mart 2002
- 6 Ergin Yıldızoğlu Cumhuriyet 13 Mart 2002

KENETLENMİŞ DİŞLERLE ÖZGÜRLÜK TÜRKÜSÜ SÖYLENEMEZ*

Engellenmemek, insanoğlu için bir tutku ve özlemdir. Bireylerin öncelikli olan tutkusu özgürlüktür. Yaşamlarını, düşüncelerini dış ve iç zorlamalar olmaksızın, bağımsızca ortaya koyabilecekleri bir sistem, insanların hedefledikleri toplum biçimi olagelmıştır.

Geçtiğimiz aylarda, uyum yasaları adı altında, Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. Maddeleri ile Terörle Mücadele Yasası'nın 8. Maddesi'nde yapıldığı iddia edilen değişikliklerle, yıllardır yapılan tartışma yeniden gündeme getirildi. Bu tartışma; "Türkiye'de düşünce özgür müdür, değil midir? Düşünce özgürse, bunun sınırı nedir?" tartışmasıydı.

Tartışma konusu ayrıntılı olarak irdelendiğinde, soruna yanlış bir açıdan bakıldığı, muhakemenin farklı rotaya çekildiği görülecektir. Çünkü, düşünce özgürlüğü, düşün özgürlüğü içerisinde yer alıp, bu özgürlüğün durağan aşamasını teşkil eder. Düşünce özgürlüğü, bireyin oluşturduğu düşünceyi, inancı beyninde tutma, dış dünyaya yansıtma özgürlüğüdür. Yani, insan, düşüncesini dış dünyaya yansıtmadığı müddetçe bir engellemeyle karşılaşmayacak ve bu haliyle kişinin dü-

şüncesi özgür olacaktır. Bundan ötürü, Türkiye de dahil olmak üzere, dünyada hiçbir devlet, düşünceyi denetim altına alıp insanların düşünme yetisini engellemez. Aslında düşün özgürlüğünün en dinamik, en önemli bölümü, devlet ile bireyleri karşı karşıya getiren aşaması, düşünceyi açıklama özgürlüğüdür. Tartışmanın yürütülmesi bu aşamadan olmalıdır. Tartışma bu noktadan yapılırsa, Türkiye'de düşünce açısından sorulanması gereken husus; *"Türkiye'de düşünceyi açıklama özgürlüğü var mıdır, yok mudur? Varsa, bunun sınırı nedir?"* olmalıdır.

Toplumlar tarihine baktığımızda, beynin işlevi olan düşüncenin gelişimi ve düşün özgürlüğünün aşamalarından düşüncenin açıklanması özgürlüğü önüne sürekli engeller çıkarılmıştır. Varlık nedenini, belli bir inancın, görüşün yaşamasına bağlayan baskı aygıtları (bunların başında gelen devlet) ortaya çıktıkları tarihten itibaren, toplumdaki bireylerin beyinlerini kendi çarklarıyla biçimlendirmiştir. Kendisi açısından bir tehdit oluşturmayacak düşüncelerin gelişmesine, kendini ifade etmesince imkan tanımıştır. Bu sınırları kabul etmeyip, tüm baskılara karşın, düşüncesini açıklamaktan çekinme-

yenler, bunun karşılığında yaşamlarından olmuşlardır.

Yerkürenin bir parçasını teşkil eden Türkiye'de de devlet, yapmış olduğu anayasası ve kanunları ile düşüncenin açıklanmasını belli sınırlar dahilinde uygun görmüştür. Türkiye'nin bu alandaki düzenlemelerini devamı olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamalarından, düzenlemelerinden bağımsız olarak ele alamayız. Çünkü birçok alanda, Türkiye, Osmanlı'yı referans almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yönetimi ve devlet kurumlarının işleyişi Sünni İslam'a dayalı Şeriat hükümleri doğrultusunda belirlenmiştir. Yani Osmanlı toplumunda yaşayan bireylerin düşünceleri, şeriat hükümlerine aykırı olmadığı müddetçe açıklanabilirdi, topluma sunulabilirdi. Osmanlı'nın anlayışına aykırı düşünceleri sunanlar Şeyh Bedrettin, Pir Sultan Abdal vb. örneklerde olduğu gibi bu kararlı duruşlarının bedelini canlarıyla ödemişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, kişi hak ve özgürlüklerini düzenleyen ilk belge, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'dır. Ancak bu belgede düşünceyi ifade özgürlüğü ile ilgili bir hüküm bulunmamaktaydı. 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 9. Maddesinde: *"Osmanlıların tümü-*

nin kişisel özgürlüklere sahip oldukları ve başkalarının özgürlüğüne tecavüz etmemekle yükümlü buldukları" belirtilmekte idi. Bu düzenlemeler, toplumsal gelişmelere göre T.C Devleti'nin kurulmasından sonra kabul edilen 1924 Anayasası'na dek, kimi zaman ortadan kaldırıldı, kimi zaman yeniden yürürlüğe sokuldu. 1924 Ana-

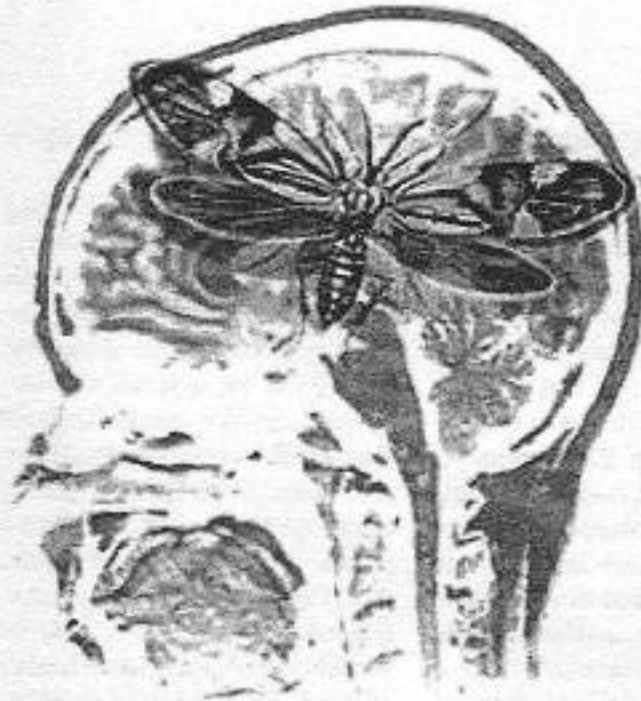
düşüncenin açıklanmasının önüne konulan setler, 1936 yılında 3038 sayılı yasayla Türk Ceza Kanunu'nun 141. Ve 142. Maddeleri'nde yapılan değişikliklerle, kurulu düzeni devirme ya da bir sınıfın diğerine tahakküm esasını güden düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün yasaklanmasıyla devam etti. 1938'de, 3531 sayılı yasayla suçun oluşumu

için daha önceden aranan 'zor' unsuru maddeden çıkarılarak, düşünce eyleme geçirilmese dahi düşüncenin açıklanması suç olarak kabul edildi. Daha sonraları yapılan; değişik düzenlemelerle, düşünceyi açıklama özgürlüğüne getirilen sınırlamalar daha da arttırıldı ve bu sınırlamayı 'ih-

lal' edenler daha ağır cezalarla, yaptırımlarla yüz yüze geldiler. Dine dayalı devlet kurulmasıyla ilgili örgütlenmeye gidilmesi ve propaganda yapılması TCK 163. Maddesi ile yasaklandı. Yapılan bu işlemler ve uygulamalar sonucunda birçok düşünür, aydın çeşitli baskılar, cezalandırılmaları karşılaştılar. Nazım örneğinde görebileceğimiz gibi, kendi ismi ile şiirlerini yayımlayamaması, bedeninin cezaevine konulması, askeri okuldan atılması, sürgünde yaşamak zorunda bırakılması, vatandaşlıktan çıkarılması gibi uygulamalarla karşılaşmasına neden olmuştur. Yılmaz Güney, filmleriyle ve sözlü, yazılı

olarak ülke gerçeklerini, özleminde olan toplum biçimini açıkladığı için yine cezaevine konularak, sürgünde yaşamak zorunda bırakılmış, bunun yanında filmlerinin ülkesinde gösterime sokulmaması gibi baskılara, yaptırımlara maruz kalmıştır. Yine, **Ruhi Su** halkın sorunlarını müziğiyle dile getirdiği için sakıncalı bir birey olarak görüldüğünden, yurtdışına çıkma yasağı ile karşılaşmış ve bu uygulamadan dolayı tedavi göremediği için yaşamını yitirmiştir. Devlet bu yaptırımları, 141., 142. ve anayasalarda yer alan "ülkenin bölünmez bütünlüğü" ilkesine dayandırarak hayata geçirmiştir. Devlet mekanizmasına hakim olan mantık, sürekli yapay öcüler yaratarak, toplumun, kişisiz bireylerden oluşan bir yığın haline getirilmek istenmesi olmuştur. Bu anlayış, 1970 ve 1980 yıllarında yapılan askeri darbelerle sıçramalar yaşayarak pervasız bir hal almıştır. Birçok muhalif, düşüncelerinden ötürü işkencelerden geçirilmiş, idam edilmiş (**Denizler**), yargısız infazlara uğramış, gözaltında katledilmiştir (**İbrahim Kaypakkaya** örneğinde olduğu gibi).

1991 yılında 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası (TMY) ile TCK'deki 141., 142., 163. maddeler yürürlükten kaldırılırken, devlet, kamuoyuna düşüncenin suç olmaktan çıktığı yalanını söylemekten geri durmamıştır. Bu, neden yalandı? Çünkü kaldırılan maddelerin yerine kabul edilen TMY, gelen gideni aratır dedirten hükümlerle doluydu. TMY'na göre sınıfsız, sömürsüz bir ülke ve dünya istemek terör suçu kapsamına girmektedir. Ayrıca TCK 159 ve TCK 312. Maddeleri de TCK 141, 142 ve 163'ün yerini alan maddeler olarak işlev kazandılar. 1991'den sonra bir halkın, mez-

yasası'nda düşünce ve düşünceyi ifade etme özgürlüğü ilk kez açıkça yer aldı. 1924 Anayasası'nın 77. Maddesi'ne göre: "Basın, kamu çerçevesinde serbesttir ve yayımlanmadan önce denetlenemez, yoklanamaz." hükmü ile aynı anayasanın 70. Maddesinde yer alan: "...vicdan, düşünme, söz, yayım ... dernek kurma, ...hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır." ibaresi, düşünce ve düşünceyi ifade etme özgürlüğünün düzenlenmesiydi. Bu düzenlemenin sınırı 1920 yılında kabul edilip yürürlüğe giren Üstü, **Hiyanet-i Vataniye Kanunu** ile 1925 tarihli **Takrir-i Sukun Kanunu** idi. Bu yasalarla başlayan

hebin, sınıfın devlet tarafından baskı gördüğünü söylemek hemen devletin bölünmez bütünlüğüne zarar veren düşünce olarak görülüp baskılarla karşılaşılıyorlardı. İnsanlar devletin çizdiği sınırlar dahilinde, devlet adamı, devlet aydını olduğu müddetçe çalışmalarını yürütebilir, düşüncelerini özgürce ifade edebilir ve bunları yayabilirdi. Aksi takdirde, **Musa Anter, Abdi İpekçi, Turan Dursun** gibi katledilip, **İsmail Beşikçi, Fikret Başkaya, Eşber Yağmurdereli** gibi cezaevlerine konulup, **DEP, SP, TBKP** gibi parti kapatma kararlarıyla kapatılıp suskun, düşünemeyen veya düşünüp düşündüklerini insanlarla paylaşamayan bir topluluk yaratma aygıtıyla muhatap oluruz.

Devletin, düşünceyi açıklamaya özgürlüğünü düzenlediği 1982 Anayasası'nın 12. ve 13. Maddeleri'nde kıstas aldığı sınırlama sebepleri olan, "devletin bölünmez bütünlüğü" kavramı ve TCK 312'de geçen "halkın dil, din, ırk, cins, sınıf.. ayrımı gözetip toplumda kin ve düşmanlığı tahrik etme" ibaresi ile gizlenen amaç; **Melih Cevdet Anday**'ın 12.3.1982 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde 'Hiç' başlıklı makalesinde belirttiği: '**Gracchus Babeuf'ten çevrilen 'Devrim Yazıları' kitabının toplatılmasını protesto etmekten mahkemece verilmişim. Suçumun ne olduğunu açıklığa kavuşturmak için düşünme özgürlüğünün olduğunu savunduğum sırada yargıç, "İstediginizi düşünmekte özgürsünüz, ama içinizden."** demişti bana. Bu anlayışa göre, kısılanamayacak

bir özgürlük alanı içinde bulunuyorduk. Ancak çok sessiz, ölüm sessizliği içinde bir alandı bu, çıt çıkmıyordu. Öyle ki kimin ne düşündüğü değil, düşünüp düşünmediği bile belli değildi, hapishaneler bu özgürlükten ötürü sessizce doluyordu. Düşünmenin sadece bir iç eylem olmadığı bilincine o gün varmışımdır. Özgür düşünme, düşünme özyetisinin ürünü olan düşüncenin, özgürce açıklanması demektir çünkü." yargıcın sözleri ifade etmektedir.

Devletin, özgürlüğü kötüye kullanacakları bahanesiyle karşıt görüşleri susturması, çoğulculuğu, ağızdan hiç düşürülmemeyen 'demokratik hukuk devleti' kavramına aykırı bir davranış sergilemesidir. İnsanların, bireylerin, toplumun bu uygulama sonucunda gelişmesi, her yönüyle zenginleşmesi olgusundan bahsedilemez. Yanlış düşünceyi halkın öğrenememesi, değerlendirememesi ya da doğruların özünden uzaklaştırılarak topluma yansıtılması her zaman tehlikelidir. Yapay öcülerle, belli fobilerle yaratılan suç toplumunda paranoyak kişiliklerin oluşmasını beraberinde getirir. Sessizliğe zorlanan bir toplumda, düşünce zenginliğinden, toplum gelişmesinden söz edilemez. Böylesi bir toplumda, bir ozanın dediği gibi: '**Sana kut-sal gelen bin yıllık çınar / Bir fiske vuruşuyla yıkılır bir gün.**' deyişiyle karşı karşıyadır.

Türk Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. Maddeleri ile Terörle Mücadele Yasası'nın 8. Maddesi'nde yapılan değişikliklerde bu maddelerdeki 'ülkenin

bölünmez bütünlüğü' fobisi korunduğu müddetçe, düşünceyi açıklama özgürlüğünden veya yasalarda devrim yapıldığı -aldatıcı olan- bir söylemden söz edilemez.

Yakın zamanda Türkiye'de çeşitli alanlarda ödülleri almış **Büyük Adam Küçük Aşk** filminin gösteriminin, gösterime girdikten 4 ay sonra hem de Kültür Bakanlığı tarafından 45 milyar lira ile desteklenmiş olmasına rağmen, yine Kültür Bakanlığı tarafından yasaklanması ve bu yasaklama gerekçesinin "Türk güvenlik güçlerini zedeleyici sahnelerin yer alması" belirlemesi, yasaklama kararının yasalarda yapılan değişiklikten sonra verilmesi, bu değerlendirmeyi doğrulamaya yeterli bir örnektir.

Yönetici sınıfların önlem olarak belirlediği, düşünceyi açıklama özgürlüğü önündeki engeller şimdiye dek, nasıl ki aydınları aydın kimliğine sahip çıkıp onun gereklerini yerine getirmesinden alıkoyamadıysa, toplumdaki ezilenlerin kurtuluşu için mücadele edenleri engelleyemediyse bundan sonra da özellikle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve bunların denetlenmesinin çok da kolay olmasından kaynaklı olarak engelleyemeyecektir. Çünkü, enginleri fethetme cesareti oldukça aşılamayacak hiçbir engel yoktur.

* Ozan Alfonso Reyes

Kaynak: Düşünce Özgürlüğü
Hazırlayan Hayrettin Ökçesiz Afa
Yayımları

ULUSAL SORUNDA DİLİN ÖNEMİ VE KÜRT GERÇEKLİĞİ

Türkiye'de, son günlerde olduğu gibi, dil(ler) sorununda dönem dönem uç noktalara varan tartışmalar yaşanmaktadır. Yıllardır, inkar ve imha politikalarıyla yok sayılan fakat koca bir buzdağı gibi orta yerde duran ulusal sorun ve bunun bir yansıması olarak dil/diller sorunu, son "Kürtçe Eğitim" kampanyasıyla birlikte, kamuoyu gündeminin üst sıralarına tırmandı.

Üniversite öğrencileri tarafından, Kürtçe'nin seçmeli ders olarak okutulması talebiyle üniversite rektörlüklerine verilen dilekçelere iktidarın yanıtı, tahmin edildiği gibi geleneksel tavrından pek farklı olmadı. Baskılar, soruşturmalar, tutuklamalar, okuldan atılan, uzaklaştırılan, eğitim hakkı elinden alınan yüzlerce öğrenci... Ve son olarak İçişleri Bakanlığı'nın genelgesi doğrultusunda, çocuklarına Kürtçe isim vermek isteyenler hakkında başlatılan soruşturmalar ile egemenlerin, Kürt ulusuna yönelik inkar, asimilasyon politikalarında, kimi çevrelerin 'AB' üyeliği dolaylı beklentilerinin aksine, herhangi bir demokratikleşmenin nüvelerinin dahi görülmediği, geleneksel-yapısal tavrın sürdürüldüğü ve hatta geçmiş dönemlerle kıyaslandığı

ğında, bugünün, "doruk" noktasını temsil ettiği görülmektedir.

"Kürtçe Eğitim" dilekçelerinin verilmeye başlanmasının hemen ardından, gözaltı ve tutuklamalarla ilgili basın sorularını yanıtlayan "Adalet" Bakanı Hikmet Sami Türk'ün, "Dilekçelere neden cevap verilmiyor?" sorusuna, simsi, alaycı bir gülümseme eşliğinde verdiği yanıt aslında, iktidar sahiplerinin bu konudaki politikalarının samimi bir itirafıdır. İşte soruya (gözaltı ve tutuklamalar kastedilerek) verilen yanıt: "Gereken cevap en hızlı şekilde veriliyor."

Dil(ler) sorunu, ulusal sorundan ayrı ve salt bugünün verileriyle ele alındığında, Kürtçe üzerindeki baskı ve yasakların değerlendirilmesi eksik kalır. Toplumsal ilişkilerin temel araçlarından olan dilin işlevinin gerçek manada kavranabilmesi için, tarihsel ve toplumsal, diyalektik gelişimi ve etkileşimi içinde ele alınması zorunluluğu şu iki işlevinden ileri gelmektedir. Birinci olarak; dil, düşünme ve bitincin vazgeçilmez araçlarından biridir. Düşünmek, maddi yaşamın, nesnelerin dile gelişi olan kavramlar aracılığıyla gerçekleşir. "Dil, düşüncenin dolaylımsız gerçekliğidir." (Marks). Düşüncenin bir araç

olarak dil, bizzat düşüncenin durumuna da erkide bulunmaktadır. Kullanılan araçların yeterliliği ve yetkinliği, ulaşılmak istenen amacın gerçekleşme oranına direkt yansır. İkinci olarak; dil toplumsal iletişimin temel aracıdır. Toplumsal ilişki ve iletişimdeki bu işlevini gerçekleştirebilmek için dilin anlatım, aktarım ve anlaşılma kapasitesinin önemi ortadadır. Genelde düşünme, düşünceleri ifade etme ve bunları aktarma/algılama sürecinde dilin önemi ve rolü yanında dil(ler) üzerindeki baskı ve yasaklamaların ulusal eşitsizlik ve baskının bir parçası oluşu, konuya çok daha dikkatli ve özenli yaklaşmamızı gerektirir. Bu yazı ile yaşadığımız coğrafyada dil(ler) üzerindeki baskı ve yasaklamaların tarihsel/toplumsal alt yapısının incelenmesine katkı sunmayı, konuyu daha anlaşılır hale getirmeyi amaçlamaktayız.

ULUSAL BASKI VE DİLİN ÖNEMİ

"Millet veya ulus; dil, toprak, iktisadi yaşam birliğinin ve kültür biçiminde belirlenen ruhi şekillenme birliğinin hüküm sürdüğü tarihi olarak meydana gelmiş istikrarlı bir topluluktur." (Stalin) Bu 'istik-

zarlı topluluk' içinde yer alan tüm bireyler, tüm sınıf ve tabakalar, ister burjuva, ister toprak ağası, ister yoksul köylü ister proleter olsunlar, ulus kavramı içerisinde ve ulusal baskıya maruz kalmaktadırlar. ulusal baskının (ezen ulusla bütünleşen bir avuç ulusal hain dışında) tüm ulusa değil de, sadece halkına emekçilere uygulandığını ileri sürenler, sapla samanı birbirine karıştıranın yanında kendilerini ezen ulus milliyetçiliğini/şövenizmini savunma konumuna dek götürececek bir bataklıkta kulaç atmaktadırlar. Ulusal baskıyı, yalnızca halka, emekçilere uygulanan sınıfsal baskıya indirgemek son tahlilde ulusal baskıyı, dolayısıyla da "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı"nı reddetmektir. Ezen ulusa mensup küçük burjuvaların, köylülerin, proleterlerin olduğu kadar burjuvaların, toprak ağalarının kısaca sömürucülerin de ulus olarak "Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" gasp edilmektedir, dilleri yasaklanmakta sürgünlere maruz kalmaktadırlar. Bu önemli konuyu kısaca belirttikten sonra asıl konumuza dönebiliriz.

Gerek uluslaşma sürecinin başarılarında, gerekse çok uluslu devletlerde ezen hakim ulusun, ezilen ulus ve azınlık milliyetlere yönelik uyguladığı ulusal baskı ve asimilasyon politikalarında, dilin kendine has yeri ve öneminin nereden geldiğini anlamak için uluslaşma sürecine göz atmak gerekir.

Uluslaşma süreci, feodalizmin bağrında filizlenen kapitalizm ile başladı. Kapalı feodal ekonomi, yerel pazarlara dayalı ve genelde kendi kendine yeterli, içe dönük bir yapıdaydı. Ülke pazarları neredeyse birbirinden tecrit edilmiş, iç ticaret gelişmemişti. Feodal ekonominin, tüketim için üretim prensibi, kapi-

talizmin pazar için üretim prensibiyle, taban tabana zıtlık arz ediyordu. Uluslaşma, bu iktisadi koşulların gereği olarak ortaya çıktı. Ülke pazarının birleşmesi ortak bir pazar dilini gerektiriyordu. Uluslaşmanın ilk ortaya çıktığı Batı Avrupa ülkelerinde feodal, kapalı ekonomi ve feodal devletlerin çözülmesi süreciyle, ulusal özellikler ve bunlar içinde önemli bir yer ve role sahip olan dil birliği temelinde uluslar ve ulusal devletin pazar birliği doğdu. Engels, "Anti-Dühring" adlı yapıtında sorunu irdelerken, bu sürecin gereği olan ayrışma ve birleşmelerin tipik olarak **Orta-Lorraine** bölgesinde görüldüğünü belirtir ve bunu örnekleriyle açıklar. Ulusal uyanışın başladığı bölgelerde diller arasında kıyasıya bir üstünlük savaşı başlar. Nerede hangi dilin konuşulacağı, hangi dilin üstün olacağı savaşları sonucunda bir çok küçük topluluğun dili eritilerek yok edilmiş, savaşın galibi olan diller uluslarının birleştirici öğelerinden biri olmuşlardır.

Doğu Avrupa ve Asya'da uluslaşma süreci, çok daha sonraları, 19. yüzyıldan itibaren başladı. Bir çok topluluk, uluslaşmaya başladıklarında zaten merkezi devletlerin sınırları içinde hapsedilmiş durumdaydılar. Çarlık Rusya'sı ve Osmanlı İmparatorluğu, buna en açık örneklerdir. Böylesi büyük, feodal devletler adeta birer "milliyetler hapisanesi" görünümündeydiler. Stalin bu durumu ve doğurduğu sonuçları şöyle özetliyor: "*Batı Avrupa'da salt ulusal-ulusal baskısız devletler doğarken, Doğu Avrupa'da başta daha gelişmiş bir tek ulusa ve egemen ulusa önce siyasal sonrada iktisadi bakımdan bağımlı daha az gelişmiş başka uluslar ile birlikte çok uluslu devletlerin doğmalarında dikkat edile-*

cek noktalar; Doğunun bir çok uluslu devletleri, ulusal çatışmalarını, ulusal hareketleri, ulusal sorununu ve bu sorunun çeşitli çözümlerini ortaya çıkarmış bulunan ulusal baskının gelişmesinin ve ona karşı savaşım araçlarının yurdu olmuşlardır."¹

Ezen hakim ulus, ülke pazarlarının tek ve rakipsiz sahibi olmak için harekete geçti; iç pazarları sömürgesi ya da yarı sömürgesi olduğu efendilerinin de desteğiyle birleştirerek, kendinde merkezileştirdi. Devraldığı feodal, monarşist devleti, herkesin ortak ve yüce devleti, kendini, dilini ve kültürünü ortak dil ve kültür olarak ilan etti. Çünkü diğer ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin haklarını, yani ulusal devlet kurma haklarını gasp etmişti. Pazarların tek ve rakipsiz sahibi olma hırsı bunu gerektiriyordu. Pazarlarda kendi borusu ötecek, kendi dili konuşulacak, pazar kendi devletin koruması/denetimi altında olacaktı. Böylelikle dil, pazarların ele geçirilmesi, ya da ele geçirilen pazarların elde tutulmasında son derece önemli bir işlev sahibi oldu. Ezen ulus hakim sınıfları kendi dillerini diğer uluslara kabul ettirmeyi iki açıdan isterler. Önce pazarlara hakim olmak ve buna bağlı olarak ezilen ulus ve azınlık milliyetleri zorla özümleyerek ortadan kaldırmak. Çünkü kendi diline yabancılaşan kendi kültüründen de uzaklaşmaya, dilini kullanmaya başladığı ulusun kültürüne yaklaşmaya başlar. Resmî olarak yasaklanan, basın yayın organlarında, eğitim, kültür ve sanatta, ekonomide, ticarete ve bilimde kullanılmayan, sadece sınırlı çevrelerde kullanılan bir dil, giderek fakirleşir ve sönmeye yüz tutar. Ezen ulusun hakim sınıfları, bu gerçekliği çok iyi bilirler.

Dil, düşünmenin iletişimin bir aracıdır demiştik. İşte onlar ezilen ulus dilini düşünme ve iletişim sürecinden dışlamaya çalışmaktadırlar. Bunu başardıklarında, ezilen ulusu, ulus yapan en önemli öğelerden biri olan dil birliğini ve buna bağlı olarak kültür ve ruhi şekillenme birliğini parçalayabileceklerdir.

Peki bu politikanın yaşadığımız coğrafyaya yansması nasıl oldu? Şimdi buna bakalım.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bağrında açan/açtırılan kapitalizm uzlaşma sürecini de başlatmış oldu. Çok uluslu bir devlet olma özelliğindeki Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı egemenlerinin, Avrupa'da gelişen ulusçuluk akımlarına karşı, merkezi feodal yapıyı koruma çabalarının sonucu olarak, Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'nın çiğnendiği, ulusal eşitsizlik ve baskının cenderesinde bir "milliyetler hapishanesi" niteliğindedir. 1. Dünya Savaşı sonuna kadar olan süreçte, (bir kısmı emperyalistlerin destek ve yönlendirmeleri) ile gelişen "Ulusal Kurtuluş Hareketleri" sonucunda Yunanistan, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, S.Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Libya gibi ulusal devletler oluşurken, Ermeni Ulusu, tarihin en kanlı katliamlarından birine maruz bırakılarak azınlık milliyet durumuna düşürüldü. Kürt Ulusu, emperyalistlerin ve bölge hakim sınıflarının çıkarları gereğince dörde bölündü. Ancak bu parçalanma onun her parçada, ulus olma özelliğini ortadan kaldıramadı. Dolayısıyla her parçada Kürt Ulusu'na yönelik baskı devam etti. Uluslar dışında hakları gasp edilmiş Rumlar, Yahudiler, Çerkezler, Lazlar, Süryaniler, Azeriler vs. gibi azınlık milliyetler de bulunmaktaydı.

İstibdat döneminin ünlü sultanı II. Abdülhamit hatıralarında şöyle söylüyor: "Rumeli'de ve bilhassa Anadolu'da Türk unsuru kuvvetlendirmek ve her şeyden evvel Kürtleri yoğurup kendimize mal etmek şarttır."²

"Kızıl Sultan" Abdülhamit'in, Kürt Ulusu'nu asimile ederek Türkleştirme politikasını "İttihat ve Terakki" devam ettirdi. Bir yandan da Ermeni Ulusu'nu tarihten silmek için jenoside girişti. İktidara gelmeden önce, "Her kavmin anadiliyle eğitimi"ni programına koyan Jön Türkler, iktidara geldiklerinde, Abdülhamit'i aratır bir milli zulüm ve kıyım politikası uyguladılar. İttihat ve Terakki'nin en önemli uygulamalarından biri de "Techir Kanunu"dur. Techir Kanunu'nun salt Ermenilere yönelik olduğu sanılır. Oysa, bu kanun aynı zamanda Kürt Ulusu için de kullanılmıştır. Techir Kanunu'nun aşağıdaki maddesi bunun kanıtıdır.

Madde 12: "Kürtler ufak, ufak kabilelere ayrılmış silahlarından arındırılarak değişik bölgelere gönderilecek ve orada genel nüfusun yüzde beşini geçmeyecektir. Kürt mültecileri yerlerine geri gönderilmeyecektir."

KURTULUŞ SAVAŞI VE ÖNCESİNDE DURUM

1900'lerin başında, Doğu Avrupa ve Asya'yı etkisi altına alan uluslaşma süreci, Türk ulusal bilincinin gelişmesine olduğu kadar Kürt ulusal bilincinin gelişmesine ve Kürt hareketlerinin doğmasına da yol açtı. Jön-Türklerin iktidarda olduğu II. Meşrutiyet döneminde, kısa süren (kısmi) politik özgürlük ortamının da bunda etkisi olmuştur.

Büyük Ekim Sosyal Devrimi, insanlık tarihinde yeni bir çağın, emperyalizm ve proleter dev-

rimler çağının kapısını aralıyordu. Bu aynı zamanda, dünya ezilen halkları ve mazlum ulusların sosyal ve ulusal kurtuluş mücadelelerinde gerçekleştirecekleri muazzam atılımları da müjdeliyordu.

Ekim Devrimi'nin etkileri Yakın ve Ortadoğu'nun değişik bölgelerine, bu arada Kürtlerin yaşadığı bölgelere de ulaşıyordu. Ulusal sorunun gerçek mahiyetinin açıklanışı ve sosyalist alternatif çözümlü, ezilen uluslar ve hareketlerine de ilham kaynağıydı. "Tarihi Barış Deklarasyonu" belgesinde Lenin ilhak kavramını şu şekilde tanımlıyordu: "Genelde hukuki demokrasi anlayışına ve somutta emekçi sınıflar bilincine uygun olarak hükümet, zorla bağlanmanın ne zaman yapıldığına bakılmaksızın, bununla birlikte zorla bağlanan veya verili devlet sınırları içinde zorla tutulan ulusun ne kadar gelişmiş veya geri kalmış bulunduğuna bakılmaksızın, küçük veya zayıf bir milletin, büyük ve güçlü bir devlete, bu milliyetin tam, açık ve gönüllü olarak belirlenmiş rızası ve arzusu olmadan bağlanmasını, yabancı toprakların ilhaki veya ele geçirilmesi olarak anlar."

Bu dönemde Kürt hareketinin çıkarlarını Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC), Diyarbakır'da faaliyet gösteren Teali Cemiyeti, Teşkilatı İctimaiye Cemiyeti (TİC) ve Kürt Millet Fırkası ifade ediyordu.

Kürt Teali Cemiyeti, 1918 ve onu izleyen yıllarda, savaş sürecinin koşullarında esas olarak Kürtlük bilincini örgütleyebilmek amacıyla, Osmanlı Hükümeti'nin izniyle kurulmuştur. Diyarbakır, Elazığ, Arapkir, Garzan, Dersim, Van ve Koçgiri başta olmak üzere birçok Kürt ilinde örgütlenen cemiyet, etkin bir çalışma sürdürmüştür. Kürtlerin ulusal demokratik taleplerini

savunmuş ve Osmanlı Devleti'ne bağlı, özerk bir Kürdistan kurulması için mücadele etmiştir. Kürt Teali Cemiyeti ile birlikte diğer Kürt örgütlerinin de Cumhuriyetin ilanından kısa süre önce faaliyetlerine son vererek dağıldıkları anlaşılmaktadır.

Kurtuluş Savaşı boyunca, **Mustafa Kemal** ve arkadaşlarının politikasında Osmanlı'dan miras kalan ümmetçilik, önemli yer tutmuştur. Bu bağlamda din birleştirici bir araç olarak kullanılmıştır. Ülkeyi ele geçiren işgal devletlerinin hilafet ve padişahlık makamlarına baskı altında tutması' da ümmetçilik politikasının ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Ülkedeki gayrimüslimlerin önemli oranda işgalci kuvvetlerle işbirliği yapması da bir ajitasyon malzemesi olarak önemli bir işlev görmüştür. "İşgal altındaki kutsal vatan topraklarının, hilafet ve padişahlık makamlarının kurtarılması" için birleşme çağrıları yapılmıştır.

Mustafa Kemal, 1919 Ağustosunda **Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Bey'e**, Bitlis'te **Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye**, Garzan'da Kürt liderlerden **Cemil ve Çeto'ya**, Şırnaklı **Abdurrahman Ağa'ya**, Musaslı **Resul Ağa'ya**, Norşinli **Şeyh Ziyaettin Efendi'ye** vb. bir telgraf göndermiştir. 'Efendi Hazretlerine,' 'Ağa Hazretlerine' başlığı ile yollanan telgraflarda, esas olarak iki ana tema görülmektedir: "Makamı muallayı hilafet ve Saltanat'a" yapılan saldırı ve "mukaddes vatanın Ermeni ayakları altında çignenmesi." Yani Mustafa Kemal, İslam dini ve Ermeni tehlikesini Türklerle Kürtleri birbirine bağlayan iki ortak nokta olarak öne sürüyor ve birleşme çağrısı yapıyordu.

Yine Mustafa Kemal'in 1919 yılının ortalarında komutanlıklara ve valiliklere çektiği telgraflarda şu ifadeler yer almaktadır: "...Ve bilhassa Kürt Kulübünün azası ile bugünkü telgrafta-i acizi dairesinde müzakere ederek uzlaşmak nuvafiktir efendim." Mustafa Kemal'in burada uzlaşma önerdiği Kürt Kulübü 'Kürt Teali Cemiyeti'dir.

Kurtuluş Savaşı boyunca, Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından Kürtlerle uzlaşma ve birleşme siyaseti izlenmiş, aşağıdaki örneklerde de görülebileceği gibi bu amaçla birçok vaatlerde bulunmuştur.

Sivas Kongresinden sonra oluşan "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi" adına Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf ve Bekir Sami'nin, 20-23 Ekim 1919 günlerinde, Amasya'da Ali Rıza Paşa Hükümeti adına görevli **Bahriye Nazırı Salih Paşa ve Albay Naci Bey'den** oluşan bir heyetle yaptıkları görüşmeler sonucunda imzalanan '**2 nolu Amasya Protokolü**' nün birinci maddesi şöyledir: "...Osmanlı devletinin düşünülen ve kabul edilen sınırı, Türklerin ve Kürtlerin oturduğu araziye kapsadığı ve Kürtlerin imparatorluktan ayrılması imkansızlığı açıklandıktan sonra, bu sınırların en az bir istek olmak üzere, elde edilmesinin sağlanması gereği, ortaklaşa kabul edildi. Bununla beraber yabancılar tarafından, görünüşte Kürtlerin bağımsızlığı amacı altında yapılmakta olan yalan propagandaların önüne geçmek için Kürtlerin gelişme serbestliğini sağlayacak yerde ve şekilde ırksal (etnik) ve sosyal haklar bakımından desteklenmeleri dahil kararlaştırıldı. Ve bu hususun, Kürtler tarafından şimdiden bilinmesi

uygun görüldü..."³

Tektaş Üniversitesi Ortadoğu uzmanlarından Robert Olson'un İngiliz arşivlerinde bulunduğu ve 'Kürt Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı' başlıklı kitabında yayınlanan bir belgede TBMM'nin 10 Şubat 1922 tarihli oturumunda Kürtlere özerklik verilmesinin, 64 üyenin muhalefetine karşı 373 üyenin oyu ile, benimsendiği açıklanmaktadır.⁴

İngiliz Büyükelçisi **Horace Rumbold'un**, **Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a** yazdığı bir raporda da aynı konuya değinilmiş ve TBMM'nin 10 Şubat 1922 günlü gizli oturumunda "Kürdistan Yönetimine Dair Anayasa" önerisinin kabul edildiği bildirilmiştir.⁵

Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce "Kürdistan" hakkında düzenlenen ve TBMM'nin 22 Temmuz 1922 günlü gizli oturumunda okunarak tutanaklara geçen bir talimatı, Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla, Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na göndermiştir. Bu talimatta, "Kürtlerin oturduğu bölgede ise hem iç hem de dış siyasetimiz açısından adım, adım mahalli bir idare kurubmasını gerekli bulmaktayız" denmektedir.⁶

Yine Mustafa Kemal 16-17 Ocak 1923 tarihli **İzmit Basın Toplantısı'nda** Kürt sorununu irdelenmiş ve şu açıklamada bulunmuştur:

"...başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşacaktır. O halde hangi livanın halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine ait sorun yavat-

maları daima mümkündür. Şimdi TBMM, hem Kürtlerin ve hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur. Ve bu iki unsur, bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmişlerdir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Aynı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz."⁷

İsmet Paşa'nın (İnönü) baş delege olarak katıldığı Lozan Konferansı'nda, Sevr Antlaşması ile öngörülen bağımsız Kürdistan düşüncesinin gündeme gelmesi kaygısıyla konferans boyunca, savaş içinde oluşturulan çok kültürlü toplum düşüncesinin korunmasına özen gösterilmiş, Türklerin ve Kürtlerin karşılıklı haklarına saygı ve iki halkın kardeşçe birliği teması işlenmiştir. İsmet Paşa Lozan'da, "TBMM Hükümeti'nin Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümeti olduğunu" belirtmiştir.⁸

1923 yılında Musul-Kerkük bölgesinde, yani Irak Kürdistanı'nın kalbinde Iraklı Kürtler bağımsızlık mücadelelerini yükselttiler. Bölgede bir kargaşa ortaya çıktı. İngiliz emperyalizmi de bölgedeki çıkarlarını ve özellikle de zengin petrol yataklarını elden çıkarmamak için çok yönlü alternatifleri içeren politikalar izler. Bu durum Mustafa Kemal ve arkadaşlarını telaşlandırır. Mustafa Kemal, Eskişehir konuşmasında şöyle der:

"Kürtlük meselesi... İngilizler orada (Musul'da. yn) bir Kürt hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları taktirde bu fikir bizim hududumuz dahilindeki Kürtlere de sırayet edebilir." Aradan 79 yıl geçmesine rağmen, egemenlerin hala benzer kaygılar nedeniyle uykuları kaçmaktadır.

Yukarıda sıralanan örnekler ve daha birçok benzer örnekte görülebileceği gibi, Cumhuriyet'in ilanına dek, egemen sınıflar ve on-

ların temsilcisi Mustafa Kemal çok kültürlü toplum, kardeş halklar, din kardeşliği, vatanseverlik özerk, yerel idareler vb. söylemler ile birlik ve uyum politikası izlemiş, Kürtlerle ittifak sağlamışlardır. Lozan'da Kürtlerin ırkı, coğrafi ve kültürel haklarına saygı gösterildiği, iki halkın kardeşçe birliğine dayanan bir bütünlük içinde özerk kalacakları teması işlenmiştir. 24 Temmuz Lozan antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları tanınmış, her türlü dış müdahale ihtimali ortadan kalkmıştır. Akabinde emperyalistler ile işbirliği yapılmış, sağlanan dış destekle, ordu yeniden organize edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, birlik ve uyum politikaları terkedilmiş, türdeş bir ulus devlet yaratma yolunda asimilasyon, inkar ve azgın bir baskı politikası devreye sokulmuştur. Öyle ki; Lozan'da Kürtleri ve Türkleri temsil ettiğini söyleyen İsmet Paşa, Lozan'dan döndükten hemen sonra belirlenen yeni politikanın gereği olarak şunları söylemiştir: "Türkiye'de Türklerden başka bir unsur yoktur. Kürt yoktur."⁹ Oysa Kurtuluş Savaşı boyunca, Mustafa Kemal ve arkadaşları TBMM'de, konuşmalarında hiçbir zaman "Türk Milleti" deyimini kullanmamış çok kültürlü yapıyı işaret etmek için ısrarla "Türkiye Halkı" deyimini kullanmışlardır. Mustafa Kemal ilk defa Mart 1923'te "Türk Milleti" deyimini kullanmıştır. Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihli konuşmasından itibaren "Türkiye Halkı" deyimini bir daha kullanmamak üzere terk etmiş yerine "Türk Milleti" deyimini koymuştur.¹⁰

1923 sonrası TC'nde olduğu gibi, çok uluslu devletlerde egemen ulusa mensup hakim sınıflar, ülkenin bütün yeraltı ve yerüstü zen-

ginliklerini talan etmek ve pazarların rakipsiz sahibi olmak amacıyla ezilen uluslar ve azınlık milliyetlere karşı yoğun bir baskı politikası uyguladılar. Çağımızda emperyalistlerin denetimlerine geçemedikleri en ücra bir pazar parçası bile kalmadığından, ulusal baskı politikası esas olarak emperyalistlerin yönetiminde ve çıkarları doğrultusunda uygulanmaktadır. Bu politikaların esasını ise zorla özümleme/asimilasyon oluşturmaktadır. Bununla birlikte farklı örnekler de mevcuttur.

Bir başka yazımızda bu yazının bütünleyeni olarak Lozan sonrası, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte bahsi geçen politikaların, ulusal baskının seyri ve gelişimi, Kürtlerin herşeye rağmen ulusal kimliklerini ve kültürlerini günümüze dek koruyabilmelerinin nedenlerini ve hala pervasızca yok sayılan Kürtlerin tarih dil ve kültürlerini örneklerle ele almaya çalışacağız.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Ulusal Şekillenmenin Bir Aracı Olarak Dil ve Türkiye'de Diller Sorunu, Yeni Demokrasi
- J. Stalin, Marksizm, Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu, akt Yeni Demokrasi
- Tank Ziya Ekinci, Vatançlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi, Küyeref Yayınları,1997
- Mehmet Kemal Işık (Toni), Tarihsizden Güncele Kürt Gerçeği, Sorun Yayınları,2000
- Fahri Bulut, Kürt Sorununa Çözüm Arayışları, Ozan Yayıncılık,1998
- DİPNOTLAR
- 1 J. Stalin, Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu, Sol Yayınları, 1994
- 2 Siyasi Hatıralarım, Dergah Yayınları
- 3 Anayasa Mülakatı 2. Tutanakçı Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Sabahattin Selek, Milli Mücadele, s.328
- 4 Yeni Ülke, 10-16 Mart1991
- 5 ağı
- 6 TBMM Gizli Celse Zabıtları, c.3, İş Bankası Yayınları 1985
- 7 Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923, Kaynak Yayınları 1993, s.105-
- 8 Seha Meray, Lozan Barış Konferansı, c.1, Ankara Üniv. SBF Yayınları, s.318
- 9 Ömer Vehbi Hatipoğlu, Bir Başka Açısından Kürt Sorunu, s.38
- 10 Baskın Ören, Atatürk Milliyetçiliği, s.164

TÜRKİYE'DE TEKNİK EĞİTİM VE BUNLARIN SOSYAL, EKONOMİK SÜREÇLERİ

1. Giriş

Eğitim, Kalinin tarafından "eğitici tarafından edinilen niteliklerin, eğitilene aşılanması için onun psikolojisine yapılan belli, amaca yönelik ve sistematik etki" (Devrimci Eğitim - Devrimci Ahlak, s.78, akt. Devrimci Eğitim Üzerine, s. 14) olarak tanımlanmaktadır. İzzettin Önder ise eğitimi, "bireyin çevresini algılama, anlama ve denetlemeye dönük olarak tek başına ya da grup içinde sürdürdüğü zihinsel çaba" (Önder, 1999, s. 19) biçiminde ifade etmektedir. Eğitim, ekonomik üretim faaliyetiyle ve bir yığın diğer sosyal değişkenle birlikte toplumun temel belirleyenlerinden ve dolayısıyla ay

rımlarından birisidir. Belli eğiticilerce verilen ve toplu bir şekilde alınan eğitim, okul eğitimi olarak adlandırılır. Biz bu yazıda okul eğitimi kavramını, toplumsal örgütlenişin bir biçimi olarak devlet tarafından yurttaşlara dönük verilen, onu toplumsal işbölümü içerisinde oynayacağı role hazırlayan ve açık bir biçimde de denetleyen okul eğitimi olarak sınırlandıracağız. Kapitalizmin tarih sahnesinde yerini almasından bu yana, okul eğitiminin başta ekonomi olmak üzere, siyaset ve diğer sosyal değişkenlerle ilişkilenişi içerisinde işlevinin, kısa bir tarihinin izini sürmek; yine kapitalizmle birlikte özelleşmiş bir eğitim alanları toplamı olarak karşımıza çıkan teknik eği-

timin, tarihsel yerini belirleyebilmek; bunların Türkiye'ye ilişkin göndermelerini ve özgünlüklerini aramak, günümüz eğitimine damgasını vuran neo-liberal eğitim politikalarının teknik eğitimle bağlantısını ortaya koymak bu yazının amacıdır.

Birey, toplumun sahip olduğu bilgisel düzeyi ve tarihsel gerçekliği eğitimle öğrenir, kendisine bu düzey ve gerçeklik içerisinde bir yer bulmaya eğitimle hazırlanır. Dolayısıyla, birey toplumsal olan bilginin yeniden üretimini eğitim aracılığıyla gerçekleştirirken bu sayede bilgi de toplumsallaştırılır. Ancak eğitim aynı zamanda bireyin kendi kendisini anlaması ve bilebilmesi için gerekli yöntemleri ve bilgileri, bireye sunmakla yükümlü sayılır. Yani eğitim sadece toplumsal bir yarar hedeflemez, bireyin aynı zamanda birey olmasını sağlar; fakat yine de temel işlevi, "toplumsal yeniden üretim sürecinde bireyin sosyalleşmesini sağlamaktır" (Ercan, 1999, s.57) ve toplumsal olanla kopmaz bağı vardır.

2. Kapitalizmde Okul Eğitimi ve Teknik Eğitim

Kapitalizmin, ya da genel bir deyimle modernizmin, ortaya çıkışı; dinsel boyunduruk altında olan ve kamusal bir şey ifade etmeyen (yalnız üst sosyal sınıflardan insanlar için bir olanak olan) eğitimi ciddi ölçüde değiştirmiştir. Bu değişimin en önemli özellikleri, bilginin dinsel boyundurak

altından çıkıp, sermayenin boyunduruğu altına girmesi ve kamusal alana açılmasıdır. İlk dönemlerinde dinsel baskılarla engellenen bilimsel gelişmenin ilk bağlamda özerkliğe kavuştuğunu iddia etmek mümkün değildir. Çünkü bilgi ve onun sunulduğu anlamında eğitim, eskisinden çok daha derin ve gizlenmiş bir ideolojik aygıt haline gelmiştir. İkinci bağlam ise doğrudan kapitalizmin ekonomik ihtiyaçları, onun ideolojisi, söylemi ve siyaseti açısından kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur. "Tarıma dayalı toplumun ilişkilerinden ve bu ilişkilere ilişkin olan egemenlik ilişkilerinden kartu- luştaki, özgürleşme işlevini üstlenen eğitim, kısa sürede kapitalizmin yeniden üretim işlevini üstlendiği ölçüde, kapitalizmi tanımlayan öze ilişkin dinamiklerin egemenliği altına girmiştir." (Ercan, 1999, s. 58).

Eğitimin kapitalizmle birlikte kazandığı işlevler, üç önemli başlık altında ifade edilebilir.

Birincisi; eğitim en önemli ideolojik yeniden üretim aracıdır. Bu işlev eğitimin genel bir özelliği olmakla birlikte; "modern devletin büyük gözetimi"yle birlikte çok daha gizlice denetlenen ve geleceğe dönük işlevi ayrıntılıca ele alınan bir araç haline almıştır.

İdeoloji bir bütün olarak, özel mülkiyet dünyasının bilinçlerde kendisini var ettiği gerçekliktir. Kapitalizmin

ideolojisi de emek ile sermaye arasındaki (genel anlamda üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki) çelişkinin bilinçlerde sermayeden yana var edilen gerçekliğidir. Kuşkusuz çok yönlü, çok derin ve çok karmaşık bir takım sosyal ve psikolojik ilişkileniş ifade eder. Ekonomik, kültürel, siyasal, vs. hemen her alana özgü göndermeleri vardır. Kapitalizmin hakim ideolojisi ve eğitimin bir araç olarak yeniden ürettiği, topluma mal ettiği ve toplum tarafından da yeniden kendisine mal edilen ideoloji, burjuva ideolojisi'dir.

Modern devlet, onu oluşturan tarihsel süreç, sosyal ve ekonomik gelişim; çok gizli iktidar biçimlerini yaratmıştır. İktidar, açık bir baskı ve güç unsuru olma işlevini korumakla birlikte, biry tarafından girdiği her toplumsal ilişkide üretilmiş ve yeniden üretilmiştir. Modern devlet, bireyi çok yönlü ve çok karmaşık araçlarla denetim altına almış ve iktidarı kişide içsel bir durum, doğal bir şey, hatta çoğu kez (üzerine düşünme araçları ve bilgisinden mahrum bırakıldığı için) farkında olunamayan bir fenomen olarak gizlenmesini sağlamıştır. Eğitim, bu iktidarı içselleştirilmesi faaliyeti, devlete rengini veren sermaye sınıfı tarafından, (modern öncesi biçimlerinden farklı olarak) en önemli araç haline getirilmiştir. Bunda eğitimin kamusal alana açılmasının önemi büyüktür. Birey dünyayı algılamaya, anlamaya ve kavramaya yeni başladığı yaşlarda zihinsel bir kuşatma içerisine sokulur, şekillendirilir, kendisine sunulan bilginin derecesine bağlı olarak da toplumsallığın (her anlamda) yeniden üretimi için yetiştirilir. Sınıflı toplumlara, bir bütün olarak onun siyasal iktidar biçimi olan devlete ve dolayısıyla kapitalizme, modern topluma özgü olan şey budur. Çünkü eğitim, her şeyden önce toplumsallığın yeniden üretimi gibi temel bir misyonla karşı karşıya bırakıldığı sürece (O toplumsallığın da sınıflı bir toplumsallık, özel mülkiyet dünyasına ait bir

toplumsallık olması nedeniyle), ideolojik olarak özel mülkiyet dünyasının izlerini taşıyan ve bireyin bilincini bununla şekillendirmeye çalışan bir araç olacaktır.

Bu bağlamda, eğitim elbette ki sınıfsal bir nitelik taşıyıcı. Ancak bilgiye sahip olmanın da bu toplumsal şekillenişini değiştirmek için bir zorunluluk olduğuna belirtmeden geçemeyeceğiz. Yani başka bir deyişle eğitimin en önemli ideolojik yeniden üretim aracı haline gelmesinin başat nedeni olan onun kamuya açılması, ezilen toplumsal dinamiklerin karşı mücadelesinde onlara bir olanak da sağlar. Dolayısıyla çelişkili bir birliği ifade eder. Kitleler bir yandan eğitim aracılığıyla burjuva ideolojisinin yeniden üretilmesine hizmet ettirilirken, bir yandan da bilgiye sahip olmanın getirdiği (bu bilgiyi doğru bir siyasi önderlik ve şekillenişle kullanabildiği takdirde) büyük bir güç de sahip olur. Bu yönüyle Alvin W. Gouldner gibi meseleyi "yeni sınıf" temeline oturtmasak da ideolojik bir yeniden üretim aracı olan eğitimin dahi bazı yönlerden ezilenlere açığa çıkarılmamış bir güç verdiğini söyleyelim. Bu bilginin gücüdür.

Kapitalizmle birlikte eğitimin kazandığı üç temel işlevden ikincisi, onun "insan sermayesi" - "beşeri sermaye" üretmeye yönelik bir araç haline gelmesidir. Kuşkusuz insan sermayesi kapitalizmin kendisine ait bütün sosyal işbölümünde ve tabii ki başta da ekonomik üretimde gereksindiği bir şeydir. Burada insan sermayeleştirilmekte ve sermayenin gereksinimlerine göre şekillendirilmektedir. Ekonomik üretim faaliyeti için gerekli olan uzmanlaştırılmış insan gücü; bu faaliyet sonucu elde edilen metanın pazarda alıcı bulması için uzmanlaştırılmış insan gücü; siyaset, ekonomi, tarih, psikoloji, hukuk, idari bilimler, vs. her tür sosyal bilimlerde kapitalizmi yeniden üretecek uzmanlaştırılmış insan gücü (ilk işlevin bir bölümünün de ifadesi olarak); insan sermayesi kavramının toplamlarını ifade eder.

Kavramın içindeki ekonomik üretim faaliyeti için gerekli olan (şu ya da bu düzeyde) uzmanlaşmanın konusu ve kapsamı teknik eğitimi nitelet. Yani teknik eğitim mühendislerin, mimarların, teknisyenlerin ve çeşitli düzeylerde işçilerin (ustaların, usta yardımcılarının, çırakların, vs.) eğitimidir.

Eğitimin, kapitalizm içerisindeki şekillenişinde üçüncü temel işlevi ise; bizzat bilginin (öncelikle de teknik bilginin) üretiminin, kullanımının ve yeniden üretiminin sağlayıcısı olmasıdır.

Bilindiği üzere kapitalizmin ekonomik yasaları, sınırsız kar içgüdüleri üzerinde oturur. Bu karın sınırsızlaştırılması, sürekli ve sürekli olarak artırılması için üretim içi bir olgu olarak emeğin daha ucuzdan satın alınması dışında; teknik bilgilerin sürekli artırılması, bunun üretim sürecine dönük uygulanması şarttır. Yani üretim sürecinin dışında kalan olgular olarak bilimin ve teknolojinin kar maksimizasyonu için şart oluşu, bilim ve teknoloji arasındaki ayrımı silikleştirerek bilgi üretiminin ekonomik üretim faaliyetine içsel bir olgu olarak katılmasını koşullar. İşte eğitimin kapitalizmle birlikte kazandığı üçüncü temel işlev, ekonomik üretim faaliyeti için bir gereklilik haline gelmesi ve onunla iç geçmiş olmasıdır.

Bu durum, ekonomik üretim kara dayalı olduğu sürece, bilginin de metalaşmasına neden olur. Ekonominin diğer sosyal belirleyicilere kıyasla geçmişte olduğundan daha önemli ve daha etkili hale gelmesinin eğitime ilişkin en önemli göndergesi, bu bilginin metalaşması sürecidir.

Kapitalizmin kar maksimizasyonu için teknik ilerleme ihtiyacı, kapitalizmle birlikte bilginin felsefi boyutunda bir gerilemeye yol açarken, teknik boyutunda ise büyük bir derinleşmeyi sağlamıştır. Muzaffer Oruçoğlu bu durumu şöyle ifade ediyor: "Uygurluğun seviyesine kıyasla, insanlık bugün kendi tarihinin en büyük, en ağır cahillik dönemini yaşıyor." (B.Y. Devrimci Demokrasi, sayı:21, s. 12).

Bunun açıklaması Marx ve Engels'te verilmiştir: "Teknik büyük ölçüde bilimin durumuna bağlı ise de bilim, tekniğin durumuna ve ihtiyaçlarına daha çok bağlıdır." (Önder, 1999, s. 10). Dolayısıyla bilim, teknolojik gelişmeye indirgenmiş; bilim felsefesinde de pragmatist bir bakış açısı göklere çıkarılmıştır: "İşe yaramayan bilginin bir önemi yoktur." Daha Türkçe'si: "Karı arttırmayan bilginin bir önemi yoktur."

Bu noktada teknik gelişmenin amacının altını, kalın bir çizgiyle çizmek gerekiyor. Yoksa pek tabii ki bilginin ekonomik üretime katkıda bulunması olumlu bir şeydir. Ancak bu katkıda bulunma bir hizmet faaliyetine, bir çeşit amaca ve hele ki kar odaklı bir amaca dönüştüğü durumda, bilginin metalaşması kaçınılmaz hale gelir.

Bilginin metalaşmasına ve ekonominin diğer sosyal değişkenler üzerindeki açık zaferine 3. kısımda 1970 sonrası süreci irdelerken yeniden döneceğiz.

Tam da burada özellikle de 1970 sonrası sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için teknik eğitim konusunda bir ayırım yapma gereği doğmaktadır. Teknik eğitim kavramı k,ı maksimizasyonu için sermaye ile kolkola yürütülen araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerini kapsamaz. Bunun dışında bizzat üretimin yapılabilmesi için gerekli olan bilgilerin toplamının aktarımına denir.

Ne var ki bu, teknik eğitimi kapitalist üretim ilişkileri içerisinde eleştirmeyeceğimiz anlamına gelmez.

Teknik eğitim öncelikle bir tür uzmanlık faaliyetidir. Uzmanlaşma ise, doğrudan eğitim politikalarıyla ilişkili bir konudur. Sınır nasıl belirlenecektir? Teknik konularda uzmanlaşırken, farklı sosyal değişkenler ve onların göndermeleri nasıl hesaba katılacaklardır?

Kapitalizm, bu anlamda uzmanlaşmayı monolitik olarak ele almaktadır. Teknik eğitim alan kişilere yalnız-

ca kendi işleriyle uğraşmaları her geçen gün daha çok salık verilmektedir. Bu yine kar maksimizasyonunu amaçlayan bir zorlamadır. Eğer herkes tüm çabasını, bütün zihinsel ve bedensel yeteneklerini kendisine yapması söylenen işe ayırsa; bir başka deyişle parçası olduğu büyük çarkın neresinde durduğunu falan değil, o çarktan da habersiz ve yalnız kendi işini düşünürse verim(!) artar. İşte Marx'ın genel anlamda ortaya koyduğu yabancılaşmanın kökleri burada yatar. Bir kişi ömrü boyunca bir makinenin başında çalışırsa, ya da bir vidayı sıkma dışında bir görevi yoksa; sözelimi ürettiği arabayı gördüğünde şaşakalıdır. Bütün üretim süreci bu şekilde bölünmüş ve uzmanlaştırılmış olduğu için değeri yaratanlar bu işi nasıl yaptıklarından habersizdirler. Böylelikle birey işine yabancılaşır, ürettiğini kavrayamamanın sonucu olarak ürettiğine yabancılaşır ve zamanla kendisiyle birlikte diğer işçilerden başlayarak topluma yabancılaşır.

Bireyin üretim süreci içerisinde böylesine kuşatılması, kendi sınırlarına hapsedilmesi, bölünmesi, hücreleştirilmesi kapitalizmin modern iktidarının tutumudur. Kuşatılan birey daha kolay ve çok yönlü denetim altında tutulur ve iktidar bu bireyde çok daha kolay içselleştirilir. Ve yine iktidarın içsel hale getirildiği birey daha kolay kuşatılır.

Uzmanlaşmada monolitik bir tutum insanın özgürleşmesi ve bilginin aşknlığıyla bağdaşmayan pragmatist bir eğitim anlayışının göstergesidir. Kapitalizmin teknik eğitim ile ilgili en temel getirisi bu olmuştur. Doğal bilimler ve fen bilimleri alanında öğrenim gören, özellikle de mühendislik ve mimarlık gibi teknik eğitim alan öğrencilerin; okulun diğer alanlarındaki öğrencilerden daha fazla psikolojik ve sosyal açılardan sorunlu olarak yetiştirildikleri bilinmeyen bir olgu değildir. Bu öğrenciler tüm dünyada eğitimleri esnasında tek yönlü teknik bilgiye tabi tutulmaktadırlar ve sosyal

ilgileri/bilgileri en az olan öğrenci kesimini oluşturmaktadırlar.

Türkiye üzerine söyleyeceklerimize geçmeden önce okul eğitiminin bir parçası olan üniversitenin de kapitalizmle nereden nereye geldiğini kısaca ortaya koymakta yarar var. Üniversitenin köklerini Durkheim gibi bazı sosyal bilimciler feodalite dönemine (Ortaçağ Avrupası'na) kadar götürürler. Ancak üniversitenin tarihsel dokümanını yapmak bu yazının kapsamını aşar. Üniversitelerin esasen kapitalizmle birlikte bir misyona sahip oldukları ise kabul edilmelidir. Elbette ki üniversitenin gelişimi, kapitalizmin gelişiminde de olduğu gibi, bütün Batı Avrupa'da aynı biçimde ve eş zamanlı olmamıştır. Ancak ortak özellikler olarak doğal bilimlerin ve fen bilimlerinin hızı yükselişi, 18. yüzyılda idari bilimler 19. yüzyılda da iktisadın (önceleri politik iktisat deniyordu) ortaya çıkışı söylenebilir. Kapitalizmin başat toplumsal yapı haline gelmesi, üniversitelerin kapitalizmin kurumları haline gelmesiyle aşağı yukarı eş zamanlıdır. Bu iki olgu birbirini desteklemiş ve beslemiştir. "19. yüzyıldan itibaren bütün varyantlarıyla "burjuva ideolojisinin" üretimi misyonu, hemen tümüyle Üniversite'ye devredilmiştir, denilebilir. İktisatçılar "bırakınız yapınlar"cı liberalist kuramları biçimlendirirken, Comte ve Mill gibi sosyal bilimciler, Devrim'in neden olduğu altüstlüklerle bir son verip "sosyal sorunların çözümünü uygun eğitim almış" sınırlı sayıda seçkin zek, "ya devrederek düzen ve ilerlemenin bağdaştırılmasını sağlayacak." (Gulbenkian Komisyonu 1996: 20), bir sosyal bilimi (Comte'nin deyişiyle "sosyal fizik") tesis etmeye uğraşiyor; antropologlar sömürge siyasalarının biçimlendirilmesinde metropol idarecilerinin hizmetine sunuyorlardı birikimlerini" (Özbudun, Demirci, 1999, s. 36). Üniversitelere 3. başlıkta yeniden döneceğiz.

3. Sosyal ve Ekonomik Süreçler Açısından Türkiye'de Okul Eğitimi,

Teknik Eğitim ve Teknik Üniversiteler

Türkiye'de yukarıda özetlediğimiz biçimlerde okul eğitiminde bahsedebilmek için; onun sosyal ve ekonomik yapısının kapitalizmle ne derecede benzeştiği sorusu önemlidir. Çünkü son tahlilde eğitim de (her ne kadar kendi başına bir sosyal değişken de olsa) büyük oranda üretim ilişkileri ve onun yarattığı sosyal ve siyasal doku tarafından belirlenir.

Türkiye'nin kapitalizmle ilişkilenişi konusu öteden beri tartışılacak bir konudur. Bu tartışma üzerinden getirilen farklı yaklaşımların otuz yılı aşkın bir geçmişi vardır ve bu farklı yaklaşımlar kendilerini farklı mücadele tarzları şeklinde ifade etmiştir/etmektedir. Böylesi bir tartışma elbette bu yazının konusu değildir. Ancak Türkiye'deki eğitimin, teknik eğitimin (bunun bir parçası olarak teknik üniversitelerin) bugünkü yapılarını ve geçmişlerini anlayabilmek için bu tartışmanın bir tarafından soruna yaklaşma gereği vardır. Bu nedenle biz de bu tartışmaya dair temel tezleri ve ipuçlarını özetleyelim.

Türkiye, kapitalizmle (ya da ekonomik anlamda endüstrileşme ile, ya da genel bir terim olarak modernite ile) Batı Avrupa'dan çok daha geç tanışmıştır. İngiltere'de 16. yüzyıla kadar götürülebilecek bu süreç, ülkemizde ancak 19. yüzyılın ortalarında gündeme gelebilmiştir. Bu vakitten sonra kapitalizmin aldığı şekil anlaşılmadan Türkiye'de kapitalizmin gelişimine ilişkin söz söylemek mümkün olmaz. Bu şekil genel bir deyimle emperyalizmdir. Emperyalizm kapitalizmin bir uzantısı olması, öz olarak emek-sermaye çelişkisinin belirlediği bir biçim olmasına karşılık kapitalizmden nitel olarak farklıdır ki kapitalizm kavramı yerine böyle bir kavram kullanılmıştır. Bu farklılık onun ekonomik ve sosyal (bütün bileşenleriyle birlikte) farklı yönelimleri ve göndermeleri olduğu anlamına gelir. Her şeyden önce emperyalizm kapitalizmin çürüyen şekli-

dir ve tarihsel manada ilerilik barutunu tüketmiş olan kapitalizmin yarattığı bir sonuçtur. —

Türkiye'nin kapitalizmle ilişkilenişi, onun bağımsız ve kendiliğinden bir süreç içerisinde ilkel sermaye birikimini sağlamamış olmasının bir sonucu olarak, ancak emperyalizm çağında mümkün olmuş; bu nedenle de Türkiye'deki kapitalist gelişim baştan beri emperyalizme bağlı olmuştur. Elbette bu durumun gerek nedenlerinin gerekse sonuçlarının (karşılıklı çelişkileri içerisinde) sadece ilkel sermaye birikimiyle değil; bununla esaslı bir bağ olmakla birlikte bütün sosyal değişkenlerce ele alınması gerekir. Yani sadece ekonomik gelişim açısından değil; uluslaşma ve ulus devlet meselesi tarafından da yaklaşınız; kültürel, siyasal, hukuksal gelişmeler tarafından da yaklaşınız; din belirleyenin tarihsel durumu açısından da yaklaşınız: son tahlilde kapitalist olmayan ve (dışsal bir olgu olarak emperyalizm aracılığıyla) kapitalistleştirilmeye çalışılan bir formasyon ile karşılaşırsınız. Kuşkusuz bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasal anlamda sömürgeleştirilmesi sürecidir.

Bu noktadan sonra; emperyalizmin ne olduğu ve kapitalistleşmemiş durumdaki ülkelerde onunla birlikte nasıl bir tarihsel gelişmenin yaşandığı tartışması, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik tahlili tartışmasındaki ayrımların başında gelir. İki temelli sorun vardır: Emperyalizm girdiği ülkede feodaliteyi nasıl çözmektedir ve emperyalizm bu ülkeyi dünya pazarlarına bağlamak için kapitalizmi ne ölçüde geliştirmektedir? Ve bu iki sorunun üzerinden diğer değişkenler: Emperyalizmin uluslaşma sürecindeki işlevi nedir? Emperyalizmin hukuki ve siyasal anlamda bir demokratikleşme (burjuva demokratik devrimi ve idareleri) sürecindeki işlevi nedir? Emperyalizmin kültürel anlamda (Asya Tipi olarak da nitelense, son tahlilde) feodal özellikler taşıyan bir toplumda kapitalizmin kültürünü inşa etmedeki işlevi

nedir? Ve emperyalizmin modern öncesi k.aktare sahip bir eğitim sistemini değiştirme ve kapitalistleştirmedeki işlevi nedir? Ve bunların karşılıklı bağlantılan nelerdir?

Herhalde yukarıdaki soruların kapsamlı cevaplarını burada vermek mümkün olmasa gerek. Ancak temel iki sorun karşısındaki tutumumuzu özetlerssek; diğer sorular hakkında ve eğitimle ilişkileniş meselesi hakkında bir tutum belirlemek için ipuçlarına sahip olabiliriz.

Birincisi, emperyalizm girdiği ülkede feodaliteyi çözerken (feodaliteyi sadece ekonomik anlamda değil, bir bütün sosyal ve tarihsel bir olgu olarak kullanıyorum), ikincisi, yerine kapitalizmi inşa ederken saf bir tutum içerisinde değildir. Bu çözüme ve yeniden yapmayı ancak kendi çıkar ve gereksinimleri doğrultusunda ele alır. Bunun da pratik anlamı şudur: Feodaliteyi çözerken ikirciklenme, ülkedeki feodal kökenli sosyal ve ekonomik sınıflarla bir uzlaş; kapitalizmi yaratırken de kendisine bağımlı bir kapitalizm, bütün sosyal göndermeleri birlikte kendine özgü bir kapitalizm...

Çözümlemede metodoloji açısından asgari ayrımlara sahip olmamak elimizi kolumuzu bağlar. Diyalektik-maddeci bir tahlilin asgari ayrımları Mao tarafından şöyle özetlenmiştir: "*maddenin çeşitli hareket biçimlerindeki çelişki, her gelişme sürecindeki çeşitli hareket biçimlerindeki çelişki, her gelişme sürecindeki çelişkinin her aşaması, gelişmenin her sürecinin çeşitli aşamalarındaki çelişki ve gelişmenin çeşitli aşamalarındaki çelişkinin her görünüşü*" (Mao, 1992, s. 44). Şöyle bir analogi mümkündür: "Maddenin çeşitli hareket biçimleri arasındaki çelişki": üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki; "her gelişme sürecindeki çeşitli hareket biçimleri arasındaki çelişki": modern öncesi çelişkiler ve modern sonrası çelişki (emeğin toplumsal ve örgütlü niteliği ile mülkiyetin bireysel ve dağılımın anarşik niteliği arasında-

ki çelişki; yani emek-sermaye çelişki-
si); "her gelişme sürecindeki çelişki-
nin her aşaması": serbest rekabetçi dö-
nem kapitalizmi ve emperyalizm; "ge-
leşmenin her sürecinin çeşitli aşamala-
rındaki çelişki": emek-sermaye çeliş-
kisi, ezilen halklar ve uluslar ile em-
peryalizm arasındaki çelişki ve em-
peryalistlerin kendi aralarındaki çeliş-
ki; "gelişmenin çeşitli aşamalarındaki
çelişkinin her görünüşü": bu üç temel
çelişkinin günlük hayatta ve sosyal şe-
killenişin herhangi bir örneklerindeki
görünümü (Arjantin'deki sosyal patla-
ma, Kürt Ulusal Sorunu, grevler,
vs.)... Elbette böylesi bir metodoloji
ve benzetme, sorunları basitleştirmeden
ziyade anlamak için yapılır. Yoksa
sorunu basitleştirmek çoğu kez grifi
olanı görmemek ve yanlış yapmak an-
lamına gelir. Ancak bu metodoloji bi-
ze nerede ve ne zaman kavramlaştır-
malara ihtiyaç duyacağımızı da göste-
rir. Kavramlar elbette meseleleri anla-
mamıza, yani soyutlamamıza, yardım-
cı olmaları için vardılar.

Yukarıdaki yöntemsel ayrım bu
durumda bize Türkiye'deki ya da daha
genel olarak kapitalizmle emperyalizm
çağında tanışmış ülkelerdeki
ekonomik ve sosyal gerçekliği farklı
bir kavramlaştırma ile ele almamız
hakkını verir. Kaypakmaya, bu kavra-
ma yarı-feodal, yarı-sömürge şeklinde
kullanır. Elbette bahsedilen şey ne ka-
tıksız bir feodalizmdir; ne de katıksız
bir kapitalizm. Yine elbette bahsedilen
şey bu çelişkinin temelini emek-ser-
maye çelişkisi olmadığı da değildir.
Gerek yukarıdaki yöntem açısından
gerekse de basit ve yüzeysel bir yo-
rum açısından: kim emperyalizmin
girdiği ülkelere emek-sermaye çeliş-
kisini taşımayacağından bahsedebilir?
(Yukarıdaki metodolojide emek-ser-
maye çelişkisinin ikinci ayrımında, bu-
nun üzerinden gelişen ona bağlı çeliş-
kilerin (yine onunla birlikte) ancak
dördüncü ayrımında çözümlendiğine
dikkat çekiyoruz). Yarı-feodal kavra-
mının amacı emek-sermaye çelişkisini
gizlemek değil; bunun temel çelişki

olmasıyla birlikte görünümünü, baş
çelişki şeklinde kendini ortaya koyma
biçimini ortaya çıkarmaktır. Onun tem-
mel bir çelişki olmasından hareketle
böylesi bir ayırma ve kavrama gerek
olmadığını iddia edenler çıkabilir. An-
cak bu çıkışın yönetsel olarak fakir,
lafazan ve soyutlamanın (teorinin) ge-
ri-somutlama biçiminde (pratik) uy-
gulamaya geçtiğinde de yetersiz ve
yanlış olacağını söylemeye gerek var-
madır? Çok basit bir soru olarak; em-
peryalizm ile serbest rekabetçi dönem
kapitalizmi arasında da temel çelişki
bağlamında bir ayrım yokken neden
böylesi bir ayırma, iki farklı söyleme
ve kavramlaşmaya ihtiyaç duyul-
maktadır da, mesele Türkiye'deki baş
çelişkinin çözümlenmesi olunca bun-
dan uzak durulmaktadır? Sorun, "öz,
nitelik ve nicelik" kavramlarının diya-
lektik-maddeci tahlil yöntemi içerisin-
deki yerlerini belirleyebilmek ve bun-
ları çelişkiyi (olguyu, şeyi) ortaya
koymada kullanabilmektedir. Türki-
ye'nin kapitalizmle ilişkilenişinde tem-
mel sorunsal olan emperyalizm, kapi-
talizmden öz olarak mı, nitel olarak
mı, yoksa nicel olarak mı ayrılır? Bu
soru sorulursa Türkiye'nin sosyal ve
ekonomik yapısı hakkında kullanılan
yarı-feodal, yarı-sömürge kavramının
yöntemsel gerekliliği de netleşmiş
olur ve bu kavramlaşmaların kapi-
talizmi gizlemek, yok görmek ya da
önemsizleştirmek anlamına gelmediği
anlaşılmış olur.

Buraya kadar meselenin yöntem-
sel ve teorik kısmıdır. Bunun Türki-
ye'deki sosyal ve ekonomik süreçler
ve şekilleniş açısından izleri buluna-
maz mı? Hayır, bu hiç de zor değildir;
bilakis teorinin çıkış noktasıdır. Söz-
gelimi Türkiye'deki kapitalist sanayi
işletmelerin gelişimi ve bugünkü ko-
numları incelenebilir. Bu anlamda
montaj sanayi ve ağır sanayi ayrımla-
rıyla; hangi sektörde neden öylesi bir
gelişim olduğu ortaya konabilir. Tar-
ımda ne olup ne bittiğine ve köylülü-
ğün nasıl bir dönüşüm süreci içerisin-
de olduğuna bakılabilir. Uluslaşma

meselesine (gerek Türk uluslaşması,
gerekse de Kürt Ulusal Sorunu çerçe-
vesinden) bakılabilir. Bir kadın soru-
nu, dinin konumuna ilişkin bir incele-
me de mümkündür. Türkiye'de huku-
kun evrimi, kültürel değişim, sanatın
evrimi, bizzat devletin evrimi, vs. ve
bir yığın diğer sosyal değişkenlerin
hepsi irdelenebilir. İddiamız odur ki
bu kapsamda dahi Türkiye'nin kapi-
talizmle ilişkilenişi sorunsalına dair elde
edilecek bulgular, yukarıda ortaya
koyduğumuz çerçeveyi tamamlar ve
onu doğrularlar.

Türkiye'deki okul eğitiminin, tek-
nik eğitimin ve teknik üniversitelerin
yukarıdaki paradigmanın bir parçası
olup olmadığı ise bu yazının konusudur.

Okul eğitiminin yaygınlığı açısın-
dan açık bir gösterge olan okullaşma
oranları, Türkiye ile Batı Avrupa ve
ABD'yi bu açıdan kıyaslayamayaca-
ğımızı ortaya koymaktadır. Okul eğiti-
mi içi nitel olgular olarak; eğitimin ne
ölçüde demokratik bir karakter göster-
diği, öğretmenlerin yetkinliği, okul
yönetimi anlayışı, disiplin anlayışı ve
uygulamaları, eğitimde cinsiyetçilik,
eğitim eşitsizliği, etnik ve bölgesel ay-
rımalar, bizzat eğitimin bilimsellik de-
recesi, bütçeden eğitime ayrılan pay,
vs. hesaba katıldığında; Türkiye'deki
tablonun modern bir okul eğitiminin
çok altında olduğu ortaya çıkar. Kuş-
kusuz bu göstergelerin her birisi ayrı
ve zahmetli incelemelerle ortaya ko-
nabilir; ancak okur genel ve yüzeysel
bir bakış açısıyla dahi, bahsi geçen
göstergeler açısından, Türkiye'nin
modern kapitalist-emperyalist ülkelerle
ve bu ülkelerin toplumlarıyla kıyas-
lanamayacağına; ve fakat pre-modern
ülkelerle ve bu ülkelerin toplumlarıyla
karşılaştırılabileceğini çıkarsayabilir.
Eğitim alanında atılan (başından beri)
her adım, emperyalizmin yönelimiyle,
gereksinimleriyle örtüşürken; gerçek-
ten ulusal bir kapitalist gelişmenin ya-
şandığını iddia etmek güçtür.

-DEVAM EDECEK-

TÜRKİYE'DE EĞİTİM EŞİTSİZLİĞİ

Lima Bildirgesi'nde "Eğitim, insan kişiliğinin ve onurunun tam gelişimini sağlamaya yöneliktir; ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve barışa duyulan saygıyı pekiştirir. Eğitim tüm insanların özgür, eşitlikçi bir toplumun kurulmasına etkin bir biçimde katılmalarını sağlar ve tüm uluslar, tüm dini ve etnik gruplar ile tüm ırklar arasında anlayışı, hoşgörü ve dostluğu geliştirir." denmektedir. Eğitimin amacı, insanlığın insanlığını aramasıdır. Fakat ortada bir gerçek var ki gelişmiş ülkelerde eğitim hakkının kitleleri yanlış bir şekilde kapsadığı, az gelişmiş ülkelerde ise nüfusun çoğunu kapsamadığıdır. Uluslararası Eğitim Bürosu'nun "Varolmayı Öğrenmek" adlı raporuna göre, dünyada okullaşma oranı çağ nüfusunun % 30 - 40'ıdır.

19. yüzyılda varolan sosyal sınıflaşmanın devamı öngörülerek, eğitim değişim gerektiren bir kurum olarak değil, düzeni koruyan bir kurum olarak kullanılmıştır. Alt tabakadan insanlar uygulamaya dönük mesleki teknik eğitim kurumlarında yer alırken, zengin sınıflara kuramsal eğitim uygun görülmüştür. Eğitimde fırsat eşitliği ilk kez İngiltere'de İşçi Partisi tarafından ele alınmıştır. Zaman içerisinde zorunlu eğitime gidilerek bu eşitsizlik kısmen giderilme çabasına girilmişse

de bu eşitsizlik günümüzde de sürmektedir.

Az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de ise, eğitim eşitsizliği farklı şekillerde baş göstermektedir. Bunları şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

- a) Ekonomik ve Kültürel Etkenler
- b) Kent - Kırsal Farklılığı
- c) Etnisite, Dil ve Din Ayrımı
- d) Cinsiyetçilik

a) Ekonomik ve Kültürel Etkenler

Eğitim eşitsizliğinin en önemli belirleyenlerinden birisi, ailenin sosyal ve ekonomik statüsüdür. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 'nin verilerine göre ülkemizde okula devam edemeyen 12 ve daha yukarı yaş nüfusunun % 47,7'si ekonomik nedenlerle eğitimine son vermiştir. Bu rakam ailenin ekonomik statüsünün (zenginliği ya da fakirliği, hangi ekonomik sınıfa tabi olduğu) eğitim üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça çarpıcıdır. Dolayısıyla eğitim eşitsizliğinin en önemli belirleyenlerinden bir tanesinin, bizzat gelir dağılımındaki eşitsizlik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik imkanların kısıtlılığı, çocuğun okula devamını dahi (eğitim olanaklarından ne ölçüde yararlandığını, kalitesini, araç-gereç olanaklarını, öğretmen ve derslik olanaklarını, vs. geçiniz; bizzat eği-

timden) engelleyen en önemli faktördür.

Oğullar/kızlar, ebeveynleriyle aynı mesleki kategori içerisinde yer almaya eğilimlidirler. Alt tabakadan bir birey, yukarı doğru hareketlese de eğitim bu anlamıyla daha meritokratik bir yapıyı ifade etse bile, bu birey üst tabakadan bir bireye göre kariyerine daha aşağıdan başlar. Bu nedenle, eğitimin meritokrasinin olanaklarını ne derecede artırdığı, halen tartışılır bir konudur. Göstergeler, alt tabakalardan gelen bireylerin üst tabakalara geçebilme olasılığında bir düşme eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Coleman'ın yayımladığı ve eğitim çevrelerinde büyük bir alt üst oluşa ve karamsarlığa yol açan rapora göre; alt tabakalardan gelen çocukların eğitim gördükleri okullardaki eğitim araçlarını üst tabakalardan gelenlerle aynı seviyeye çekmek (aynı araç-gereçler, aynı bilgi düzeyindeki öğretmenler, hatta aynı okullar, vs.), eğitimde eşitsizliği azaltan bir etken olamamaktadır.

Eğitim sistemi ve onu belirleyen bir bütün ekonomik ve sosyal sistemin doğrudan bir sonucu olan bu durum, çocuğun yetişmedeki psikolojik ve sosyal durumu ve edinimleriyle birlikte daha da katmerlenmektedir. Bu noktada kültürel sermayesi olan ebeveynlerin çocuklarıyla, böyle bir sermayesi olmayan ebeveynlerin çocukları arasında

açık bir eşitsizlik vardır. Entelektüel bir ailenin çocuğu, aile içerisinde sosyal ve psikolojik açılarından, okuldaki eğitime bir çeşit hazırlık evresinden geçmektedir. Onlar, okul yaşantısını kolaylaştıracak birçok temel bilgi ve davranışları aile içerisinde edinirler ve daha üstün ifade ve bilgi aracını kullanma yeteneğine erişmiş okurlar.

Tüm bu özellikler, Türkiye'deki eğitim sisteminde ekonomik ve kültürel etkenlerden kaynaklı eşitsizliklerin, Türkiye'deki ekonomik ve kültürel eşitsizliklerin daha da açık ve büyük olmasından dolayı, daha bariz görülmesi sonucunu doğurmaktadır.

Özellikle lise dönemindeki okul çeşitliliğinin, eğitimdeki eşitsizlikle olan bağı bu yaklaşımla daha anlaşılır kılınabilir. Daha üst düzey eğitim olanaklarından yararlanabilmek için, öncelikle de üniversitede okuyabilmek için, seçilim liseye girişle olmaktadır. Fen Liseleri, Anadolu Liseleri, kolejler, vs. ile diğer normal liseler arasında eğitim olanakları açısından, özellikle de üniversiteye giriş sınavındaki başarı oranları açısından büyük farklar vardır. Fen Liseleri, Anadolu Liseleri ve kolejler, üst ve orta-üst tabakadan çocukların okudukları okullar olmaları, normal liselerinse, orta ve orta-alt tabakadan çocukların okudukları okullar olmaları itibarıyla, eğitimdeki bu eşitsizliğin ekonomik kökenleri hakkında bize ipucu vermektedirler. Alt tabakalar hakkında ise zaten pek söylenecek söz yoktur. Türkiye'deki liseleşme oranları, alt tabakaların vahim durumunu gözler önüne sermektedir.

Yine dershanecilik sistemi de bu tabloya eklenebilir. Elde edilecek sonuçlar, eğitim eşitsizliğinin ailenin ekonomik durumuyla alakalı olduğu tezini doğrular niteliktedir. Dershanecilik sektörünün büyük cirosu, dershaneye gidemeyen öğren-

cilerin üniversiteyi kazanabilme oranlarındaki ciddi düşüşle birlikte ele alındığında, adeta parası olmayanın okuma hakkı da elinden alınmış izlenimi vermektedir.

b) Kent - Kırsal Farklılığı

Türkiye, kent ve kırsal toplumları olarak iki şekilde incelenebilir. Uygulanan politika, ekonomik ve toplumsal yapı bakımından farklı olan kent ve kırsal arasında, eğitimden yararlanma olanakları anlamında da açık bir dengesizlik doğurmaktadır. DİE verilerine göre; kentsel nüfusun %11,6'sı okuma-yazma bilmiyorken, bu oran kırsal nüfusta % 24'e çıkmaktadır.

Köy nüfusunun yetersizliğinden birçok köyde hala okul yoktur. Okul ihtiyacı ancak nahiyeye ve ilçelerdeki ortak okullarla karşılanmaktadır. Okulun uzak olmasından ve doğal şartlardan kaynaklı olarak çocuklar okula ulaşım sorunu yaşamaktadırlar. Köyde (eğer varsa) öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, şehirdekinden daha fazla ve gönderilen öğretmenin statüsü (deneyim, vekil öğretmen olması, vs.) düşüktür. Ayrıca, kırsaldaki okullarda eğitim için gerekli araçlar yeterince karşılanamamaktadır. Bu da eğitimin kalitesi açısından açık bir eşitsizliği ifade etmektedir.

Bir diğer etken ise, kırsal kesimde çocuğun işgücüne ihtiyaç duyulmasıdır. Çocuklar, tarlada ailesiyle beraber ya kendi tarlalarında ya ücret karşılığında işlerde ya da ev işlerinde çalıştırılmaktadır.

Yine kırsal yaşayan insanların, şehirde yaşayanlara göre, sosyal bir özellik olarak daha muhafazakar olmaları, onların çocuklarını okula göndermeme ya da daha az oranda gönderme gibi bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Bu da kırsaldaki çocuklarla, kentteki çocuklar arasında bir eşitsizliği ortaya koyar.

Kırsal bölgelerdeki liselerden üniversiteyi kazanan çocukların sa-

yısı, ekonomik etkenlerle birlikte kır-kent farklılığından doğan ayrımların bir sonucu olarak, parmakla sayılacak kadar azdır. Genel olarak okullaşma oranları da (liseleşme, vs.), genç nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşmasına rağmen, kır-kent farklılığının eğitim eşitsizliğinde de bir sapmaya yol açtığı açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

c) Etnisite, Dil ve Din Ayrımı

Türkiye'nin farklı il ve bölgelerine dağılmış birçok farklı etnik grup vardır. Bu grupları, en kolay yoldan, konuştukları dil ile ayırmak mümkündür. Bunların bir kısmı zamanla Türkçe eğitime uyum göstermiştir. Ancak resmi rakamlara göre dahi, Türkiye'de anadil olarak Türkçe dışında bir dil kullanan 3 milyon civarında bir nüfus vardır. Elbette gerçek rakamın bunun çok ötesinde olduğu da belirtilmelidir.

Bu nüfusun yoğunlaştığı bölgeler esas olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Bu bölge insanların ortalama % 75'i Kürt'tür. Anadil olarak Kürtçe konuşan bu insanların önemli bir bölümü Türkçe ile ancak ilköğretimde tanışmaktadır. Bugün İngilizce eğitim veren üniversitelerin öğrencilerinde dahi ciddi düzeylerde algılama sorunu yaşanırken, 7 yaşındaki çocukların normal şekilde Türkçe öğrenmeleri ve eğitsel, sosyal, kültürel edinimlerini bu dil aracılığıyla gerçekleştirmeleri beklenmektedir.

Eğitim ayrıca şoven bazı özellikler göstermekte ve çocukların yaşadıkları çevreyi dışlar nitelikte verilmektedir. Lozan Antlaşması'nın 41. Maddesi'ne göre; azınlıklara ilköğretimi kendi dillerinde yapabileme hakkı tanınmış; ancak bunun pratik bir değeri olmadığı gibi (birkaç Ermeni ve Rum özel okulu dışında), Kürtler bu haktan mahrum bırakılmıştır. Bu nedenlere

dayanarak etnik kökene dayalı bir eğitim eşitsizliğinden bahsetmek, hiç de gerçeklerden uzak bir yorum olmaz.

Bir de din kökenli bir ayrımdan yeterli düzeyde veri olmasa da bahsetmek mümkündür. İslamın sünni mezhepsel inancını karşılayacak şekilde ilköğretim ve liselerde zorunlu din eğitimi dersleri mevcuttur. Bu, diğer mezhepsel inanıştaki insanlar ve onların çocukları için rencide edici bir durumdur. Evinde ve okulda farklı iki inanış içerisinde şekillenen bu çocuklar, din eğitimi konusunda, açık bir eşitsizlikle yüz yüze bırakılmışlardır.

Öte yandan, eğitim olanaklarından eşit ölçüde yararlandırılmalarına karşın, hatta bu konuda sünni mezhepsel inanıştan insanlara oranla, okullaşma oranının daha yüksek olduğu alevi mezhepsel inanıştaki insanlar, eğitim sonrası meslek edinimlerinde daha alt tabaka ve mesleklerle yüz yüze bırakılmışlardır. Bu durum, ayrı bir inceleme konusu olabileceği gibi, konuya ait net verilerin olmadığı da not düşülmelidir. Ancak eğitim olanaklarından eşit şekilde yararlandırılırken mesleki ayrımlarda ve sosyal statüde ikinci sınıf olmanın, her ne kadar tam olarak eğitim eşitsizliğini destekleyen bir durum olmasa da sosyal yaşama ve bunun içinde yeniden üretilen eğitim kurumuna bazı göndergelerinin olduğu açıktır.

d) Cinsiyetçilik

"Kadın-erkek ayrımı gözetmemek demek; cinsiyetine bakmaksızın kişinin doğal yeteneklerinin ve bilgisinin hem kendi, hem de toplum yaranna geliştirilmesi için olanak sağlamaktır" diyor Sevim Tunç. Ancak, çocuğun yetenekleri ta doğarken cinsiyetine göre sınırlandırılmaktadır. Kadının yaşamdaki rolü, çocukluğunda evcilik oyunuyla başlayıp süregitmektedir.

Kadın tüm dünyada ikinci sınıftan, Türkiye'de, feodal kültürel şekillenmenin baskınlığından kaynaklı olarak daha da aşağılanmaktadır. Çok övülen kemalist reformlar ise, kadını sadece Avrupalılaştırma ve modernleşmenin bir sembolü olarak görmüş ve kadını yine iyi bir eş ve anne olarak tanımlamıştır. Bu reformların kısıtlayıcı etkileri halen yaşamsallığını korumaktadır.

Kız çocukları hala örf-adetler ve toplumun kültürel şekillenmesi yüzünden eğitim dışına itilmektedir. DİE'nin verilerine göre; erkek nüfusun % 7'si okuma-yazma bilmezken; kadın nüfusun % 24'ü okur-yazar değildir. Bu fark, yüksek öğrenime kadar ve ondan sonra da devam etmektedir. Yine bu verilere göre Türkiye'de yüksek öğrenime devam edenlerin % 62'si erkekken, % 38'i kadındır.

Bunların yanı sıra, açılan mesleki kız okullarında ise, teknik eğitimle üretim güçlerini geliştirmek yerine, daha iyi bir ev kadını yetiştirme amacı güdülmüştür. Hatta kadının mesleği (öğretmenlik, sağlık hizmetleri, vs.) bile belirlenmiştir. Açıkça görülüyor ki kadın ve erkek eğitimde eşit fırsat ve olanaklara sahip değildir.

Sonuç

Bu çalışmada eğitim eşitsizliği ve bunun Türkiye'deki izdüşümü ortaya konmaya çalışıldı. Elbette ki bu konu bu kadarla sınırlanamayacak derecede geniştir. Burada ancak bir özet ya da bir bakış açısı geliştirilmeye çaba harcanmıştır. Eğitimde eşitsizliği koşullayan yukarıda kısaca açtığımız dört temel unsur, ayrı ayrı araştırmaların konusudur. Yine bu dört temel unsur arasında da dolaysız ilişkiler vardır. Eğitimde eşitsizlik, ancak bu dört temel unsurun karşılıklı bağları ve yine burada değinilmeyen bir takım değişkenlerle bağları ortaya konularak gerçek anlamda incele-

nebilir ve anlaşılabilir.

Yine çözüm önermek ve eğitimde eşitsizliğin yarattığı sonuçları çözümlenmek de bu yazıyı aşan bir konudur. Ancak, eğitimin önemli bir sosyal değişken olduğu ve sosyal çözümlenmelerde bu alandaki sorunlar ve onların sonuçları gözardı edilerek doğru sonuçlara ulaşılamayacağı bilinmelidir.

Bir de belki söylemeye gerek yok ama, bu yazıda "eğitim eşitsizliği" kavramı esasen, eğitim olanaklarından yararlandırılma ve fırsat eşitsizliği çerçevesinde ele alındı. Hiç şüphe yok ki kavrama, hangi biçim altında olursa olsun, her pedagojik pratiğin bir iktidar ilişkisini, bir iktidar talebini, bir iktidarın meşrulaştırılmadığını, üretimini ve yeniden üretimini göstermesinden hareketle, çok daha farklı açılardan da yaklaşılabilir.

Ortada bir gerçek varsa o da eğitimin ideolojinin kendini yeniden üretmesinde ve bireyleri etrafında kenetlenmesinde önemli bir araç olarak kullanıldığıdır. Varolan toplumsal gerçekliğimizdeki hakim ideolojinin, eğitimde olanak ve fırsat eşitliğini yaratması demek, onun kendini reddi demektir.

Kaynaklar:

1) Erdoğan İ., Avrupa Birliği'ne Üyelik ve Eğitimde Ulusal Karakterin Yitirilişi: Egemenlik ve Mücadele Alanları, 2001, Eğitim Der-gisi.htm.

2) Lombardi F., Antonio Gramsci'nin Marksist Pedagojisi, 2000, Ütopya Yayınları.

3) Tunç S., Türkiye'de Eğitim Eşitliğini Engelleyen Etkenler, 1967, AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.

4) Yıldırım G., Değişen Dünyada Eğitimimiz: Olgular, Seçenekler, 1999, X Yayınları. Ocak-2002

VİRAJ VE ŞARAMPOL

Üretimin toplumsal örgütlenmesinin biçimi, sınıfların birbirine göre olan konumu, sınıf iktidarının zor aracı olan devlet aygıtının biçimi, üst yapı unsurlarından eğitim politikasını da belirlemektedir. Toplumsal-ekonomik yapının üniversitelere biçtiği misyon, üniversitenin bir ayrıcalık unsuru olarak toplumda kabul görmesine ve varılacak bir hedef olarak seçilmesine sebep olmaktadır. *"Yüzyıllardır şehri köyden kopararak, sanayi kollarını ve meslekleri birbirinden ayırıp, uzmanlaşmayı ve uzmanları, basmakalıp ve mekanik düşüncüyü yaratarak, zamanımızda en yüksek aşamasına dönmüş iş bölümü, insan toplumunda derin hiyerarşiler yaratmıştır. Bir yandan kol emeğinin aşağılanması, diğer yandan kafa emeğinin yarattığı ayrıcalıklar bunu izledi."*¹ Kafa emeği ile kol emeği arasındaki kutuplaşmayı daha da artıran toplumsal işbölümü, üniversiteli olmayı cazip hale getirmekte-her ne kadar bugün üniversite mezunları diplomalı işsizler ordusuna katılsa da öğrenci gençlik için çekiciliği devam etmektedir- ve üniversite öncesi hazırlığı da bir yarışa dönüşmektedir. Öyle ki bir sonraki sayfada yer alan, bir dershane-

nin hazırladığı ÖSS deneme sınavı kitapçığının kapağındaki fotoğraf, yüzlerce kelimenin bir araya gelip anlatmak istediğini tek başına anlatabiliyor. Şarampole yuvarlanmanın da(!), virajı dönüp yola devam etmenin de(!) var olduğu bu fotoğraf Türkiye'deki eğitim sisteminin nasıl bir yarışa dönüştüğünü çok iyi anlatıyor.

Materyalizmin temel kanunlarından "maddenin bilinci belirlemesi" ilkesinden yola çıkarak, nasıl ki "Küçük burjuva ideolojisinin kaynağını, küçük çaplı üretim oluşturuyor." diyebiliyorsak, kişisel çıkarların birbiriyle yarıştığı sosyal ilişkileri de üretimin örgütlenme biçimi oluşturuyor diyebiliriz. Ezen-ezilen, sömüren-sömürülen temelindeki bir toplumsal-ekonomik yapı var oldukça, bu çürümüş yapının düşünsel alanda da yansımalarının olması kaçınılmazdır. Bireycilik, bencillik ve çıkarıcılık üzerine kurulu düşünce yapısının egemen olduğu eğitim politikası, bunu da bir sektör haline getirerek dershanelere bu yarışın belirleyicilerinden biri olma misyonunu biçiyor. Lise ders müfredatının ÖSS ile örtüşmemesi -ki bu ÖSS içeriğinin gereksiz birçok bilgiyle dolu olduğu gerçekliğini değiştirmez- dershaneleri üniversiteyi kazanmanın olmazsa olmazı yap-

makta ve dershanelerde kişinin "hayatına yön verecek" olan üç saatlik sınav süresinde en yüksek performansı göstermesinin eğitimi yapılmaktadır. Milyarları bulan bir bedel ödenerek, bu yarışta bir adım önde olma avantajını sağlayan dershanelerin kime hizmet ettiği ortadadır: Parası olana!

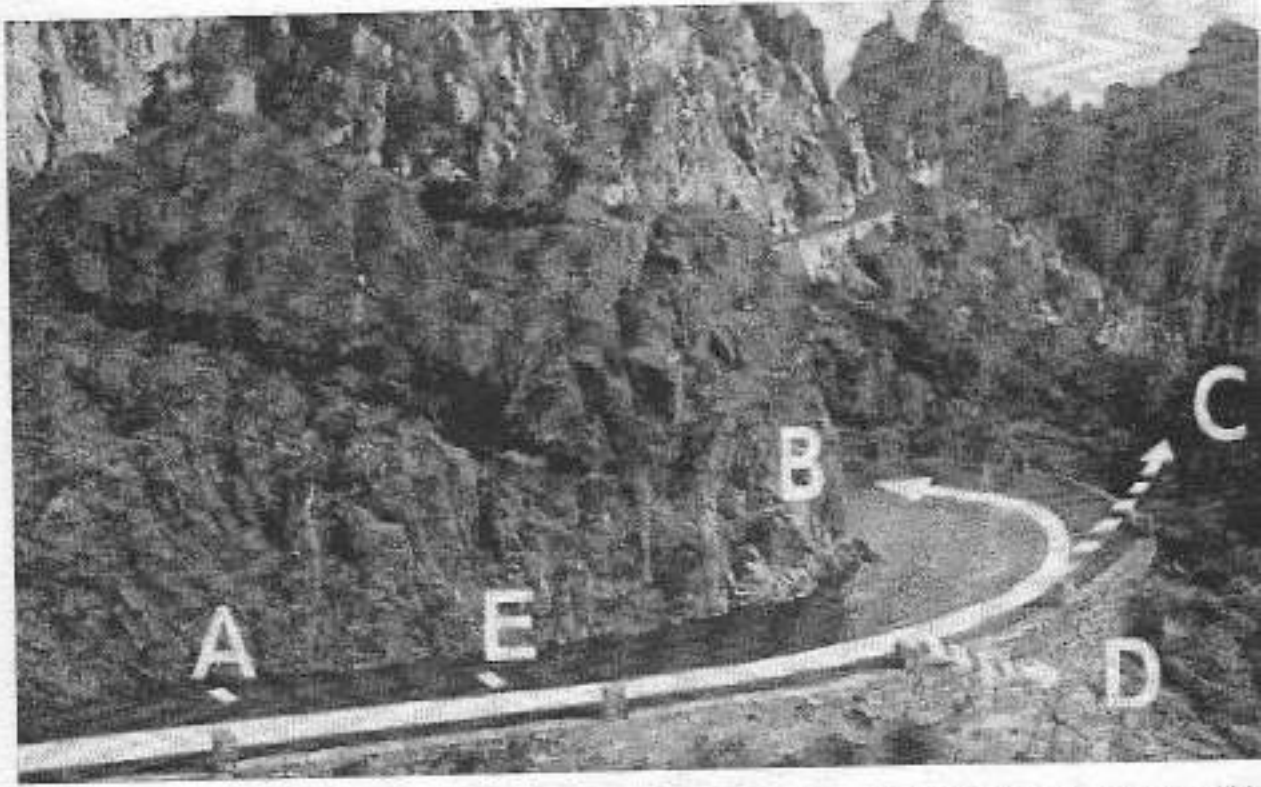
Bütün geleceğinin üniversiteyi kazanmak veya kazanmamak arasında belirleneceğine inanan/inandırılan öğrenci, sınavının kötü geçmesiyle psikolojik bir çöküntü içerisine girmekte, hatta geçmişte birçok kez rastlandığı gibi intihara kadar varmaktadır. Toplumda genel kabul gören değerlerin bireye kabullendirilmesi ve bu değerlere ulaşamadığında yaşamın anlamsız kılması, sosyal ilişkilerin belirleyiciliğini ortaya koymaktadır. Toplumda kafa emeğinin gördüğü saygınlığın had safhada olması, kişiyi, sahip olacağı toplumsal statünün çekiciliğine kaptırmasına ve kendisinin merkezde olduğu düşünce yapısı, kişisel çıkarları toplumsal çıkarlardan üstün tutmasına ve yaşamın her alanında bir yarışın içerisinde olmasına sebep olmaktadır.

Neresinden bakılırsa bakılsın, sistem kişiliğinin yaratılmasına ivme kazandıran eğitim politikası, kendisini en iyi ÖSS'de ifade edi-

yor. Bireyci insanın yaratılmasını hızlandıran, parası olanın okutulmasına, daha doğrusu parası kadar okutulmasına izin veren, üniversitenin, kişinin varlık koşulu olmasını sağlayan eğitim politikası ve onun toplumsal-ekonomik temelini oluşturan üretimin örgütlenmesinin biçimi; meselenin çok geniş bir ilişkiler ağının yalnızca eğitim

*bir psikolojisiyle, bir takım alışkanlıklarla, düşüncelerle şartlanırlar. Ya efendi, ya köledir, ya da küçük mülk sahibi, küçük memur, aydın, yani tek kelimeyle yalnız kendi rahatını düşünen ötesiyle hiç mi hiç ilgilenmeyen bir insan.*² Düşünsel anlamda sistemin nasıl kendini yeniden üreten tarzda bir düşünce

bilinçler kuşatılıp fethedildiğinde baskı karşısını doğurmaz. Tarih, yıllarca sürdürülen kimi devrimci mücadelelerin zor kullanarak bastırılmadığı halde, bilinçlerin bulanıklaştırılmasıyla, ideolojik tasfiyelerle bastırıldığına tanıklık eder. Sistemin ideolojik yapısına ayak uydurmayan insanların olması demek, sisteme karşı gelmekle aynı anla-

alanında kendisini gösteren bir parçası olduğunun ifadesidir.

Her toplumsal-ekonomik yapının insanlara kazandırdığı düşünce yapısını Lenin 1920'de Rusya Komünist Gençlik Birliği 3. Kongresi'nde yaptığı konuşmada şöyle ifade ediyor: *"Eski toplum şu ilkeye göre kurulmuştu: Ya soyarsın ya da başkaları seni soyar; ya birisi için çalışırsın ya da o senin için çalışır; ya köle sahibisin ya da kölesin... Böyle bir toplumda yetişen insanlar, daha beşikteyken belirli*

sistematığı oturttuğunu görüyoruz.

Tarihte defalarca doğruluğu kanıtlanmış bir söz vardır: "Hiçbir gücün yıkamayacağı barikat, bilinçlerde kurulu olmalıdır." Bu yüzden ki bilinçlerde yaratılmak istenen dejenerasyon kendini her alanda hissettirmektedir. Gerici, şoven, baskıcı ve anti-demokratik bir hiyerarşi ağındaki en "iyi" insan düşünmeyen, sorgulamayan ve birey olamayan insandır. Aksi haldeki insan ise; sistem için hep sorun olacaktır.

Baskının olduğu yerde karşıtının doğması kaçınılmazdır. Ancak

ma geleceğinden, sistemin eğitim kurumlarında güdülen politikaları kişiyi "iyi" insan haline getirecek kendisine yedeklemektedir.

Meseleye bu yönleriyle bakıldığında eğitim kurumlarının sistemin bekası için önemi anlaşılacaktır. Kendi sömürü düzeninin ihtiyaçlarını doğrultusundaki eğitim politikalarının yarıyla özdeşleşiyor olmaları bir tesadüf değil; düzenin, eğitim kurumlarında hayat bulmasıdır.

(1)Çin Kültür Devrimi Tarihi-Je Daubier,Unat Yayınları,sf12

(2)Proletarya Kültürü-V.I. Lenin,Yar Yayınları,sf 73

EZİLENLERİN PEDAGOJİSİ'NİN KISA DEĞERLENDİRMESİ

Ezilenlerin Pedagojisi, ezilenlerin yanında saf tutmuş, eylemleriyle de bu saflaşmadaki tarihsel misyonunu olanca mütevazılığı ile sürdürmeye çabalamış bir bilim insanının emeğidir...

Yazar, ezilenlerin ezenlerle olan çelişkilerinde açığa çıkmış bulunan ezme-ezilme ilişkisini "özgürleşme" sorunsalı çerçevesinde ortadan kaldırmanın metodolojisini sunmaktadır. Özgürleşme yolunda yapılacaklar içerisinde "içimizdeki ezen"i yok etmek için, neler yapmamız gerektiğinin de altını çizmektedir. Bunu yaparken de sınıflı toplumlarda aşağı sınıftan olanlara "yükselmeleri" için bir şans olarak verdikleri "eğitim" in kapitalizme özgü misyonunu da deşifre etmektedir. Her yıl milyonlarca kişinin üniversite kapılarına dayandığı ve üst sınıfa geçmek (ezme misyo-

nuna sahip olmak) için her şeyi (insanlığını bile) geriler-

de bırakarak adeta böcekleşmeye varan çabalar) yapan/yapacak olan yığınların bulunduğu ülkemizde, daha da ilgi çekici hale gelen Ezilenlerin Pedagojisi,

günlük hayatta karşılaştığımız kimi durumları daha da anlaşılır kılıyor. Örneğin, tıktık bir otobüste giderken, durakta araca binmeye çabalayan insanların, içeridekiler (dışarıdakilerle aynı sınıfa mensup insanlar) tarafından nasıl da istenilmeyen kişiler olarak görüldükleri ve şoföre yönelik "Bu kadar alınmaz ki kardeşim. Binmeyen de binmesin, ne yapalım." nidalarıyla yağmur ve soğuk altında bekleyen sınıfdışlarını düşman görmeleri ve onları o tıktık tıktık otobüslere mahkum edenlerin lüks otomobilleriyle yanı başlarından geçip gitmekte olmalarını görmezden gelmelerinin anlamı Freire'nin görüşleri ışığında berraklaşmaktadır. Ezilenlerin durumlarını kavramalarını özgürleşme için ilk adım olarak ortaya koyan yazar, "bilinçlilik" durumunda sorunların çözümüne daha da yaklaşılacağına ortaya koyuyor. Bir süreç olarak görülen özgürleşme (age s. 29) ezilenlerin pedagojisinin hümanizm ile birlikte iki temel özelliği olarak konulmaktadır (age s. 34). Mao Zedung'un önderlik ettiği Büyük Proleter Kül-

tür Devriminde kendisini açığa vuran bu anlayış, geniş halk yığınlarının seferber edilmesi yolunda kavranması gereken öğelerdendir.

Mao'nun "Gerçek kahraman kitlelerdir." sözü ile somutlanan "halka güven" Freire'nin kuramının (diyaloga dayalı eğitim) temel taşlarından biridir. "Bilinçlenme sonucu oluşan özgüven, teori ve pratiğin birlikteliğinin (praksis) yapılan eylem sırasında kavranması ve bir ileri noktaya taşınması, bu diyalogun halk tarafından sürdürülmesini kolaylaştırır." tespiti yapılmaktadır. Gerçekliğin, (tıpkı hayatın kavranışı gibi) değişmez, durağan olarak sunulduğu bir eğitim sisteminde, bilginin özellikle aydınlar tarafından ezme aracı olarak kullanıldığına altını çizen Freire, "bankacı eğitim kuramı" diye tanımladığı var olan eğitim modelinin öğretmen-öğrenci, öğretici-öğrenen çelişkilerinin aşılmasıyla alt edileceğinin işaretlerini vermektedir.

Var olan sistemi eleştiren Freire, "Bunun yerine, insanların dünyayla ilişkilerindeki problemleri tanımlamalarının pratiğini geçirmelidirler." (age s. 58) diyerek, bu alt etmenin nasıl olabileceğini ortaya koymaktadır. İnsanı "oluş sürecinde" kavrayarak insan doğasına ilişkin varsayımını da teori-pratik birlikteliğinin bir ürünü olarak betimlemektedir. Mao Zedung'un 1938 yılında "Komünistler, öğrenmede örnek olmalıdırlar. Her gün, halk yığınlarının öğretmeni, aynı zamanda halk yığınlarının öğrencisi olmalıdırlar." (Zedung M., 1992, s. 205) sözünde vurgulanan biçimiyle öğretmenin ve öğrenmenin iki karşıt süreç olarak değil, diyalektik olarak birbirlerini tamamlayan ve iki tarafın da

yeteneklerini, birikimlerini ortaya koymalarına imkan tanıyan, her iki tarafı da geliştiren ve temelinde insana saygı felsefesi olarak yorumlanabilecek hümanist felsefe bulunan bir yaklaşım sunulmaktadır.

Freire, bu yaklaşımı ile yetişkin eğitiminde var olan sorunların aşılabileceği yönünde tezler sunmaktadır. Sunulan bu tezler, yetişkin eğitimi alanı ile sınırlı kalmayıp, genel olarak tüm eğitime yeni bir bakış açısı oluşturmaktadır.

İnsan, tarihin hem öznesidir, hem nesnesidir biçiminde özetlenecek Marksist insan kavrayışı Freire'de yoğun olarak gözlenmektedir.

Kitabın özellikle dördüncü bölümünde değinilen "devrimci önderler" sorunu halkı dönüştürmek için yola çıkanların dikkatle okumaları gereken bir konudur. Antonio Gramsci'nin "Gelişme süreci bir aydın-yığın diyalektiğine bağlıdır; aydınlar tabakası nitelik ve nitelik bakımından gelişme gösterir. Fakat aydınlar tabakasının her yeni bir "genişlemeye" ve karmaşıklığa doğru atılımı, basit insanlar yığınının buna benzer bir hareketine bağlıdır." (A.Gramsci,1997.s31) biçiminde belirttiği yığın halk birlikteliğine vurgu vardır. Bu birlikteliğin nasıl olması gerektiği kitapta "Bilimsel ve hümanist devrimci önderler ise, halkın cehaleti mitine inanmazlar." (s. 112) cümlesi ile somutlanmıştır. Devrimci eylem kuramı içerisinde, "etkileşim" in vurgulandığını ve bu etkileşim (diyalog bn.) olmadığı zaman kuramın ezme durumunu muhafaza eden "ezen eylem kuramı"na yaklaşarak devrimci eylem kuramından uzaklaştığı savunulmaktadır.

Devrimci eylemin sürekliliği ya da başka deyişle devrim sonrasında da devrimi sürdürmenin zorunluluğu "Kültür devrimi, devrim iktidara gelmeden önce gerçekleştirilmesi gereken diyalogcu kültürel eylemin, zorunlu bir devamıdır." (s. 135) biçiminde vurgulanarak belirli ve hedeflenen dönüşümlerle yetinilmeyip, yeniden hedeflerin belirlenmesi "yaşam boyu öğrenme" olarak yorumlanabilir.

Kendisi için varlık olmasının ezenler tarafından çeşitli yollarla (boyun eğdirme, böl ve yönet, manipülasyon, kültürel istila, vb.) engellenen insanın, içerisinde büyük devrimci potansiyel taşıdığı kitabın geneline hakimdir.

"Tarihi yorumlamakla yetinmeyip, onu değiştirmek için yola çıkan militan bir entelektüelin" (F. Alpkaya, T. Demirer ve arkadaşları, 1999, s. 206) bu kitaptaki çabası çeşitli eleştirilere kendi içinde yanıt verirken (yazarın, idealizme yaklaşması veya lafazanlık yapması vb.) beraberinde okuyucunun da kendi yaşantısını kitaptaki bilgiler ışığında sorgulama ve tanıma imkanı vermesi bakımından ayrıca değerlidir...

KAYNAKLAR

Paulo Freire, Ezilenlerin Pedagojisi, 1998, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Gramsci Antonio, Hapishane Defterleri, 1997, Belge Yayınları, İstanbul.

Zedung Mao, Seçme Esorler cilt II, 1992, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Alpkaya F., Demirer T., Ercan F. ve arkadaşları, Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?, 1999, Ütopya-ÖES Ortak Yayını, Ankara.

BİLİNÇ;

TANIMI, EVRİMİ ve İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

BİLİNÇ:

Bilinci tanımlarken, onun iki farklı kullanımını göz önünde bulundurmalı; "kişinin kendi varlığına ve dış dünyaya karşı tüm anlama, algılama vb. süreçleri" anlamında ve bir de "şeylerin varlığına ilişkin zihinde beliren düşünce" anlamında. Biz tıbbın inceleme alanı olan, birincisiyle ilgileneceğiz.

Aklı, beynimizin varoluş şekli ve sonucudur. Bilincin tam tanımını yapamamak da onu bileşenlerine ayırıp bunları tanımlama yoluna gidiyoruz. Yine de bilinç, her zaman bileşenlerinin toplamından fazladır. Idealistler ve ruhçu "bilim adamları" bu eksikliği hep savlarını doğrulamak için kullanırlar, ancak beynin karmaşık işlevleri çözüldükçe onlar alan kaybediyor ve aklı, beynin fizyolojik faaliyetleri olarak tanımlamak kolaylaşıyor.

Amerikalı faydacı filozof ve fizyolog **William James**, kişinin kendisinin ve çevresinin farkında olmasını, bilinç olarak tanımlamıştır. Nörobiyolog **Steven Rose** ise aklın ve bilincin "*insanoğlunun ortaya çıkışı yolunda, bir dizi evrimsel değişim içerisinde gelişen özgün beynin yapılarının evriminin kaçınılmaz sonucu olduğunu*" söylemiştir. "*Bilinç, kendine özgü bir karmaşıklık düzeyinin ve beyne ait nöronların (insanda 100 milyar tane) ara-*

sındaki etkileşim derecesinin evriminin bir sonucudur. Bunun aldığı biçim, her bireyde, bireyin çevreyle ilişkisi içerisinde gelişimi tarafından değiştirilmiş olsa da durum budur." Her evrim basamağında, bir ilkel beyinden, (beynin omuriliğe uzanan kısmı, bunu beynin üst bölgelerine ileten orta beyin ve soğan-cık) kas hareketleriyle beraber yaşamsal birçok faaliyetten sorumlu olan ilkel beyincikten, bir de beyin kabuğuyla ve beyin yarımkürelerindeki diğer yapılardan bahsedilebilir. İlki, her evrim basamağında hemen hemen aynı derecede korunmuşken, beyin kabuğu farklı gelişmişlik seviyesindedir ve farklı düşünsel fonksiyonların üreticisidir. Beyin kabuğunun her bireyde, çevreyle farklı etkileşimi sebebiyle değişik oluşu, farklı davranış-karakter şekillerinin nedenidir. Beyin kabuğu, en çok insanda gelişmiştir. Düşünsel işlevler ancak bilinçli bireylerde görülür. Nöral (sinirsel) mekanizması tam anlaşılammışsa da algılama, düşünce ve dilin kullanımını gerektirir.

BİLİNCİN ÖGELERİ:

Beynin yüksek fonksiyonları, bilinçlilik durumu, öğrenme, konuşma yeteneği vb. öğeleri içerir. Bunların hepsi uyanıklık ve farkındalık adı verilen bilinç bileşenlerinin düzeylerine bağlı olarak yerine

getirilir.

A) UYANIKLIK: Uyanıklıktan sorumlu beyin bölgeleri; beyin sapı ve orta beyin talamus adlı yapısında bulunan getirici-götürücü yollarıdır. Uyarılar beyne bu yollardan gelir; beyinden organ ve/veya kaslara kimyasal madde yoğunlukları ve elektrik potansiyellerindeki değişimler şeklinde giderler. Yollar etraflarıyla yoğun iletişim halindedir ve bu iletişimin azlık-çokluğu organizmanın uyanıklık derecesini belirler.

Bahsedilen bölgeler insanda zarar görür veya kobaylardan deney amaçlı çıkarılırsa, kalıcı koma görülür, zihinsel etkinlikler durur, yaşam temel gereksinimlerin sürdürülmesine indirgenir, bilinçten söz edilemez.

B) FARKINDALIK: Beynin her iki yarısında, yine talamusu beyin kabuğuna ve bellek, duygu, dürtü bölümlerine bağlayan yollar "farkında olma" adı verilen olgudan sorumludur. Bireyin uyarılara cevap verebilme, çevresinden ve kendi durumundan etkilenebilme yetisine farkındalık denir. Uyanıklık ve farkındalık arasındaki fark, klinik vakalarda kendini gösterir.

Bitkisel hayat durumunda hasta uyku-uyanıklık ritimlerine sahiptir, beyinden gelen elektrikseldalgaların ölçümü (EEG) bunu gösterir.

Sağa sola bakabilen vakalar hiçbir şey algılayamaz, ağrılı uyarılara refleks düzeyi hariç, tepki vermezler. Çevresiyle bağı olmadığından, davranış oluşturamaz.

Çok çarpıcı bir diğer örnek; kişinin hastalığının ya da uğradığı işlev kaybının farkına varamaması demek olan anosognozi vakasıdır. Görme algısını beyin diğer bölümlerine bağlayan ilgili beyin yapılarının zedelenmesinde, kör bir kişinin görmediğinin farkına varamaması veya felçli birisinin felçli olduğunu kabul etmemesi, bunu anlayamaması gibi.

C) DUYULAR VE ALGI (DUYUM): Duyular bilinçli hale geçiş için önemlidir ve farkındalığı gerektirirler. Önemli (birincil) duyularımız görme, işitme koku, tat, dokunma ve denge-hareket duyuları olarak sınıflandırılır ve bunlar da kollara ayrılır. Algı, bahsedilen duylara ait özelleşmiş organların (göz, kulak) uyarılmasıyla beyin kabuğunun ilgili duysal alanlarında oluşan bilgilenme olayıdır. Her duysal alanın, bir de burada oluşan algıyı beyin diğer alanlarına götüreceği bağlantıları yapan yardımcı duysal alanları vardır. Bunlar, birbirleriyle bağlantılı olmayan duyu alanlarının bağdaştırılmasını sağlarlar ve hepsi bir merkezden geçen çift yönlü yollardır.

Mesela, ölü bir farenin kokusu ve görüntüsünü bu yollar sayesinde birleştirebiliriz.

Duyu sinirlerinin tahribatı durumunda, dış dünyaya ait verileri algılayamayız, dolayısıyla, o veriyle ilgili düşünce sürecini başlatamayız. Bilinçliliğe giden yol kesintiye uğramıştır.

D) DİKKAT: Beyin sapının belirli bölgelerinin, beyin kabuğuna yayılmış bir hareketlenme yaratarak, genel bir bilinçlenme yaratıldığını gördük. Ancak talamus (orta

beyinde) daha özel mekanizmalarla kabukta seçilmiş belli alanları uyarır, işte buna "dikkat" denir. Böylece kişiler duysal uyarıların istedikleri yönlerine yoğunlaşır, istemediklerini ilgi alanı dışına iterler. Tekrarlayan uyarılar, uyarana alışılması sonucu dikkati ortadan kaldırır.

Dikkatten sorumlu beyin bölgeleri zarar görürse, hasta zarar gören tarafın aksi taraftaki (beynin sağ tarafı genellikle sol, sol taraf ise genelde sağ tarafa sinirler gönderir) objeleri ihmal eder. Yine aksi taraftaki kas hareketleri düzensizdir; bazen tamamen yok olur.

E) BELLEK: Kim olduğumuz, nasıl yürüneceği, neyi-kimi sevip sevmeyeceğimiz vb. bireyselliğin temelini oluşturan bilgiler ve telefon numaraları, isimler vb. bilgiler sonradan kullanım için bir süre bekletilir, buna "bellek" denir. Duysal bellek, işlevsel ve uzun süreli (referans) bellekler hep ayrı sinirsel yapıları kullanırlar. Bilgi, duylar yoluyla geldiği noktada 1sn süre ile depolanıp hemen işleme sokulur (duysal bellek). Öğrenmeden hemen sonraki saniyelerde gelişen bellek, kısa süreli bellektir. Bu bellekte bilgiler saniyeler içinde söner ve bir defada en çok 7-9 bilgi saklanabilir. Telefon rehberindeki numarayı çevirene dek akılda tutmak buna örnektir. İkincil bellekte 30dk-3sa arası zamanda bilgiler yerleşir. Bilgiler dakikalardan yıllara kadar saklanabilir ancak anımsanması zordur ve unutulabilir. Uzun süreli bellek ise; bir önceki belleğe ait bilgilerin uzun süren sık tekrarı ile oluşur ve asla unutulmaz, üstelik sınırsızdır. Sözcükler, anlamlarına göre burada saklanır (işitildikleri gibi değil), görüntü, koku ve sesler de buradadır.

Kısa süreli bellekte, sadece nöronların anlık uyarı devreleri söz

konusu iken, uzun süreli bellekte, etkisi yıllarca süren kimyasallar devreye girer ve sinir hücreleri fiziksel, fonksiyonel ve kimyasal değişikliğe uğrar.

Mesela Wernicke-Korsakof sendromunda, besin eksikliği veya alkolizm sonucu B1 vitamini eksikliğine bağlı olarak, kalıcı diğer hasarların yanında bellek bölgelelerini tutan bir hasar söz konusudur. En belirgin semptomu kişinin belleğindeki boşlukları doldurmak üzere gerçekçi hikayeler uydurmasıdır.

Bellek bölgelerinin bazı hasarları, kişinin yeni hiçbir şey öğrenmemesiyle sonuçlanır. Bellek işlevi kayıptır, ancak hasta bilinçsiz diye nitelenemez. Hasta, bir dakika önce gördüğü insanı tanıyamaz, ancak eski belleği ile (uzun süreli) ilgili bilgiler korunmuştur, örneğin, eskiden uğraşmışsa dans edebilir veya oyun oynayabilir. Geçmiş bugüne bağlayamaz.

F) DÜRTÜLER: Dürtüler, davranışa enerji ve yön veren güçlerdir. Dürtüleri kapsayan bilinçli duygular, beyindeki karmaşık bir kimyasallar sistemine bağlıdır. Beynin bazı bölgeleri deneyimlere dayalı mizaç ve duygusal süreçleri ile ilgiliyken, bazıları (hipotalamus) hissi dürtü duyguların dışavurumunda ve davranış oluşumunda rol oynar.

Bazı bölgelerdeki beyin hasarlarında dürtüler oluşamaz. Dolayısıyla, hissi dışavurumları oluşturamazlar. Hastanın etine iğne batırırsa, canının yandığını fark edebilir, sorulursa bunu söyler, ancak buna ne hissi ne de duygusal bir tepki verebilir.

G) DÜŞÜNCE OLUŞTURMA: Kişi, uyanıklık durumunda, bilinçli farkındalığı dikkat ögesini kullanıp odaklayarak, duyu süreçleri sonucu algıladığı ya da

belleğinde mevcut olan bilgiyi, dürtülerin motivasyonu ile yönlendirip bir düşünce-davranış üretebilir. Bu olay beyin en karmaşık, en üst fonksiyonlarına karşılık gelir: öğrenme, problem çözme, dil fonksiyonu vb... Bu işten sorumlu ön beyin lobları, gelen bilgileri organize eder, davranışsal planlar kurar ve çıktılarını düzenleyip kro-

ve dürtülerden bağımsız bir bilincin, dolayısıyla aklın, olasılık dışı olduğunu kanıtlamış bulunmaktayız. Felsefi madde, (varlık, doğa) akıl (düşünce, bilinç) önceliği tartışmasına bilim, akıl olgusunun da maddi bir süreç olduğunu kanıtlayarak çözüm buluyor ve materyalizmi parlak bir şekilde doğruluyor.

nolojik sraya sokarlar.

Ön beyin loblarının değişik şekillerde zedelenmesi durumlarında, sosyal oto kontrol mekanizmaları kaybolabilir, dil fonksiyonu bozulabilir, öğrenme güçlükleri veya zamana ait sıralama yetisi silinebilir. Bütün bunlar sayısız akıl hastalığı ve davranış bozukluğunun belirtisi veya nedenleridir.

Tüm bu bilgiler (ve daha sayısız niceleri) dahi, bizlere davranış mekanizmalarını ve beyin nasıl düşünce ürettiğini tam olarak anlama fırsatı vermiyor. Çünkü, daha birçok şeyin başındayız. Yine de nörolojik bilimlerdeki ilerlemeler sonucu, salt akıl denen şeyin varlamayacağını; maddeden, duygu

ve dürtülerden bağımsız bir bilincin, dolayısıyla aklın, olasılık dışı olduğunu kanıtlamış bulunmaktayız. Felsefi madde, (varlık, doğa) akıl (düşünce, bilinç) önceliği tartışmasına bilim, akıl olgusunun da maddi bir süreç olduğunu kanıtlayarak çözüm buluyor ve materyalizmi parlak bir şekilde doğruluyor.

İlk evre başlangıçtan bilincin yitimine kadar sürer, yalnız duyumsal işlevler sonlanır. Böylece bilincin beyin en karmaşık işlevi olduğunu anlarız. Bu evrede büyük beyin (yani beyin kabuğu ve üst beyin) devre dışı kalır. İkinci evrede bilinçsiz içgüdülerimiz devreye girer; kendini koruma ve korku. Refleksler aşırılaşır, hasta

çırpırır. Bu evrede büyük beyin devre dışı kalması üzerine komutayı beyin sapı almıştır. Beyin sapı beyin eski kısımlarındandır; balık, amfibi ve sürüngenlerde de gelişmiştir. Daha eski ve basit olduğundan daha dirençlidir. Bu bölgede içgüdü ve kalıtsal tepkime merkezleri vardır. Üçüncü, evrede ilkel beyin (beyin sapı) de yavaş yavaş kontrolü kaybeder; eğer bu evrenin devam etmesine izin verilirse, ilgili beyin merkezlerinin narcozu ile solunum ve ardından kalp durur.

BİLİNCİN EVRİMİ:

Bilincin evrimsel süreçlerde gelişen beyin yapısının ürünü olduğunu, narcozu ile kanıtlayabiliriz.

Narko-

Narkoz kesilince, hasta bu sefer evreleri tersten geçirir. 5 milyon yıllık evrimle elde edilen bilincini dakikalar içinde aynı sırayı takiben geri kazanır. Biyolojik evrimin ne denli ilginç ve parlak bir kanıtı değil mi?

Karl Marx ile birlikte Diyalektik-Tarihi Materyalizmin kurucusu olan Friedrich Engels'in 1876 yılında kaleme aldığı "Maymundan İnsana Geçişte İşin Rolü" başlıklı makalesinde, iş (emek) sonucunda iki ayaklılığa geçişin ve elin özgürleşmesinin, insanın-insan beyinin gelişmesindeki rolüne ilişkin ortaya attığı tezler, günümüzün bilimiyle doğrulanmıştır. Bu önemli makaleden bazı alıntılar konuya daha da aydınlatacaktır:

"Bu maymunlar, belki de özellikle yaşayış biçimleri dolayısıyla ağaçlara tırmanırken ellerine ve ayaklarına farklı fonksiyonlar kazandırarak, düz yerde yürürken ellerini kullanma alışkanlığını yavaş yavaş bırakmaya, dik biçimde bir yürüyüş kazanmaya başladılar. Böylece maymundan insana geçiş için en önemli adım atılmış oldu."

"Asıl adım atılmıştı; el özgür hale gelmişti ve artık durmadan yeni beceriler kazanabiliyordu. Böylece kazanılan daha büyük esneklik kuşaktan kuşağa geçiyor ve

artıyordu. O halde el, iş organı olmakla kalmaz, aynı zamanda onun ürünüdür."

"İnsan elinin gittikçe gelişmesi ve buna paralel olarak ayağın dik yürüyüşe uyması, hiç şüphesiz böyle bir korelasyon yoluyla organizmanın öteki kısımları üzerinde de etkisini göstermiştir."

"Önce iş, sonra onunla birlikte dil... Bir maymunun beyninin etkileyen en önemli iki dürtü bunlardır ve bu erki altında maymun beyni, bütün benzerliğine rağmen, çok daha büyük ve çok daha üstün bir insan beynine doğru gelişmiştir. Ama beynin gelişmesiyle onun en yakın araçlarının, duyu organlarının gelişmesi yanyana gitmiştir. Dilin sürekli gelişmesi içinde işitme organının aynı ölçüde incelenmesi zorunlu olarak nasıl yanyana gitmişse, beynin gelişmesine paralel olarak bütün duyu da gelişmiştir."

"Avlanma ve halsizlik, salt bitkiyle beslenmekten etin de birlikte yenmesine geçişi gösterir. Burada da maymundan insana geçiş bakımından bir adım söz konusudur. Et yemek, organizmanın metabolizma için gerektirdiği en önemli maddelerin hemen hazır bir durumda bulunmasını da sağlıyordu. ... Oluş halindeki insan, bitkiden uzaklaştıkça, aynı ölçüde de hayvanın üstüne çıkıyordu. ... En önemlisi de etle beslenmenin, beslenmesi ve gelişmesi için gerekli maddelerin eskisinden daha fazla temin edilen beyin üzerindeki etkisi olmuştu. Bundan dolayı beyin, kuşaktan kuşağa daha hızlı ve daha iyi gelişebiliyordu."

Engels'in de ortaya koyduğu gibi, beynin ve (direkt sonucu olarak) bilincin evrimi, koşulların sonucu gerçekleşmiş ve onları aynı zamanda değiştirerek evrimini hızlandırmıştır. Bu zamanın akışının doğal sonucudur. Her canlı için

büyük bir beyin/vücut oranına erişmek avantajdır. Ancak, beynin enerji ihtiyacı yüksek bir organdır. Kendine zarar vermemesi için, belli bir doğal sınırdır durması gerekir. Bu sınır da en son basamağında insan bilincine tekabül eder.

Ölüsünü gömen şempanzelerden tutun da aynada kendini tanıyıp kaşına çizilen boyayı çıkartmaya çalışan orangutanlara kadar, matematik bilen primatlardan tutun da problem çözen papağanlara kadar hayvanlar alemi de; bilincin insanlara birden bahşedilmediğini, sosyal-zihinsel birçok sürece ilk önce hayvanların eriştiğini ispatlıyor. Bilim adamları, insan zekasının kökenini ve gelişimini kavrayabilmek için uzun yıllardır hayvanlarla çalışmalar yapıyorlar ve yapacaklar.

BİLİNÇLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR:

Bilinçaltı ve bilinçdışı kavramlarına da kısaca değinelim. Bilinçaltı; öznenin bilincinde olmadığı, ancak davranışlarını etkileyen ruhsal durumlara denir. 20. yüzyılın başlarında, ruhbilimciler tarafından ortaya atılan bu kavram, anlamı çok belirsiz olduğundan psikanalistler tarafından dışlandı. Fakat bilinçaltı reklam uygulamaları, bilinçaltının varlığını kanıtlar. Algılama eşiğinin altında kalacak kadar-yani göremediğimiz, bilinçli olarak farkına varamayacağımız kadar-kısa reklamlar yapıp izleyicilere herhangi bir program ile art arda gösterildiğinde; izleyiciler, bilincinde olmadan izledikleri reklamda tanıtılan objeye bir istek duyarlar. Bilinçdışı ise; bilincimizden kaçan ruhsal olguların tümüne denir. Sigmund Freud, bu kavrama günümüzdeki önemini kazandırmıştır. Freud'un araştırmalarının başında, karşısına çıkan vakalardaki rüyalar ve ruhsal bozukluk

belirtileri; bu bilinçdışı düzeyin varlığını gösteriyordu: gün ışığına çıkarılan bilinçdışı, bu bilinçdışının işleyişini belirleyici bastırılmadan ayrılamıyordu. Bastırılmış istekler, bilinçlilik düzeyine çıkmakla beraber, bilinçdışında varolduktan da geri kalmıyor ve orada dinamiklerinden bir şey kaybetmiyorlardı.

SONSÖZ:

Bilimin önünde daha çok yol ve engel var, hele de beynin işleyişi ve "bilinç" gibi konularda. Sınıflı toplumda, bilim, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet ediyor. Beynin işleyişi ve bilinç konularında aydınlanmamızı sağlayacak moleküler biyoloji, tıp vb. disiplinlerdeki araştırmalar, bugün, tıbbi malzeme ve ilaç üreticisi tekelin karlarını arttırdığı oranla sınırlandırılıyor, gizli servis laboratuvarlarında biyolojik silah (sini gazı vb.) üretimi amacıyla yapılıyor. Emperyalistler, Ortaçağ'daki cadı avını aratmayacak avlara giriyor bilim insanlarına "teröristlik geni," "komünistlik geni" avcılığı yaptırıyorlar. Yazımıza konu ettiğimiz bilinç üzerine araştırmalarda, bilimin önündeki en büyük engel bugün dünyaya egemen olan emperyalist-kapitalist sistem olduğunu kavradığımızda bilimin zorlu yolunda belki de en önemli adımı atmış olacağız.

KAYNAKÇA

- 1-www.geocities.com/kibele2tr/ Bilincin evrimi.html
- 2-www.tib.org.tr
- 3-Teoride ve Pratikte Davranış Nörolojisi/Oğuz Tanrıdag
- 4-Textbook Medical Physiology/A.C.Guyton
- 5-Medical Neuroanatomy/Richard Snell
- 6-Kontrol Sistemleri,Sindirim ve Boşaltım Fizyolojisi/İTF Ders Kitapları
- 7-Doğanın Diyalektiği/Friedrich Engels
- 8- Büyük Larousse Ansiklopedisi

GERÇEKÇİLİK

Gerçek, varlığı kesin olandır. Maddenin sonsuz devriminin yarattığı çelişkilerle sürekli değişir. Gerçeği hiçbir zaman tam bilemeyiz. Doğru, gerçeğin bilgisi, gerçeklik, gerçeğin görüngüsüdür.

Sanatta yaratıcı süreç, imgelerle-duyu izlenimleriyle- başlar; simgelerle, devam eder. Simgeler, imgelerin bir bütünde soyutlanmasıyla oluşur. İnsan algılarının doğal gereği olarak bu simgeler, sanatçının zihninde dış dünya yoluyla oluşur.

Sanatçı, hayal gücü ne kadar sınırsız olursa olsun, kurduğu hayal dünyasıyla bir gerçekliği anlatır. Her sanat eseri, sanatçının kabul ettiği gerçekliğin ifadesidir. Sanatçı, toplumsallığı, tarihselliği içinde dünyaya belli bir noktadan bakar. Dünyayla, baktığı noktadan ilişkiye girer. Özne-nesne ilişkisi- dir bu. Gerçekliği metafizik yöntemle çözümleyen sanatçı, nesneyi öteki nesnelere ilişkisinden koparır. İçinde bulunduğu şartlardan soyutlar; tek başına bir varlık olarak ele alır.

Sanatta doğru gerçekliği yaratabilmek, dünyayı diyalektik yöntemle çözümlenmekle olanaklıdır. Bu çözümlenmede en sağlıklı biçim, toplumcu bakış açısı içinde oluşur. Toplumcu bakış açısı, sanatçıya insan araştırması yapabilmesi için en geniş olanakları sağlar. Bu, insanı toplumsal bir varlık olarak ne olduğunu, ne

olacağını, ne olması gerektiği biçiminde çözümleyen bir bakış açıdır.

Kültürde, sanatta burjuva gerçekliklerinden kopabilmek, sistemi dönüştürebilmek için insan bilincinde gerekli koşulları hazırlayabilmek, diyalektik maddeci yöntemi kullanmakla olanaklıdır. Sanatta gerçekçilik budur. Diyalektik maddeci yöntemle yaşamın bütün olanaklarında sanat araştırması yapmak.

Bir an, Taksim Meydanı'nda olduğumuzu düşünelim. Eserimizde konu edineceğimiz burayı. Nasıl bakacağız, her gün binlerce kişinin gelip geçtiği meydana? Önce, küçük burjuvanın yapay duyarlılıklarıyla yazan birisi olalım. Meydandan geçen birini ele alacağız. Onu, soyut, bütün ilişkilerinden, bütün bağınıtlarından koparıp tek bir duygusuyla okuyucuya sunacağız. Kahramanımızı ne olduğu belirsiz, hangi toplumsal ilişkilere oturduğu anlaşılmayan, öncesiz, sonsuz durumların içine soktuk mu, eserimiz tamam. Şimdi de bir postmodern olalım. "The Marmara" otelinden başlayıp, metroya geçelim, insanlardan, havadan, arabalardan, kuşlardan bir bulamaç yapıp, beylik laflar koyalım araya. Okuyan ne cahil, ne anlayışı kat olduğunu anlasın! Gerçekçi tutuma gelince. Önce, baktığımız meydana, meydana geçen insanların, binaların, ağaçların bir tarihsel süreç olduğunu, dünden yarıya geçen bir çizginin yalnızca bugünkü anını de-

ğil, dünü ve bugünü de gösterdiğini bileceğiz. Kanlı Pazar, 77 1 Mayıs'ı gelecek aklımıza. Bugünün yaşamını, hangi ilişkilerin toplumsal yaşamı belirlediğini de bileceğiz. Köşede duran panzerlerin ne anlama geldiğini kavrayıp, mendil satan çocukların ayrımında olacağız. Yine bileceğiz ki her geçen sene, bu meydan niye daralıyor. Yalnızca görebildiklerimizi olduğu gibi yazmayacağız. Görünenin arkasındaki görünmeyene işaret edeceğiz.

Gerçekçilik bir akım olarak, Rönesans'tan günümüze dek beş yüz yıllık bir geçmişi olmasına rağmen, tutum olarak insanlığın eski çağlarından beri var. Çünkü insan yaşadıkça, onun her zaman gerçeklerle ilişkisi olacaktır. Gerçeklerle ilişkisi olduğu sürece, bu ilişkiyi konu edinecektir. Bu ilişkinin koşullarını araştıracaktır. Dolayısıyla, dünyada yaşayan insanların, yaratan, sanat yapan ve düşünen insanların her zaman gerçekçilik diye bir sorunu olacaktır. Anna Seghers şöyle diyor : "Antikçağ'dan Rönesans'a, Rönesans'tan günümüze her sanat dönemi yeni bir gerçekliğin, bir dış ve bir iç gerçekliğin bulunmasıyla başlar. (...) Heykeltraş Myron, model kullanarak bir atlet bedeni yapmıştır. Bu, insanı yalnızca dolaylı ve bir tanrı görünümünü düzeyinde abartarak betimleme eğilimlerinden bir kopuş anlamı taşımaktadır." ¹

Gerçekçilik, doğalcılığa karşı

olarak gerçekliği, kaba bir aktarımcaılığa düşmeden belli bir kişisel yorumlama anlayışı içinde yansıtmaya eğilimidir. Gerçekçiliği, doğalcılıktan ayıran başlıca özellik, gerçekçiliğin doğalcılığa karşıt olarak nesneye yorum getirme tutarlılığında belirginleşir. Oysa doğalcılık, özneyi ortadan kaldırmak istemesine gerçekliğe uyarlı kalma savındadır. Doğalca, görüneni aynen aktarırken, gerçekçi, görünenin arkasındaki görünmezi, olanın arkasındaki olasıyı resmeder.

Tarihsel süreci iyi değerlendiren yazar, oluşumdan önce, oluşumun eserini yazar. Olanda olasılıkları görür, olasılıkları olur kalma yolunda çabalar. Buna göre gerçekçi sanatçı; her şeyin akıp geçtiği, her şeyin dağılıp dağılıp yeniden daha yetkin bir biçimde kurultuğu bir dünyada, bir şeyleri dağıtmaya ve yeniden kurmaya yönelir. Engels'in "Bütün o dönemin meslekten tarihçilerinden, iktisatçılarından ve istatistikçilerinden öğrendiklerimden daha fazlasını öğrendim." dediği Balzac, bir aristokrat olmasına rağmen, olayları değerlendirirken burjuvaların kazanacağını görmüştür. Ya da Hıristiyanlığın ilkel dönemini savunan ancak Lenin'ce "Rus Devriminin aynası olarak" kabul edilen Lev Tolstoy, toplumsal gerçekliği görebilmiştir. Burada gerçekçiliğin önemli bir belirteci ortaya çıkar: insan ilişkileri. Bireyin bireyle, bireyin toplumla, toplumun başka bir toplumla ilişkisi; toplumsal inceleme ve insanı yansıtmamanın nesnesi. Bu yönden bakıldığında, Balzac'ı ve Tolstoy'u gerçekçi kılan,

insanların ve insan topluluklarının toplumsal ilişkilerini iyi gözlemiş ve doğru yansıtmış olmalarıdır.

Stefan Zweig, Dünün Dünyasında şöyle der: "1928 yaz başlarında Moskova'da yapılacak Lev Tolstoy'un yüzüncü doğum yılı törenine Avusturya yazarları temsilcisi olarak katılmam için bir çağrı geldi,

tören gecen Tolstoy için bir konuşma da yapacaktım. (...) Rus topraklarında ilk yolculuğumdu ama, tuhaf değil mi, buralar hiç de yabancı gelmiyordu bana. Hafif hüzünlü, o uçsuz bucaksız ve ıssız bozkırlar, küçük şehirlerin kulübeleri ve soğan biçimli kuleleri, köylüyle peygamber karşımı o uzun sakallı erkekler, ağzları kulaklarına vararak bizi

doğaç selamlıyorlardı- kıyas, yumurta ve hıyar satan, renkli başörtülü ve beyaz fistanlı kadınlara kadar, her şeyi müthiş yakını buluyordum kendime. Bütün bunları ben nereden tanıyordum? Bu tanışıklığı, Rus edebiyatının üstünlüğüne borçluyum. Halkın günlük yaşayışını, eşsiz bir gerçeklikle bize anlatmış olan Tolstoy, Dostoyevski, Aksakov, Gorki'den tanıyordum.² Bizim yazarlarımıza gelince, bizde daha çok kafasındaki soyut görüşü gerçekliğe giydirdirme çabası var. Yarattığı kent, işçiyi, köyü, köylüyü yaşama sokmaya çalışıyor; onları yaşamdan çıkarıyor. Engels, "Sosyalist tezli bir roman, gerçek koşulların gerçeğe uygun bir çizimini yaparak onları üzerine kurulu, görev haline gelmiş yarımsamaları yıkıyorsa, burjuva dünyasındaki iyimserliği sarsıyorsa ve kendisi doğrudan bir çözüm getirmeksizin, hatta bazı hallerde, açıkça yan tutmaksızın, ortada var olan şeyin sonsuza kadar geçerliliği konusunda kuşku uyandırıyor, kendine düşen görevi tam anlamıyla yapıyor demektir."³ der.

Gerçekçilik, var olanı görebilme ve gösterebilme yetkinliği ve yetkinliğidir. Gerçekçi olma eğilimi, insanın dünyaya yabancı olmama isteminden gelir. Dünyanın durumunu görmeyenin, o dünya üzerinde yazacak hemen hiçbir şeyi yoktur. Gerçekçi yazar, insanı anlatmak zorunda. Tarihsel süreci, insanın dramını...Özneliğini toplumun nesneliliği ile buluşturarak. İnsandan yana sanat, insanın içinin bo-

şalmasına karşı çıkararak. Biz gerçekçi sanatta insanın olabilirlik gücünü görürüz.

Bireyci sanat, bireyi tek başına bir varlık olarak ele alır. Toplumsal sanatın zorunlu yüzüdür, vazgeçilmez bir öğesidir.

Yaşadığımız günlerde sokaktaki insanın hızına yetişemediği bir 'değişim' söz konusu. Burada bize düşen, olan bitenlerin niteliksel bir dönüşüme hizmet etmediğini bilincimize çıkarmak. Bu nicel değişimlerin, hayata medyatik söylemlerle katılmaya çalışılan içeriklerinin, sistemin kendini restore etme çabalarının ürünü olduğu kesin. Burjuva kültürü, bilinçli ve bilinçsiz ideologları aracılığıyla sömürü düzenini pekiştirmek, onun giderek zayıflayan dayanaklarını emeğin iktidarını hedefleyen alternatif toplumsal eğretilere karşı güçlendirmek için yoğun söylemler üretme çabasında bugün. 12 Eylül Faşist Darbesi'nden sonra, bankaların, holdinglerin yayıncılık alanına el atması bu retorik içinde değerlendirilmeli. Üstelik, anılan yayınevlerinin büyük bir kısmının, zarar ettiği de biliniyor. Burada önemli bir soru: Sanat, yarattığı imgelerle insan zihnini sistemle uygun duruma mı getirecek? Bir başka deyişle, insan zihnini, sistemin sınırlarıyla kilitleyecek mi? Biz sistemin sınırları içinde mi yaşayacağız? Özgürlüğü, sevdayı, mücadeleyi, eğlenceyi... sistemin kalıplarına göre mi yapacağız? Orhan Pamuk, Ahmet Altan, Harry Potter ...vb. mi okuyacağız?

Kimilerine göre; sanat nesneden, öznedenden tarihten soyutlanmış bir idea. Soyut bir varlık. Sanat: resim, müzik, şiir, öykü, roman yaşadığımız dünyanın güzel olmadığını, insani olmadığını göstermelidir. İnsanın bilinç bulanıklığını gidermeye, insanı dönüştürmeye hizmet etmelidir. Sistemin kelepçelerine kar-

şı, kelepçeleri kıran bir etkinlik olmalıdır.

Sistemin, durmaksızın 'gereksinim' yarattığı bir dönemde yaşıyoruz. Söz gelimi, hemen her yerde, otobüs duraklarında, panolarda, radyolarda, televizyonlarda, Orhan Pamuk'un 'Kar' adlı kitabı, bir gereksinim olarak çıkarılıyor karşımıza. Sanat eseri, hayatta tam karşılığını bulan insani gereksinimdir. Star sisteminin⁴ yarattığı, insanları bir süre etkileyen, hayatta karşılıksız kof bir sanattır.

Bugün romanımıza baktığımızda, başlıca şu eksiklikleri görürüz. İnsan için dönüştürücü olamıyor. Sistemin oluşturduğu kabuller içinde yaşayan insan tipini, yerle edemiyor. Sistemin gündemde tuttuğu sorunları dert ediniyor. Akış içinde olan evrende, eninde sonunda filizlenecek mutlu hayatı, bu hayat için yaşayanları, bedel ödeyenleri göremiyor.

"Gerçekçi olacağım." demekle, gerçekçi olunamaz. Hayat, kimse için keyfine göre yürümez. Yazar, keyfi davranamaz. Kafasındaki soyut görüşe göre gerçeklikle çelişmez. Bunun anlamı; yazının bir eserde gerçekçilik sorunu olarak hayatta olup bitenleri anlatıp anlatmaması değildir. Sanatçı, yazın ortasında kar yağdırabilir. Ama bunu yaparken, bizi bir gerçeklikle yüzleştirmek için yapar. Burada bize düşen şu: Sanatçı niye böyle davranır? Hangi gerçekliği resmetmek istiyor? Hangi sanat ya da düşünce yapıtı gerçekçidir, hangisi değildir anlayabilmek için bir ölçüt koymak zorunlu. Engels bu duruma şöyle yorum getiriyor: "Bence, gerçekçilik, ayrıntıların doğruluğundan başka, tipik karakterlerin tipik durumları içinde doğru bir biçimde yeniden verilmesi demektir."⁵ Gerçeklik yaşam koşullarının bütünü ise, o zaman bir düşünce ya da

sanat yapıtı yaşam koşullarına uygun olduğu sürece gerçekçidir. Örneğin Gogol, Ölü Canlar isimli romanında, Rusya'daki feodal beylerin durumunu anlatmak için kahramanı Çiçikov'u bir çiftlikten diğeri-ne gezdirir.

Yaşamda da sanatta da gerçekçi olmanın baş koşulu, gerçekliğin bilgisine ulaşmaktır. Bu, gerçekliğin tüm bilgisine ulaşmak anlamına gelmez. Böylesi bir yetkinlik, insan için olası değildir. Gerçekliğin bilgisine ulaşmak, her şeyin bilgisine ulaşmak yerine, gerçekliği görebilme yeteneğine ulaşmaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1- Ekmek, Cengiz Gündoğdu, İnsan-cıl Yayınları
- 2- Gerçekçilik Estetiği, Aziz Çalıntar, De Yayınları
- 3- Sanat ve Edebiyat, Marx-Engels-Lenin, Evrensel Basım Yayın
- 4- Gerçekçiliğin Tarihi, Suçkov
- 5- Felsefe Sözlüğü, Afşar Timoçin, İnsan-cıl Yayınları
- 6- Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat, Afşar Timoçin, İnsan-cıl Yayınları

Dipnotlar

- 1 Anna Seghers, Gerçekçiliğin Mirası
- 2 Stefan Zweig, Dünün Dünyası,
- 3 F. Engels Marx/Engels Yapıtları cilt 36, s. 393-94
- 4 "Kapitalist ekonomide sanat eseri-ne mal diye bakılır. Burada malla para ilişkisine son derece dikkat edilir. Nasıl bir mal üretilecek? Bu mal kim kullanacak? Mal tüketicinin eline nasıl ulaşacak? Malın çok satması için nasıl bir pazarlama? (...)Bu kitap pazarlamasında da böyle. Bundan ötürü pazar harekete geçirmek için ne gerekiyorsa o yapılır. Star sistemi işte burada devreye girer. Kitap büyük bir tırtanayla pazara sürülür. Tüketicinin kitabı alması için çeşitli yöntemlerle 'gereksinim' yaratılır. Şöyle, Başucu kitabı. Mutlaka okuyun. Bilmen kim, bu yapıtıyla romanın doruğuna çıktı." Cengiz Gündoğdu, Ekmek
- 5 Marx/Engels, Gözden Geçirilmiş Kitaplar

FAST FOOD AŞÇILARI VE MUTFAKLARINDAN ÇIKAN ŞİİRLER

Şiire ve şairlere dair yazmaya karar vermeden önce, kendime "hakkım var mı böyle bir şey üzerine yazmaya, ahkam kesmeye?" sorusunu sorarak uzun, uzun düşündüm. Hani olur ya, "ünlü" bir edebiyat insanı çıkıp da, onca edebiyat eleştirmeni varken "sen kim oluyorsun da şiir üzerine ahkam kesiyorsun?" derse ne cevap verecektim.

Durup düşündüm. "Edebiyat eleştirmeni" diploması veren bir okul var mı diye. Eğer varsa, bu saptıkların sahibi de içinde olmak üzere, on milyonlarca insan bu okula giden yolların ne semtine uğradı, ne yakınından geçti. Yani 'edebiyat eleştirmenliği' mizi kanıtlayacak bir diplomamız yok. Ama olsun, ben boyumdan büyük bu işi göze aldım. Boyundan büyük işlere kalkışan insanlara hep gıptayla bakarım. Ancak hayvanlar, boyu kadar işi yapmakla kendini sınırlar. İnsanı insan yapan, onun boyundan büyük işlere kalkışmasıdır. Devrimciliğin kendisi de boyundan büyük işlere kalkışmaktan ibarettir.

Her şeyden önce, "mesleki konumu ve yaşı ne olursa olsun, herkesin şiir ve edebiyatla iştigal etme hakkı var" diye düşünüyorum. Ki,

bu hak insana tanrının verdiği bir ödül değil, kendi kendisinin tanrısı olmaktan başka hiçbir tanrıya ihtiyaç duymayan insanın emeğinin ürünüdür. Öyleyse hayatı eylemiyle değiştiren herkesin, ortaya çıkan sanat ve edebiyat ürünlerine ilişkin görüş bildirme, eleştiri yapma, bu ürünleri kabul etme yada etmeme özgürlüğü de var.

Sanat ve edebiyatın ereği, kişi ve toplumu özgürleştirmektir. Şu halde edebiyat eleştirmenliği diye bir mesleği kabul etmek, her şeyden önce edebiyat ve sanatın ereğine/doğasına aykındır. Bu, edebiyatı tekelleştirir, birilerinin özel mülkü haline getirir. Özel mülk ise birkalın toplumu özgürleştirmeyi, Marks'ın deyişiyle; mülk sahibini bile köleleştirir.

Biz yine şiir sohbetimize dönelim. Şiire dair söz eyleme yaramazlığımızdan ötürü bize burun kıvrımlarına "hadi oradan" diyerek, eleştirilerimizi gün yüzüne çıkarmak en iyisi...

Ne çok insan şiir yazıyor. Ama şiirlerini gün yüzüne çıkaran ne kadar az insan var. Şiir yazarların çoğu, bu onurlu eylemle olan ilişkilerini anlatmaktan çekiniyor. Çocuklar, şiirle girdikleri ilk ilişkiyi, yüz kızartıcı suç işlemler gibi dipten dibe saklıyorlar. Şiirle kuru-

lan ilk ilişki illegal bir pozisyonda sürüyor. Çünkü o şiirler, yazanın düşünüyüşünü, özlemlerini ve isteklerini yansıtır. Bu coğrafyada hiç kolay değil, insanın özgürce isteklerini ve düşlerini açığa vurma. Kendi başına düş kurmak, özgürlük aramak, sevmek başlı başına bir suç. Şiir yazdım diyen şair adayına gösterilen ilk tepki, alaysı bir edayla "aa sende mi şair oldun?..." diye başlıyor. İşte bu tepki şiirin en büyük düşmanıdır.

Şiirle buluşan insan ilk ilerici eyleme imzasını da atıyor. Şiirin bu ilerici özünden dolayı, devletlerle birlikte statükoyu korumanın etkili araçlarından olan dinler de şiire saldırıyor. İslam dini şiire düşman ayetlerle doludur. "Şuara suresi şiire en açık meydan okuyuştur. Hemen akla şu soru gelebilir: "Öyleyse dindar şairlerin varlığı nasıl açıklanır?" Bu soruların yanıtını kuşkusuz Mehmet Akifler, Necip Fazıllar, Abdurrahim Karakoçlar vermeliler. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, bu garip çelişkiyi, şiirin her şeye rağmen dinle girdiği kavgada muzaffer olmasıyla açıklamak zorundayım.

Unutulmasın ki, şiir önce dili kirinden pasından arındırma faaliyettir. İmdi, varoluş nedeni kirlilik olan bir toplumsal yapının bi-

reylerinin, her türlü arınma faaliyete karşı tepkiyle koşullanmış olmaları doğal değil mi?

Hani şiirle ilgili şöyle bir önerme ortaya atsak ve desek ki, "geleceğin sınıfsız toplumunda herkes şair olacak..." Bu çok mu uç bir önerme olur? Yada bu, çok komik bir görüş mü olur acaba? Bu önermeyi hangi mantık silsilesi içinde düşünürsek düşünelim, bir tutarsızlık bulamayız. Zira sömürü düzeni içinde gelişen dil, doğal olarak sömürü düzeninin ereklerine göre şekilleniyor. Bu düzene karşı isyan eyleminde isyancının dili de kendisini bu isyana göre ayarlıyor. Yepyeni bir düzen, yepyeni bir dil demektir. Sınıfsız, sömürsüz bir dünya dili, köleci tüm sözcükleri içerisinden söküp atıyor. Özgürleşmiş dilin kendisi şiirden başka bir şey değilse, geleceğin sınıfsız toplumunun her bir bireyinin şair olacağı önermesi neden uç olsun?

Bu ülkede her bir insanın, şiirle şu veya bu şekilde temas ediyor olması, şiiri tekeline almak isteyenler için adeta bir kabus haline geliyor. Kuşkusuz, toplumsal mücadelenin içinden süzülüp gelen şairlerin kabusu değil bu. Bu onların en büyük özlemi. Düzen kültürü içinde hapsolmuş şairler de hiç az değil bu ülkede. Bu yüzden şiir halk şairlerine serzenişte bulunuyor. Adeta, "kurtar beni bu adamlardan" diyor.

Bu çağrıya kulak vermek, sadece gerçek halk şairlerinin değil, şiir sevdası olan tüm halkın görevidir. Şiiri düzenden beslenen şairlerden kurtarmak gerekir. Kim mi bunlar? Biliyorum ki okurlarca en çok bu soru merak ediliyor. İsim vermemeyi böyle bir yazının etiği olarak kabul ediyorum. Ancak bu şairlerin nasıl yaratıldığını ve şiirlerini hangi mutfaklarda pişirdiklerini göstermeden de edemeyece-

ğim. Ve en nihayet, tüm bunların prototipi olan ünlü bir şairi ünlü ismiyle deşifre etmeden de duramayacağım. Hiçbir felsefesi olmayan gençliğin idol olmuş. Ama buna geçmeden önce, şairliğinin hakkını her bakımdan veren Atol Behramoğlu'nun hoş sedasına kulak verelim;

"Türkiye gibi büyük, köklü bir geleneğin, şiir kitaplarının az tirajlarda basılıp satılması, şairler için övünç kaynağı olmamalıdır. Şiir okurunun, şiirde felsefi anlamda bir bilgiden, ses ve söz oyunlarından çok daha fazla, yalın, içten sözlere gereksinimi olduğunu kavramalıyız. Burada şairin insan olarak kişiliği de önem taşıyor. Bir insan ve yurttaş olarak, çağın, toplumun bütün duygularını derinliğine tanımak ve yaşamak. Her anlamda yaşanan dönemin bir parçası olabilmek. Ancak böylece onun tanığı ve sözcüsü olunabilir" Nereden alındı?

Bu sözlere katılmamak mümkün mü?

Ancak, bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Edebiyat, sanat ve şiir adına ortaya çıkan bazı eserler, özde edebiyat ve sanatın ereğine fersah, fersah uzak oldukları halde olağanüstü bir tiraj yapıyorlar. Buna da sevinmemek gerekir.

Özellikle Eylül generallerinin, tüm hayatı karanlıkla sardığı günlerde boy verdi bu şairler. Sadece yazılı eserlerde değil, görsel sanat eserlerinde de sanatın özüne aykırı eserleri yaratanlar, ünlü sanatçılar olarak çıktılar karşımıza. Sinan Çetin'in karanlığı aydınlatmada sinema sanatına kattığı ne vardı? 80'li yılların sonunda Sinan Çetin filmleri gişe rekorları kırıyordu. Çünkü, bu vb. sanatçı ve şairler burjuva medyanın magazin sayfalarında öylesine ilahlaştırıldılar ki,

özellikle genç insanlar bunların eserlerinin önünde, imza günlerinde kuyruklara girdiler. Öyle şairler boy verdi ki, halkın yaşadığı tüm çelişkilerden uzak, sorunları bireyselleştiren bu şairlerin şiirleri, yeni kader ayetlerini andırıyordu.

"seni ne çok öldürmüşler anneleni ne çok dövmüşler! artık evlenelim anne hayata karşı ve gel, beraber kaybedelim mor savaşı/benimle birlikte intihar et anne" Adına **Küçük İskender** denen şairin şiirinden aldım bu küçük pasajı. Şiir estetiğinde bir sorun yok. Ama aklıma hemen şu geliyor. Şiir sadece estetik midir? Estetiğe uyumlu öz nerede? Pek çok şair, suya sabun dokunmadan, ne kadar mitoloji, antropoloji vb. sözlükler varsa taramaya giriştiler. Ben bunları sözlük şairleri diye betimliyorum. Şiirlerini, halkın sosyal pratiğini yansıtan canlı dilden değil, sözlüklerden ve felsefi önermelerden süzüyorlar. Kendilerince kuralsız, aykırı, bilge şairlerdi. Öyle ki; farklılık adına her türlü aykırılığın sembolü oldular. Ancak ne olursa olsun bu aykırılıklar egemen düzende birbir uyumluydu.

Onların şiirleri fast food mutfağından çıkan iyi ambalajlanmış yiyecekler gibiydi. Albenisi çeker insanı. Çok para ödersin, alırsın hamburgeri ama hiçbir şey anlamazsın. Oysa Anadolu mutfağında pişen bir yemeğin lezzetini hiçbir fast food mutfağında bulmak mümkün değildir. Böyle olduğu halde hepimiz koşuyoruz hamburgercilere. Fast food mutfağının aşçıları genellikle yaptıkları yiyeceğe elini bile sürmezler. Yani yemeği onlar değil makineler pişiriyor. Eğer şair bir aşçıysa, yemeklerini Anadolu mutfağında pişirmek zorundadır. Fast food mutfağında değil.

OSMANLI ZULMÜNE BAŞKALDIRININ SESİ: DADALOĞLU

*"Okuduğun tutmaz oldu alimler
Kalktı da adalet arttı zulümler
Terlemeden mal kazanan zalimler
Can verirken soluması zor imiş"*

Dadaloğlu'nu anlamak için onun mücadelesini anlamak, göçebeliliğin görece özgürlüğü ile Osmanlı'nın dayattığı yerleşik hayat arasındaki çelişkiyi kavramak gerekir.

İmparatorluğun tarihi boyunca Osmanlı egemenleri, göçebe feodalizminin yerine, merkezi-askeri feodaliteyi zorla geçirmeye çabaladılar.

Orta Asya'daki Türk topluluklarının askeri demokrasisi, Hun ve Gök-türk devletleri döneminde yozlaştı. Kabile konfederasyonu şeklinde örgütlenen bu devletler, Engels'in, "başında sınıfların belirmediği ancak henüz halktan ayrı bir silahlı gücün bulunmadığı ve bütün halkın silahlı olduğu kabile toplumunun yönetim biçimi" olarak tanımlandığı "askeri demokrasi" ile göçebe feodalizmi arasında bir geçiş aşaması oldular. Üretimin temelini oluşturan hayvan sürüleri, belli "beylerin" ve grupların elinde toplanıyordu. Emegün sömürülüşünün egemen biçimi çoban halk üzerinde, sürü sahiplerinin sömürsüydü. Öyle ki hiç sürü hayvanına sahip olmayan kimi göçerler, beylerin yüzlerce koyun ve attan oluşan sürülerinde çobanlık yapıyorlardı.

Türk topluluklarının İslam Kültürüyle karşılaşmasıyla, göçebe feodalizminin, Uygur Devleti ile başlayan çözümlü hızlandı.

İslamiyet fetihlerle yayılırken,

Arap egemenleri fethettikleri ülkelerin göçebe halk yığınlarını toprağa bağlayarak-yerleşik hayata zorlayarak, köylülüğü ve küçük tüccarı çeşitli vergilerle sömürmeye başladılar. Arap Devleti'nin beslediği ordular, halka yabancı-halka düşman zalim güçlerdi. Ezilen yığınlar Arap Devleti'nin zulmüne Mazdak, Babek, Zenc (Zenci), Karmati vb. ayaklanmalar ile din-mezhep çatışması biçimine bürünmüş sınıf savaşıyla karşılık verdiler.

İşte Arap Devleti'nin bu merkezi-feodal ve talancı yapısından etkilenen Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri, artık göçebe feodalizminden çok merkezi feodaliteye yakandılar. Fethedilen topraklar, Türkmen aşiretlerine dağıtılıyor, bu küçük-yerel feodaller, merkezi yapıya bağlanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yapısının ana kaynaklarından biri; bu eski Türk ve İslam Devletleri'dir. İkinci ana kaynak ise, askeri demokrasi ve göçebe feodalitesinin hiçbir biçimde bulunmadığı merkezi feodal bir devlet olan Bizans İmparatorluğu'dur. Özellikle Orhan Bey'in hükümdar oluşuyla Bizans'la ilişkiler arttı. Bu ilişkiler kimi zaman savaş, kimi zaman da "kız alıp-verme" biçiminde sürdü. Bütün bunlar, yoğun bir kültürel etkileşimi beraberinde getirdi ve Osmanlı Devlet Yapısı-Ekonomisi köklü Bizans geleneğinden etkilendi.

Bizans, merkezi-feodal devlet yapısını baskın kılarken; eski Türk ve İslam Devletleri'nin mirası, merkezi feodalitenin yanında talancı-yağmacı bir ekonomiyi de getirdi. Bu yapıyı "askeri feodalite" olarak adlandırıyoruz.

Göçebe feodal bir uç beyliği olan Osmanlılar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla bağımsızlıklarını ilan edip, fetihlere giriştiler. Bizans ve komşu beyliklerin topraklarına, göçebe topluluklar, Orhan Bey döneminden itibaren zorla yerleştirilmeye başlandı. Osmanlı gitgide, askeri-feodal bir devlet durumuna geldi. Geniş köylü yığınları, hem yerel feodallerin hem de merkezi feodalitenin sömürsünü omuzlarında taşıyordu. Uzun süren savaş dönemlerinde bu sömürler daha da artıyor, zorla askere almayla yeni bir yük halkın omuzlarına yükleniyordu. Yerleşik hayat ile göçebe hayat arasındaki fark, sözünü ettiğimiz sömürü ile göçebeliliğin görece rahatı arasındaki çelişkidir ibaret değildi. Yerleşik hayata geçişle birlikte, göçebe halkın özlemini duyduğu ve göçebe feodallere rağmen bir ölçüde yaşam bulan askeri demokrasi de tam anlamıyla sona eriyordu. Osmanlı, kadisiyle, askeriyle, vergi memuruyla eski göçerlerin yakasına yapıştıyordu. Tüm bu olumsuzluklar karşısında göçebe Türkmen aşiretleri yerleşik hayata geçmemek, merkezi feodaliteye

boyun eğmemek için pek çok kez ayaklandılar. Askeri demokrasi ve göçerlik gelenekleri öylesine güçlüydü ki merkezi feodaliteye karşı direniş Osmanlı'nın son yıllarına kadar sürdü. Göçebe feodal beyler kimi zaman halkın bu geleneği üzerinden, kendi sömürülerini sürdürmek amacıyla, Osmanlı'ya karşı direndiler, isyanlara önderlik ettiler ve diğer göçebe feodallerle çatıştılar, kimi zaman da Osmanlı tarafından satın alınarak toprak sahibi feodaller haline geldiler.

Büyük halk ozanı Dadaloğlu, Osmanlı'nın talancılığına ve merkezi feodalitesine karşı, ondan daha az zararlı olan yerel feodallerle işbirliğine girişen göçerlik geleneğinin sesidir.

1785-1868 yılları arasında yaşayan Dadaloğlu Toros Dağları'nda yaşayan göçebe Türkmenlerin Avşar boyundandır. Asıl adı Veli'dir. Babası Musa da bir halk ozanıdır. "Dadaloğlu" isminin, aile adı olduğu tahmin edilmektedir. Az da olsa eğitim gören Dadaloğlu imamlık da yapmış saygın bir kişidir. Orta Anadolu'yu ve Toroslar'ı dolaşarak Adana Yöresi'nde yaşayan ve Osmanlı Devleti'yle çatışan küçük toprak ağası Kozanoğlu'nun yanına yerleşti, çocuklarına öğretmenlik yaptı. Osmanlılar, 1865'de Derviş Paşa komutasında, Fırka-i İslahiye adlı bir ordu kurarak sık sık ayaklanan göçerlerin ve Kozanoğulları'nın üzerine gönderdiler. Savaşlarda, Kozanoğlu Mistik Paşa öldürüldü ve Avşarlar Sivas dolaylarında köylere yerleştirildi. Yerleşik hayata bir türlü alışamayan özgürlüğüne tutkun Dadaloğlu, çok yaşlı olmasına rağmen Çukurova'ya dönerek gezgin yaşantısını sürdürdü ve 1868'de öldü. Uzun boylu, sağlam yapılı bir yiğit olduğu söylenen Dadaloğlu, hem bir ozan hem de bir savaşçıdır. Şiirlerinde yiğitlik, özgürlük tutkusu ve savaş öncemli yer tutar. O, Osmanlı'nın Fırka-i İslahiye'si ile göçebe Avşarların ve Kozanoğulları'nın mücadelesini, dostu Mistik Paşa'nın öldürülüşünü şiirlerinde sıkça işlemiştir:

*Aşını sorarsan Avşar soyundan
Ayrı düştüm aşiretten beyimden
Pınarbaşı'ndan da beyyüz evinen
Çıktıp da cana kıyanlardanım*

*Çekerim çileyi böyl'olsun bugün
Alırım mı sandın sol Kozan Dağın
Biz bir kurt idik de Bozak'lu koyun
Ürkütüp sürüsün yiyenlerdenim*

*Dadaloğlum der de böyle olmazdım
Gördüğüm günlerin birini görmezdim
Kavga kızıncıca geri durmazdım
Meydanda kardaşa kıyanlardanım*

***

Dadaloğlu, Köroğlu'nun şiirleri kadar güçlü savaş ve yiğitlik şiirleri yanında, Karacaoğlan'ın şiirleri kadar etkileyici doğa ve sevgi şiirleri söylemiştir. Göçebelerin günlük yaşamları, gelenekleri, deneyimlere dayanan ve kuşaktan kuşağa aktarılan halk felsefesi, Dadaloğlu'nun gözde konularıdır:

*Dunanlıdır Aladağ'ın alanı
Ortasında sarı çiçek savranı
Yiğitler duvağı aslan yatağı
Dilberlerin hep de böyle ala mı*

*Pınarında bir yenice sağlık var
Çimeninde ıstar görmüş yağlık var
Kızlarında başkaca aklık var
Irmağı da şu dağların ala mı*

*Koç yiğitler cirit oynar dölekte
Geyikleri yaylım eder yaylıakta
Bir koku var toprağında ırmakta
Gözüm yaşı davarında kal mı*

*Dadal'm der, bin bir dağı gezerim
Aladağ'da bir yapılı gözerim
Hak vergisi şvgaların ezerim
Bağışla-gör mor sümbüllü ala'mı*

***

Dadaloğlu'nun şiirlerinde canlı bir anlatım ve özgün benzetmeler egemendir. Döneminin halk edebiyatı divan şiirinden etkilenirken, o bu etkiye hiç kapılmamış, tüm şiirlerini daru ve sade halk Türkçe'siyle söylemiştir. Dadaloğlu, işte bu anlatım özellikleri ve halkın mücadelesine ozan-savaşçı olarak katılmasıyla kahçı olmuştur. Kahçılığında en çok etkisi olan, en

çok bilinen şiiri, "Avşar İlleri"nde "Hakkımızda Sultan etmiş fermanı

Ferman padişahan dağlar bizimdir!" diyerek, egemenlerin zulmüne karşı koyanlara isyan ateşinin yakılacağı adres olarak dağları gösterir:

*Kalktı göç eyledi Avşar illeri
Ağır ağır giden iller bizimdir
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir*

*Belimizde kılıcımız kırmanı
Taşı deler muzrağımız temveni
Hakkımızda Sultan etmiş fermanı
Ferman padişahan dağlar bizimdir*

*Dadaloğlum yarın kavga kurulus
Tüfek öter davlumbazlar vurulus
Nice koç yiğitler yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir*

***

Elbette askeri demokrasi ve göçebe feodalitesi, merkezi feodalite ile karşılaştırıldığında daha geri üretim biçimlerini temsil ederler. Ama, Dadaloğlu daha "geri" olan özgürlük için savunmuştur. Onun özlemini duyduğu "Osmanlı zulmünün" (merkezi feodal devletin) olmadığı özgür bir göçebe toplumdur. Sınıf çıkarlan, onu göçebe feodalitesinin de ötesine, askeri demokrasi özlemine iter. Çünkü o, büyük sürülere sahip bir göçebe feodal değildir. Dadaloğlu özgürlüğü geçmişin değerlerinde; halktan kopuk bir ordunun, vergi memurlarının, kadıların, yöneticilerin vb. olmadığı bir askeri demokraside görüyordu. Biz özgürlüğü geleceğin değerlerinde, sınıfsız-sömürsüz bir dünyada görüyoruz. Bu ayrımı karıştırmamak için Dadaloğlu halka ve sınıfsız-sömürsüz bir dünya için savaşanlara ait bir değerdir.

Kaynaklar:

- Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, Cemil Yener, İnkilap Kitabevi
- <http://www.turkmenens.com/Kibris.html>
- Özgür Politika Gazetesi
- ww.antoloji.com

YILANLA İNSAN YANYANA YAŞAYAMAZ

Harabe evler müzesine dönmüş Ramallah sokaklarında, dalgın ve düşünceli bir yürüyüş tutturmuştu. İlerideki dönemece geldiğinde, gözleri yolun karşısındaki binaya takıldı. O kadar çok şarapnel ve mermi izi vardı ki, "Bu kadar metalle bir gökdelen bile yapılabilir." diye düşündü. Halbuki, şimdi bitimsiz acılar ve yıkımına aracı olmuşlardı. Halit, aslen Gazzeliydi, ama "yeni yerleşim" yerleri açılırken daha doğrusu toprakları işgal edilirken onlara da Şatilla Mülteci Kampı'nın yolları düşmüştü. Ta o zamandan, beynine kazınmıştı beyaz kısa saçlı, şişko ve gülmeyen adamın silüeti. Sonrasında geride bir kardeşlerinin ölüsünü bırakarak Ramallah'taki amcaların yanına gelmişlerdi. Aradan geçen on beş yılda Halit, baba mesleği olan kunduracılığı devralmıştı. Yaşlı babası ise emekli... Yeni bir gün başlarken yıkık sokaklarda hep böyle daldardı. İşte izbe tezgahına da gelmişti;

-Selamün aleyküm Abdulah Amca.
-Aleyküm selam. Baban nasıl, artık iyice uğramaz oldu.
-O da gelmeyi çok istiyor ama, sokaklar onun için hiç güvenli değil. Buna rağmen, en kısa zamanda muhakkak gelecektir. "Kadınlar gibi eve tıklıdık" deyip duruyor.
Bu kadar konuşma yeter diye dü-

şünerek içeri girdi. İkinci intifada başlayalı üç ay olmuştu. Üç koca ay, geride binin üzerinde ölü, kardeşleri Yaser'in ölümü üzerinden tam 16 yıl geçmişti. Bunca sene-den beri, ölmekteydiler. Bazen kendini bir tavşan gibi hissediyordu helikopterler ise, ölüm saçan birer şahin. Yalnızca kaçmak mıydı onlara düşen, ya da bitmez bir saklanış mı. Ama hayır, onlar tavşan değil insandı ve doğanın dengesinin bir parçası değildi insanın insanı öldürmesi. Olamazdı böyle. Saat üçe geliyordu. "Birazdan Celil gelir." diye iç geçirdi. Bunun sabırsızlığıyla örs üzerindeki ayak-kabıyı tokmaklarken, Celit girdi.

- Her zamanki gibi dakıksın.
- Böyle olmak zorundayız. Nasılsın, umarım iyisindir.
- Bugün bir Fetih heyeti Amerika'ya gidecekmiş hem de bize oradan barışı getirmek için.
- Belli olmaz. Arafat, usta bir siyasetçidir.
- Şaron da usta bir kasap ve iflah olmaz bir siyonist. Bak Halit, şunu kafamıza iyice sokmalıyız ki biz Arapların barışı ve özgürlüğü kendi ellerimizdedir. "O kadar çok öldüreceğiz ki barış için yalvaracaklar." diyorlar radyolardan sonra ve artık ambulanslara dahi ateş etmede tereddüt etmiyorlar. Neden, yaralılarımıza dahi tahammülleri

yok.

- Celil, bunları anlayabilecek kadar, o kasabın hisşına uğradım. Ama yıllardır savaşıyoruz ve nereye kadar sürecek bu... Dünya değişiyor, fırsatlardan iyi yararlanabilirsek, belki ufak da olsa bir toprağımız olur... Çocuklarımız yabancı hayvanlar gibi sokaklarda vurulmaz, kadınlarımız dul kalmaz, gençlerimiz bedenlerine bomba sarmaz...

- Arafat'ın konuşmaları seni epey etkilemiş. Ama, bugün yaşadığımız acılarda, en az Şaron kadar onun da payı vardır. Halkımız, tüm dünyayı emsal teşkil eden direnişleriyle tarihi fırsatlar yaratırken Arafat bunu kendi yaşamı pahasına feda etmiştir ve bugün hala sıkıllıktan kurtarıcı edebiyatıyla konuşabilmekte. Bizim Filistin'de yaşadığımız acılar, pek çok halk tarafından yaşanmakta. Toprakları işgal edilmiş bir halkın boyun eğerek yapacağı barış, yarı başka işgalleri de beraberinde getirmez mi. Sonuçta "Siz, toprağımıza zorla girdiniz, bizleri öldürdünüz ama biz yine de sizinle barışacağız." dediğimizde. Bunu "Ah ne iyi, ne barış sever bir halk olarak mı yorumlayacaklar." Yoksa, "Bu sefer işlemini tamamen bitirdik olarak mı?"

- Şimdi gidiyorum Halit, ama ben ce ilkemizdeki yaşananları ve bu

na karşı takılan tavırları değerlendirirken, daha geniş düşünmeye çalış. Bir ara yine uğram hoşça kal.

-Haa, bu akşam Receplerin evinde toplanıp biraz konuşacağız. Senin de gelmeni isterim. Ne dersin?

- Akşam olsun da hi bakarsız. Ama, siz yine de beni hesaba katmadan hareket edin.

- Bu kaçamak ve geri duruşun nereye kadar sürecek? Bıçağın kemiğe dayanmasını bekliyorsan. Geç bile kaldın derim. Zira, neredeyse derimizin için yüzülmesi aşamasındadır durumumuz. Neyse, akşam bekliyorum hadi eyvallah.

- Celil, güle güle.

Celil gittikten sonra, Halit bir süre daha işine devam etti. Ama düşünceler beynini kemirmekteydi. Çok fazla okuma fırsatı olmamıştı, mülteci kampında, sürgünlerle geçmişti yaşamı. Öğrendiklerinin çoğunu da öğretmen olan amcasının yanındaki sığıntı günlerinde edinmişti. Amcası, sıkı bir Arafat taraftarıydı. Bir zamanlar hepsi öyleydi ama, şimdi kentler, kasabalar, mahallemeler parçalanmış. Hatta bu parçalanma evlerine dahi girmişti. Yaşlıları artık onları kendi topraklarında "işe yaramaz insan sürüsü" olarak gören, çocukları öldüren, gençleri işkenceden geçiren bir anlayışa zeytin dalı uzatma fikrine yanaşmıyordu. Neden Filistin'in çığlığını kimse duymuyor, ya da neden insanlarımızın yaşamının bir hayvan kadar değeri yok? Aktına bazı ülkelerde, nesli tükenmekte olan hayvanları korumak için gösterilen çabalar geldi. "Acaba bizim de soyumuz tehlike altına girince mi yardım elleri uzanacak." diye düşündü. Beynini neden ve niçinli sorular sarmaya başlamıştı yine. Bu yanıtsızlık, aslında onu çok rahatsız ediyordu. Var olan düşünce-

lerin hiçbiri, tam anlamıyla doğru gelmemekle birlikte, hakim olan çevre ile ilişkilerde bulunmak gerekliydi. Yaşlıları ise, çok fazla radikaliler. Vakit hayli ilerlemişti. "Bugünlük bu kadar yeter." diyerek tezgahı topladı. Bakırcı Abdullah Amca hala çalışmaktaydı.

- İyi akşamlar, Abdullah Amca.

-Sana da sana da. Babana selam söyle. Bir ara da buralara getir onu. Eski ahbaplar arayı bu kadar açmamalı. Hem bana olan nargile borcundan kaçarak kurtulamaz.

-Tamam, en yakın zamanda gelecektir. Haydi eyvallah.

Hava karanlığa durmuş, güneş ufukta kaybolmuştu. Geri dönüş yolunu belirlemesi gerekiyordu. Zira, hareketli kontrol noktalarından birine denk gelmesi eve varışını en az iki saat geciktirirdi. Ara sokaklarda güvenli sayılmazdı. En iyisi ara yoldan sapsmalıyım diyerek yürütlüşe başladı. Ama her zamanki gibi, yollar tutulmuştu. Kontrol noktası önünde uzun bir kuyruk oluşmuştu. Geçiş yapacak olanlardan şüpheli görülenler aranıyor. Ve yine şüpheli görülen kişiler götürülüyordu. Sıra ona gelmişti. Üzerine doğrultulan silahların eşliğinde, donuk bir ses duyuldu.

-Kimlik!

Elinde önceden hazırladığı kimliği uzattı.

-Nerede oturuyorsun?

-Ramallah.

-Nerede çalışıyorsun?

-Gazze'ye yakın bir kunduracıda.

-Niye karanlığa kaldın?

(Sustu) Saat altı civarıydı. Ve askerlerin sorun çıkarmak istediği belli oluyordu. Bu arada asker yineledi.

-Yoksa sen de Hamas'ın bombacılarından mısın?

-Hayır, ben sıradan bir kunduracıyım. O tür şeylerle, ilgim yoktur.

-Umarım öyledir. (Bu arada yanda-

ki asker kimlik bilgilerinde herhangi bir şey çıkmadığını ilettiler komutanına.)

-Şimdi gidebilirsin. Her zaman böyle işinde gücünde ol, sakın ha o teröristlerle buluşma. Yoksa sonunu biliyorsun...

Hızla ilerledi. Nereye kadar gidecek böyle benim ülkemde, benim topraklarımda, kendi dilleriyle konuşmaya zorunlu olarak her gün sorgu, her gün arama. Bu pervasızlık gücünü nereden almakta. Ya da nasıl son bulacak, bu topraklarda doğmak suç mu? Evet suçsa, kendimizi affettireceğiz. Ama değil, bunun ne zararı var ki onlara... Bu çatışma sonrası eve varmıştı. Aslında çok konuşmayı sevmiyordu. Çatışmalarını kendi içinde yapmaya alışkındı ve isyanlarını da...

-Selamın aleyküm baba.

-Aleyküm selam. Günün nasıl geçti? Ahbaplar neler yapıyor? Ne zaman birlikte gideceğiz?

"Her akşam aynı soru yağmurunu" diye düşündü.

-Yakında gideceğiz. Günüm de her zamanki gibi geçti.

-Yemeğin mutfakta hazır.

-Nefes yok mu?

-Zehraların evine gitti. Bugün oğlu Tahir'i askerler vurmuş. Onu teselli ediyorlar.

Gün içinde yaşadıklarından sonra bu haber tuz biber olmuştu. Her gün cenazeler geçmekteydi kapılarının önünden, ama böyle tanıdık genç ölümler daha bir koyuyordu ona. Tahir'i düşündü, birkaç sefer görmüştü onu tanklara taş atarken, afacan ele avuca sığmaz bir çocuktü. Şimdi ise, diğerleri gibi bir anlık yürek acısı... Yillardır vurulan oğullara yakılan ağıtlardan başka bir şey duymuyordu etraflarında. Yaşamın çelişkilerini doğru ele almak gerekiyordu. Yoksa rahatlıkla onun hiç de hoşlanmadığı paslı çarklarını döndüren bir dişli oluve-

rirdi. Ve sen bunun bile hiç farkına varmadın.

- Benim içinde durum böyle kardeşim. Nefes geleceğe bırakacağız tek varlığımız ve çocukları öldürülen ablalarını teselli etmeye çalışarak büyüyor. Bedenlerine bomba sararak gördükleri ilk düşman yığınağına dalan gençlerin hiçbirini, ondan farklı koşullarda büyütüyordu...

- Merhaba abi.

Nefes'in sesiyle sıyrıldı.

- Merhaba.

- Yemek yedin mi?

- Daha yemedim.

- Hemen getireyim. Halbuki hazır. Babamı da tembih etmişim. Unutmuş olacak.

- Zehra nasıl?

- Nasıl olabilir ki. On iki yaşındaki oğlu vuruldu. Yarın cenazesi varmış. İkinciden sonra kaldırılacakmış.

Vücuduna tam dört kurşun isabet etmişti. Yaralanıp yere düştüğünde arkadaşları onu çekememişler ve sonrası ise; o katillerin acımasız bir cinayeti işte... Halit, ayağa kalktı.

- Ben çıkıyorum. Nefes. Gecikirim merak etmeyin.

Receplerin evindeki toplantıya gitmeye hazırlanıyordu. Evleri çok uzak değildi. Arada iki sokak vardı. Oraya vardığında toplantı yeni başlamıştı. Celil, hemen kendisine bir yer gösterdi. İçeridekilerle tanışmasına gerek yoktu, çünkü hepsi arkadaşlarıydı. "Kaldığımız yerden devam edelim arkadaşlar." dedi.

- İkinci intifada ile birlikte, siyonistlerin halkımızı ezme ve yok etme politikası şiddet yönünü giderek arttırdı. Yarattıkları bu kan ve vahşet ortamı ile halkımızı teslim alma niyetindedir. Bu katliamın durmasını, onların insafına bırakamayız. Ya da yalınlık psikozunda kilerin bu katliamın önünde set ol-

ması beklenemez. Haksız bir şiddetin özü ancak meşru ve haklı bir şiddetle kesilir."

"Tamam da bu nasıl olacak?" dedi, Kevser.

- Yalnızca taş atarak mı tankları durduracağız? Ya da cenazelerimizdeki öfke sloganlarıyla mı kalacak acılarımız?

Recep söz aldı.

- Yalnızca kaba bir şiddetle, sorunumuz çözülmez. Ortadoğu, dünyanın cadı kazandır. Ve topraklarımız üzerinde pek çok emperyalistin planları var. Aralarındaki bu çelişkilerden ustalıkla bir şekilde yararlanırsak, az bir bedelle pek çok şey kazanabiliriz.

Toplantının başından beri sessizliğini koruyan Halit, atıldı:

-Peki bunun karşılığı ne olacak? Hepimiz bu kana doymayan engeleğin zehirinden nasibimizi aldık. Ve şunu görüyorum ki yılanla insan, yan yana yaşayamazmış. Belki onu yok edemeyiz, ama en azından kendimizi ondan koruyabiliriz. "Nasıl koruyacağız peki?" dedi, Recep.

- Elbette özgür bir Filistin yaratarak ve bu yılanla sınırlarımızı kendi irademiz ve gücümüzle ayırarak. Eğer şiddet, onlar için bizi yıldırmanın bir aracıysa, bizim için de onları yıldırmanın bir aracıdır. Bu hoşumuza gitsin veya gitmesin uzun süren suskunluğumuz ve beklentilerimizi kırmak zorundayız. Bildiğim ve beynimde doğrudur diyebildiğim tek şey var artık. Ne pahasına olursa olsun direnmek.

"Sen olaylara kaba bakıyorsun." dedi, Recep.

Saatler iyice ilerlemiş, toplantıdan bir sonuç çıkmamıştı.

"Artık ayrılalım." dedi Celil.

Ve hepsi onar dakika arayla tek tek evden ayrıldılar. Halit, en sona kalmıştı. Celil'le aralarında kısa bir

konuşma geçti.

... Receplerin evinde yaptıkları sohbetin üzerinden neredeyse bir hafta geçmişti. Bu arada günlük yaşamını devam ettirmişti Halit. Ama artık, tamamen farklı bir kişiliğe bürünmüştü. Geçmişteki kaygılarının yerini bir netlik almıştı. Sabah, olmuştu, üstünü giyindi ve yola koyuldu. Yavaş, yavaş yürümekteydi. İşte orada, yolun sonunda her zamanki gibi askerler kontrol noktasında bekliyorlardı. Koyun postuna girmiş, kurtları ayıklamaya çalışıyordu. Böylelikle daha rahat güdebileceklerdi sürüyü. Evet onlara göre bir sürüden farkımız yoktu. Bunun içindir ki rahatlıkla bizimle aralarına duvarlar çekebileceklerini ya da milyonlarımızı öldürebileceklerini düşünüyorlardı. İşte sıra ona gelmişti. Her gün, bu yoldan iki kere geçiyordu ve her seferinde aynı askerin o iğrenç gülüşü ve kendine yöneltmiş namluların gölgesinde aynı soruların cevaplamak zorundaydı. Bu sıradan bir biat törenine çevrilmişti. Denilmek istenen "Biz silahlıyız, siz silahsızsınız, onun içinde bizim dediğimiz olacak."

-Kimliğini ver.

Ses aynı donuklukta idi. Ama bu kez Halit; düşüncelerinden koparacak kadar güçlü değildi. Aradık zaman dilimi, birkaç saniyeden öte değildi. Fakat yüz yılların boşluğu gibiydi Halit için. Mülteci kampları, çocuk cenazeleri, zilgırlarla geçen yaşamı mahkum edildiği yaşamın tüm ağır çatışmalarından sıyrılmaktaydı. Sonra bir şimşek çaktı. Halit ve asker kütlesi artık yoktu. Uluslararası haber ajansları kısa bir haber geçtiler.

"Ramallah'ta bir kontrol noktası yapılan intihar saldırısında, saldırgan ve dokuz asker yaşamını yitirdi." ...

MEKTUP

Kayıp kentlerde bırakılmış dostlar gibi uzaksın şimdi bana... Yanım kalmış bir tablo gibi hasretimiz şimdi, öyle taze, öyle eksik. Çizdiğimiz desenlerle beliriyor, incek bileklerle oturmış pash kalın zincirden kelepçeler. Özlemimi dostluğuna katıp gönderiyorsun selamlarla, yanıtını bile alamayacağın coğrafyalara... Renkli fotoğraflarda bir çift gülün göz şimdi hayatın, limiti yasaklanmış düşleri büyüttüresine... Karagözlü kız... Yorgun bir ışık gibi kaldı bıraktığın anlar. Oylesine yorgun, oylesine olgun... Bir kitabın arasında saklanmışım andırım -öğütlediğin gibi- kurumuşlar tıpkı açlıkla kuruyan bedenim gibi... İnce bir renk bırakmış anlamların tzi kalın kitabın sayfalarına, sarı ve turuncu... Tıpkı bileklerimde kalan izler gibi...

Saat başı beklenen kara bir haber şimdi koca oturum, incelmis boynunu düşünüyorum beyaz ekrandaki her ring arabasında -hani bilirsin- ringin penceresine yapışan yüzler görüntü önce, yüzler kaybolup bir el dokunur kirdi pencereye, zafer işareti yapığında ince parmaklar, kalın zincirleri zorlayarak, çoktan uzaklaşmıştır soğuk candan görüntüler, ince bir sızı ekerek acının çorak toprağına... Her sabah sana uyanmak ne zormuş meğer... Gerçekleştirilmemiş bir sorumluluğun utancı gibi.

Vardiya sabahlarında sıcaktan bunalmış makinenin yeni doğan ve içeriye dolan güneşten ışıdaması gibi: usanmış ve bitkin. Pusuya giden ve soluk almak için durmuş bir gerilimi çantası kadar dolu... En az yüreğin kadar yakıcı... Saçığın mermiler kadar acımasız. Seni anlatıyorum şimdi her satırda. Bilmez bir seveda oluyor tanışıklığımız, dostu anlatılacak. Böyle çaresiz kalırsından mıdır bilmem ya da sırtına yüklediğim utancın etkisinden, sulara, kuşlara, çiçeklere anlatıyorum şimdi o günleri, dilsiz bebelerim dilleriyle, çapadan dönmüş Kürt kızının elleriyle... Kimse duymuyor sesimi, ellerimi tanyan yok... Düşsüz kaldığımda, her adımında biraz daha çaresiz hissettiğimde, yüzümle doluyor odamın içi, gülüyorsun bana verdiğin sırların utangaçlığında, ferahlıyorum... Kaldırınca başımı, seni görüyorum karşımda, yıkılmamışın, halaydasın dostlarınla kucak kucaga ve sıkalı yumrukların bilinciyle... Mezarımı kazıyorsun düşmanın, turnaklarını yerinden sökerek, ellennle... Toprak mı kanyor yoksa ellerin mi bilmiyorum. Bir türkü söylüyorsun o geçedeki gibi, notaları sürüyorsun pesi sıra namluya ve yıkılıyor kalın duvarlar, sevdaıyla... Düşlerini yitirmiş koca bir halka sunuyorsun incek bedenini tereddütsüzce.

Düşsüzlüğün sessizliğinde şimdi sokaklar ve sokaklar düşsüzlüğün renksizliğindeyken cıvil cıvil şimdi dağlar... Yeşilin ve sınıın her tonu danstadır orada. Söylediğin türkünün ritmiyle kol koladır doğanın bir rengi. Güneş gecikmiş bir iklimi iyiden iyie hissettiriyor. Dağların kokusunu taşıyor rüzgar odanın içine, pencereyi açık, taze bir bahar havası doldu içeriye, kokuyu sen de alıyor musun? Uzamış hasretler kadar hüznünlü güler okuyorum günlerdir, yan deli insanlardan oluşmuş bir dünyaya olan özlemle... Yalnızlığın ikliminden kalabildiğin sevdasıyla kurtulmaya çabalıyorum ne dersin başarabilecek miyim? Sana yazdığım bu mektubun da önceki gönderemediklerim gibi sana ulaşamayacağımı bilerek, uzamış hasretinle kucaklarım seni

YAŞAM VE MÜCADELENİN ADI: NİKOLA VAPTSAROV

Dergimizin bu sayfasını, hayatlarını inançları uğruna hiç düşünmeden tehlikeye atan ve insanlık tarihine birer miras bırakanlara ithaf ediyoruz. İlk sayımızdaki konuğumuz, yaşamını halkına adanmış olan Devrimci Bulgar Şair, Nikola Vaptsarov. 1909'da küçük bir kasabada doğup, 33 yaşındayken, faşistler tarafından kurşuna dizilerek katledilen Vaptsarov, kısa denebilecek yaşamına, önemli işler sığdırdı. Küçük yaşlardan itibaren, sanata merak salan şair, ailesinin ekonomik durumunun elverişli olmamasından ötürü eğitimini tamamlayamamış ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Vaptsarov, özellikle İkinci Paylaşım Savaşı sırasında, faşistlerin yanında yer alan baskıcı hükümete karşı mücadele etmiş ve çalıştığı fabrikalardan başlamak üzere, çeşitli direnişlerin örgütlenmesinde önemli roller oynamıştır. 1932 yılında, tanıştığı Bulgar Komünist Partisi'ne üye olup, üç yıl sonra sendikalar kongresine delege olarak katılmıştır. Bundan sonraki yaşamında, mücadelenin merkezinde olmuş ve sanat faaliyetlerini de sürdürmüştür. Devrimci mücadelenin yanında, "Edebiyat Eleştirisi" adlı dergide yazılan ve şiirleri yayımlanan Vaptsarov, tek kitabı olan, "Motor Türküleri"ni de 1940'ta yayımlamıştır. Yaşamını bir işçi olarak sürdürdüğünden, çoğunlukla sınıfın problemlerini işleyen şiirler yaz-

mıştır. Özellikle, devrimci yurtseverler arasında bir hayli ünlenen şair, önemli bir eylem örgütlerken son kez tutuklanıp, aylarca süren işkencelerin ardından, 23 Temmuz 1942'de BKP Merkez Komitesi Sekreteri Anton Ivanov ve 5 yoldaşıyla birlikte kurşuna dizilerek katledilmiştir. Vaptsarov ve yoldaşları, ölümüne "Özgürlük Uğruna Düşen Ölmez" şarkısını söyleyerek gitmişlerdir.

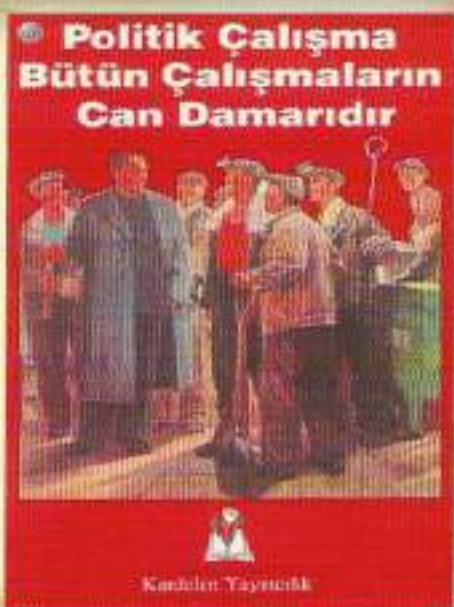
İNANÇ

*İşte soluk alıyorum,
Çalışıyorum, yaşıyorum
Ve şiirler yazıyorum elimden
geldiğince.
Hayatla ben bakıyoruz kaş
altından
Ve savaşıyorum onunla, gü-
cümün yettiğince.
Hayatla kavgalıyız,
Ama sanma ki nefret ediyorum
hayattan.
Tersine, tam tersine!
Sonunda bilsem öleceğim,
Hayatı kaba, çelikten pençeleriyle
Yine seveceğim! Yine seveceğim!
Diyelim boynuma geçirip
yağlı urganı:
Sordular bana: "Söyle ister
miş bir saat daha yaşamak?"
Haykırımım hemen: "Çözün!
Çözün!"
"Çabuk çözün ilmeği cana-
varlar!"
Hayat için her şeyi yapabilirim.
Uçabilirim gökyüzünde*

*Bir deney uçağıyla,
İçine girebilirim patlayacak
bir roketin,
Bir başıma çok uzak bir ge-
zegeni arayabilirim boşlukta.
Gönlüm yine de titrer sevinç-
ten, masmavi göğü seyrederken,
Gönlüm yine titrer sevinçten
hala sağım diye, yaşıyorum.
Ama diyelim ki, aldınız ne
kadar diyelim?
Bir buğday tanesi kadar
inancımдан,
Haykırımım o zaman yüre-
ğinden yaralı bir panter gibi
Haykırımım acıdan.
Ne'm kalacak benim o zaman?
Soyulduktan sonra darma-
dağın olurum.
Daha doğrusu, açıkçası, so-
yulduktan sonra sifira inerim ben
Belki de siz mutlu günlere
inancımı benim yıkmak istersiniz,
Inancımı daha güzel, daha
anamlı olacağına gelecekteki
yaşamın
Söyleyin lütfen, neyle saldı-
racaksınız?
Kurşun?
Hayır yararsız! Durun! Kur-
şununuz beş para etmez.
İnancım zırhla kaplıdır göğ-
sümde,
Ve bu zırha işleyecek kurşun,
icat edilmemiştir henüz!
İcat edilmemiştir!*

Çeviren: Erdal ALOVA

Yayınevimizden çıkan kitaplar

Yayına hazırlanan kitaplar

- Çıplak ve Özgür, M. Oruçoğlu (Roman)
- Uluslararası Sermayenin Savaş Diplomasisi, A. Can ATAŞ (Araştırma-İnceleme)

ISYAN ETMIEK MIESRUDUR!

